

**NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMLER BAĞLAMINDA
ÖĞRENCİ VELİLERİNİN DEĞİŞEN OKUL ALGILARI
VE OKULA BAKIŞ AÇILARI: KARABÜK'TEKİ ÖZEL
OKULLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

**2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI**

Aysun ÇALIK

**NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMLER BAĞLAMINDA ÖĞRENCİ VELİLERİNİN
DEĞİŞEN OKUL ALGILARI VE OKULA BAKIŞ AÇILARI:
KARABÜK'TEKİ ÖZEL OKULLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Aysun ÇALIK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ekim 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	19
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	21
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1. LİBERALİZMDEN NEOLİBERALİZME.....	22
1.1. Politik Dönüşümler ve Etkileri	22
1.2. Liberalizm.....	22
1.2.1. Liberalizmden Neoliberalizme	24
1.3. Türkiye’de Liberal Uygulamalardan Neoliberal Uygulamalara.....	26
1.3.1. Türkiye’de Liberal Evri ve Uygulamaları	26
1.3.2. Türkiye’de Neoliberalizmin Yükselişi	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	32
2. EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVİ.....	32
2.1. Eğitim ve Toplum.....	32
2.1.1. Eğitimin Sosyo-Kültürel Temelleri	36
2.1.2. Eğitimin Tarihsel Gelişimi.....	38
2.2. Neoliberalleşen Eğitim	43
2.2.1. Dünyada Eğitimin Neoliberalleşmesi.....	43
2.2.1.1. Neoliberal Hayatta Okul ve Yeni Tarz Anne- Babalık	45
2.2.1.2. Türkiye’de Özel Eğitimin Yükselişi	48
2.2.1.3. 2000 Yılı Sonrasında Türkiye’de Özel Eğitim	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
3. NEOLİBERAL ÇALIŞMADAN NEOLİBERAL HAYATA	52

3.1. Çalışmanın Belirsizliklerinden Hayatın Belirsizliklerine.....	52
3.2. Esnek Çalışmanın Hayata Etkileri	54
3.3. Çalışmanın Risklerinden Hayatın Risklerine	57
3.4. Refleksif Hayatlar ve Korku Kültürünün Yükselişi.....	62
3.4.1. İstikrarsız İşlerden İstikrarsız Hayatlara: Gelenek Ötesi Topumlarda Gündelik Hayat.....	64
3.5. İhtiyatlılığın Paranoya Boyutu ve Paranoyak Ebeveynler.....	70
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	77
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLARI	77
4.1. Araştırmanın Alanına Dair Nicel Veriler ve Yorumlar	77
4.2. Araştırmanın Bulgularına Dair Nitel Veriler	82
4.2.1. Sahip Olunan İş ve Çalışma Koşullarının Nitelikleri Açısından Görüşmeciler	82
4.2.2. Neoliberal İşlerde Çalışan Ebeveynlerin Sahip Olduğu İşler ve Hayatlarıyla İlişkiseliliği	83
4.2.3. Geç Modern Bireyler ve Çocukları Bağlamında Bir Değerlendirme ...	87
4.2.3.1. Neoliberal İşlerde Çalışan Bireyler İçin Çocuğun Anlamı / İhtiyatlılık ve Paranoya Boyutu.....	91
4.2.3.2. Kendilerinin Yetişme Sürecindeki Çocuklukları ve Kendi Çocuklarından Farklılıkları.....	95
4.2.3.3. Görüşmecilerin Çocuklarının Eğitimi Üzerine Görüşleri ve Eğitim Sürecine Yükledikleri Anlamlar	99
4.2.3.3.1. Ebeveynler Açısından Eğitimin Önemi.....	99
4.2.3.3.2. Eğitim Açısından Ebeveynlerin Risk Algıları	101
4.2.3.3.3. Ebeveynler Açısından Eğitimin Ticari Boyutu	102
4.2.3.3.4. Okul ve Öğretmenden Beklentiler.....	104
4.2.3.3.5. Eğitimden Kariyer Beklentisi	106
4.2.3.4. Özel Okulu Tercih Sebepleri ve Özel Okula Yükledikleri Anlamlar	108
SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	115
TABLolar ve GRAFİKLER LİSTESİ	119
EKLER	121
ÖZGEÇMİŞ	126

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Aysun Çalık'a ait "Neoliberal Dönüşümler Bağlamında Öğrenci Velilerinin Değişen Okul Algıları Ve Okula Bakış Açılıarı: Karabük'teki Özel Okullar Üzerine Bir Değerlendirme" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Sosyoloji Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. İbrahim Yenen	
Danışman Üye	: Dr. Öğr. Üyesi: Kadir Şahin	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi: Cihan Akkaya	

Tez Sınavı Tarihi: 18.10.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Aysun ÇALIK

İmza

:

ÖNSÖZ

Son zamanlarda eğitim-öğretim alanlarında bilgi toplumu, bilgi ekonomisi, bilgi teknolojileri, eğitim reformu, yaşam boyu öğrenme, e-öğrenme gibi küresel söylemlerin arttığını görmekteyiz. Bu küresel söylemlerin arka planında yaklaşık yirmi beş yıldır sürdürülen neoliberal ekonomi politikaların yer almakta olduğu görülmektedir.

Türkiye’de de neoliberal ekonomi politikaları bağlamında gerçekleştirilen devlet bütçesi uygulamaları 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu tarih, Türkiye tarihinde, kapitalizmin derinleşmesi ve giderek gelişmesinde önemli bir katılım evresi olarak görülmektedir. Türkiye’de neoliberalizmin içeriğini kapitalizm, siyasi uygulamalarla birlikte bunların doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği eğitim uygulamaları buna dayalı olarak değişmeye başlamıştır. Özel eğitim kurumları açılmış ve özel okullar giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu da öğretmen öğrenci ilişkisini geleneksel içeriğinin dışına çıkararak pragmatist beklentilere açık hale getirmiştir. Neoliberal politikalar eğitimi piyasada alınıp-satılan bir meta haline getirerek, bir piyasa girdisine dönüştürmüştür. Artan neoliberalleşmeyle birlikte bu sürecin artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Çalışmada Türkiye’de uygulanan Neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı serbest piyasa yanlı dönüşümün öğrenci velilerini nasıl etkilediğinin, velilerin değişen okul algıları ve öğretmenlerden beklentilerinin ne olduğunun ortaya konulabilmesi amaçlanmaktadır. Tüm bunlardan hareketle de çıktılarının neoliberalizmin etkilerinin veli odaklı arka planının nasıl bir boyut kazandığı ve bunun çalışma ve iş koşullarıyla ilişkiseliliğinin anlaşılmasıdır. Aynı zamanda bu çalışmada; söz konusu uygulamaların eğitim sektörüne yansısıyla birlikte neoliberalizmin eğitim-öğretim sürecinde oluşturduğu sorunlar, okul-öğretmen, öğretmen öğrenci ve öğretmen veli ilişkilerinin neoliberal politikalar boyutunda nasıl şekillendiği konuları ele alınmıştır. Tüm bunlardan hareketle eğitim sürecinin yeni koşullara dair içeriği öğretmenlik mesleğinin eğitim ve öğretimle ilgili yeni tarz içeriklerinin Türkiye’de geldiği noktanın piyasa temelli etkilerinin düşünülmesi açısından da bu çalışma önem arz etmektedir.

ÖZ

Neoliberal politikaların dünyadaki etkileri dikkate alındığında onun toplumsal alanı her yönüyle etkilediğini söyleyebilmek mümkündür. Toplumsal yapının en önemli parçalarından birisi olan eğitim de günümüzde söz konusu politikalarından payını ziyadesiyle almaktadır. Küreselleşme ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim alanı bir piyasa faktörü haline getirilmiştir. Buna dayalı olarak da eğitim ticari bir alan haline getirilmiş, eğitim öğretim faaliyetleri neoliberal uygulamaların etkilerine açık hale getirilmiştir. Sosyal devletin eğitim-öğretim faaliyetleri konusunda çok etkili olamayacağı düşüncesi ile eğitim özel girişimcilik alanına dönüştürülmüş durumdadır. Eğitim öğretimde okulların özelleşmesi ile başlayan bu süreç, eğitimi ücret karşılığı elde edilebilen bir meta haline getirmiştir. Bu dönüşüm toplumlara derinden etkilemiş ve sosyal bilgi aktarımı neoliberal piyasanın çıktılarına entegre edilmiştir. Eğitim alanında ebeveynlerin okula bakış açıları ve okuldan beklentileri de bu duruma göre şekillenmiştir. Nitekim özel okul ebeveynlerinin giderek neoliberal işlerde çalışan hali dikkate alınınca, onların iş temelli bakışlarının çocuklarının eğitim koşullarında da karşılık bulunduğu görülmektedir. Eğitimin temel amaçları, geleneksel okul algısı, okul ve öğretmenden beklentileri de buna bağlı olarak değişmektedir. Gelenek ötesi toplumlarda toplumdaki belirsizlik ve risk unsurları ile şekillenen bu değişim söz konusu politikaların gündelik hayata dair yansımaları olarak karşımıza çıktığını söylemek de mümkündür. Neoliberal koşulların toplumsal hayatı ve buna bağlı olarak toplumdaki eğitim algısını nasıl etkilediği artan özel okul ve öğrenci sayılarından anlamak oldukça kolaydır. Ayrıca yaşananlar ebeveynlerin okullardan beklediği kriterlerin ve içeriğin değişmesine neden olmaktadır. Tüm bu çıktıların etkilerini yükselen özel okul piyasasındaki rekabet ve hizmet sunumlarına dair içeriklerde görebilmek mümkün olmaktadır.

Çalışmamız neoliberal ekonomi politikalarının ebeveynlere yansıyan boyutunu ele almakta söz konusu politikaların ebeveynler açısından nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberal eğitim, ebeveynlerin özel okul algısı, özel okuldan beklentiler.

ABSTRACT

It is seen that neoliberal policies affect deeply all social areas in the world. Education, which is one of the most important dynamics of social structure, is taking its share from these policies. With globalization, as in the whole world in the field of education in Turkey has become an industry. Education has become a commercial area, education and training activities have been dominated by neoliberal practices.

Education was opened to privatization with the idea that the social state would not be very effective in terms of education and training activities. Privatization of schools made education a commodity purchased for a fee. This transformation has affected deeply society and led to neoliberal lives. In the field of education, parents' perspectives and expectations from the school were shaped accordingly. The main objectives of education, traditional school perception, expectations from school and teacher have changed. This change, shaped by uncertainty and risk factors in societies beyond tradition, has emerged as reflections of these policies. How capitalism affects the social life and consequently the perception of education in society is clearly seen from the increasing number of private schools and students, the services expected from schools.

The aim of this study wants to evaluate parents' perceptions of school and school perspective by reflected neoliberal economic policies. The state budget has been implement in 1980 for neoliberal economic policies. In this study, how this idea effect the our education and how school perception is effected by our parents

Keywords: Neoliberal education, parents' perception of private school, expectations from private school.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Neoliberal Dönüşümler Bağlamında Öğrenci Velilerinin Değişen Okul Algıları Ve Okula Bakış Açıkları: Karabük'teki Özel Okullar Üzerine Bir Değerlendirme
Tezin Yazarı	Aysun Çalık
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi: Kadir Şahin
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18.10.2019
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBU/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	127
Anahtar Kelimeler	Neoliberal eğitim, ebeveynlerin özel okul algısı, özel okuldan beklentiler.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The parents' perceptions of school and school perspective by reflected neoliberal economic policies.
Author of the Thesis	Aysun alık
Advisor of the Thesis	Dr.öğr.üyesi: Kadir Şahin
Status of the Thesis	Master's
Date of the Thesis	18.09.2019
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	127
Keywords	Neoliberal education, parents' perception of private school, expectations from private school.

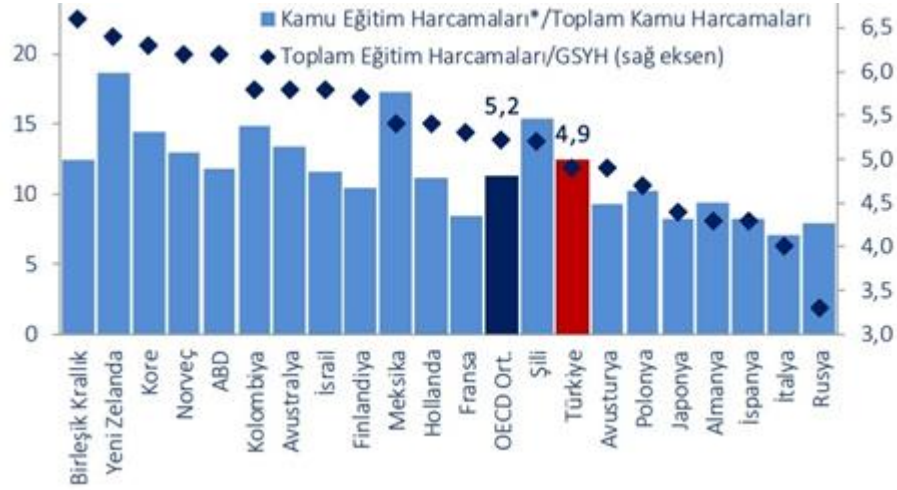
KISALTMALAR

- TED** : Türk Eğitim Derneği
- MY Okulları** : Murat Yıldırım Okulları
- ABD** : Amerika Bileşik Devletleri
- Akt** : Aktaran
- KİT** : Kamu İktisadi Teşebbüsü
- GATS** : Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
- OECD** : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- IMF** : Uluslararası Para Fonu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

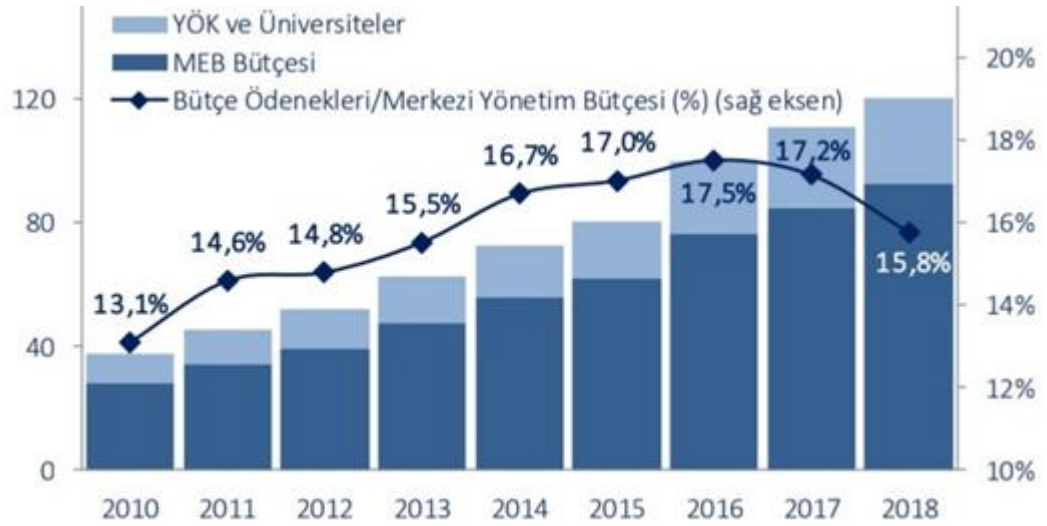
Devletin kamu temelli hizmetleri olan eğitim, sağlık gibi alanlardan çekilmesi ile devletin sosyal devlet anlayışından uzaklaşması ve bu alanların yönetiminin özel sektör tarafından yürütülmesine liberal politikaların temeldeki beklentileridir. Bunun sonucu olarak devlet sosyal devlet anlayışından uzaklaşarak toplumsal eğitimi icra görevini özel okullara devretmektedir. Devlet okullarının eğitim yetersizliklerinin yanında özel okulların sunduğu özellikle piyasa koşullarına cevap veren fırsatlar bireylerin özel okula rağbetini artmıştır. Bu bağlamda eğitim bir kamu hizmeti olmaktan çıkmakta ve piyasa değeri olan bir meta haline gelmektedir. Öğretmen ve okulun konumu da bu noktada yeniden şekillenmektedir. Okul ticari bir kurum haline gelirken öğretmenler de bu kurumların ticari koşullarına cevap vermek zorunda kalan emekçileri haline gelmektedir. Yaşananlar öğretmenlik mesleğinin insani değer algısını kökten sarsmakta ve tüm bunlar da bir meslek erbabı olarak öğretmenin algılanma şekline ve onun toplumsal saygınlığını piyasa temelli algılarla yan yana getirmektedir. Buna dayalı olarak yaşananlar onun toplumsal saygınlığını olumsuz şekilde etkilemektedir. Fakat tüm bunlar içerisinde neoliberal politikalarından ve uygulamalardan etkilenmenin derin çıktılarını taşımaktadır. Buna dayalı olarak Bourdieu'nun da vurguladığı gibi; eğitim toplumsal eşitsizliği teşvik eden bir yeniden üretim sürecine (Bourdieu, 2004) dönüşerek eşitsizliğin yeni bir görünümü olarak eğitimciye bakışı tarihsel temellerin çok dışına taşımaktadır.

Türkiye'de 1980'ler sonrasında yaşanan neoliberal dönüşümlerin hayatı her yönüyle etkilemesi sürecinin en önemli parçalarından birisini eğitim süreci temelindeki etkilenme oluşturmaktadır. Bu süreçte eğitim bir piyasa gerçekliğine dönüştükçe onun meta değeri öne çıkmakta ve bir insani meziyet biçimi olarak bilgi ya da bilgilenme süreci olma halini ortadan kaldırmaktadır. Piyasaya entegre edilen bu türden eğitimin gerçekliği de sadece piyasalaşma sürecine dair kişisel başarı kapasitesinin artırılmasına katkı sunmakta ve toplumsal birliktelik adına eğitim koşulunu ortadan kaldırmaktadır.

Grafik 1: Ülkelere göre eğitim harcamalarının kamu ve özel bağlamındaki dağılımları (Kaynak: OECD ve MEB istatistiklerinden derleyen Öztürk, 2018).

Dünyanın önde gelen ülkelerinde eğitim öğretime ayrılan bütçe payları tabloda açıkça gösterilmektedir. Türkiye eğitim harcamaları baz alındığında yukarıdaki ülkeler arasında 6. sırada yer almaktadır. Burada toplumda eğitim öğretime verilen önemin bir göstergesi daha karşımıza çıkmaktadır.

Grafik 2: Bütçe ödenekleri ve ödeneklerin merkezi yönetim bütçesi içindeki payları. Kamu tarafından eğitim kurumlarına doğrudan yapılan harcamalar. (Kaynak: OECD, MEB istatistiklerinden derleyen Öztürk, 2018).

Türkiye’de toplam eğitim harcamalarının milli gelire oranı %4,9 ile %5,2 olan OECD ülkeleri ortalamasının altında yer almaktadır. 2014 yılında Türkiye’de ilköğretim, ortaokul ve ortaöğretime yönelik yapılan harcamalar içerisinde kamunun payı %80,5 ile %91,3 olan OECD ortalamasının altında yer alırken, kamunun yükseköğretime yönelik harcamalardaki payı %75,4 ile %69,9 olan OECD ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Kamunun tüm eğitim kademelerine yönelik harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı 2014 yılında %12,4 ile %11,3 olan OECD ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Yurt içinde MEB, YÖK ve üniversitelere ayrılan bütçe ödenekleri yıllara göre artış kaydederken, ödeneklerin merkezi yönetim bütçesi içindeki payı son iki yıldır gerilemektedir. MEB, Maliye Bakanlığı’nın ardından kamu bütçesinden en fazla pay alan Bakanlık olmasına karşın eğitim bütçesinin ihtiyaçları karşılamada halen yetersiz olduğu gözlenmektedir (Öztürk, 2018).

Türkiye’de uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı serbest piyasa yanlı dönüşüm tüm içerikleriyle birlikte öğrenci velilerinin beklentilerini de önemli oranda değiştirmiş durumdadır. Bu çalışmada söz konusu dönüşümlerin eğitim sektörüne yansımalarının ve ne yönde etkilerinin olduğu ebeveynlerin okul algısına ne şekilde yansıdığı ortaya konulmaya çalışıldı. Bu çerçevede Türkiye’de yaşanan neoliberal dönüşümlerin eğitimi ve eğitime yüklenen anlamları, veliler nezdinde ne yönde değişimlere uğrattığı anlaşılmaya çalışıldı. Bu kapsamda okul ve eğitime yüklenen anlamın yeni neoliberal koşulların ürünü olan Türkiye’de nelere karşılık geldiği anlaşılmaya çalışıldı. Bu sayede ebeveynlerin değişen okul algıları ve öğretmenlerden beklentilerinin yenilenen niteliğiyle neoliberal çalışma koşullarının ne boyutlarda ilişkisellik arz ettiği çalışmanın merkezi sorgulama noktasını oluşturmaktadır.

Neoliberalleşme sürecinden Türkiye’de önemli düzeyde etkilenen şehirlerden birisi Karabük ilidir. Özellikle 90’lı yıllarda, Türkiye’nin Cumhuriyet tarihindeki en önemli ağır sanayi yatırımlarından birisi olan Kardemir’in, neoliberalleşme sürecine paralel olarak özelleştirilmesi şehirde önemli etkiler üretmiştir. Yaşananlar çok geçmeden Karabük’te neoliberalleşen yeni koşullara özgü bir şehir hayatını da ortaya çıkarmıştır. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte neoliberalleşmenin ivmesini arttırarak şiddetlenmesi, özellikle Karabük ve Safranbolu özelinde pek çok kolej ve özel eğitim

kurumunun açılmasına neden oldu. Özellikle kolejler düzeyinde Karabük ele alınca en önemli özel kolej yatırımı olarak ‘Ted Karabük’ koleji görülmektedir. Ted kolejinin şehirde kuruluşu ise 1962 yılıdır. Fakat peşinden açılan bir ikinci kolej ise Fatih Okulları bünyesinde açılan Safran Koleji olmaktadır. Bu kolejin kuruluşu ise 2000 yılı gibi çok geç bir evreye denk gelmiştir. Nitekim 15 Temmuz sürecinde devlet tarafından el konulmuş ve okul ardından kapatılmıştı. Fakat 2010 yılı sonrasında Karabük’ün eğitim sürecinde büyük bir neoliberal sıçrama yaşandı. Şuanda şehirde biri hala açılma sürecinde olan beş farklı kolej daha şehirde hizmete girmiş oldu. Bu nedenle de son yıllarda Karabük ve Safranbolu özelinde kolej eğitimi alan öğrenci sayısında belirgin düzeyde artışlar yaşanmış oldu. Nitekim aşağıda yıllara göre kolej ve yaklaşık öğrenci sayısını gösteren tablo yaşanan durumu daha net şekilde göz önüne serilebilir niteliğindedir. Bu yöndeki veriler dikkate alındığında şehirdeki eğitimin yeni koşullara özgü neoliberalleşme boyutunu anlamak daha kolay hale gelebilmektedir.

Eğitim Yılı	Öğretim	Özel Sayısı	Okul	Öğrenci Sayısı	Okul Adı
1964/65		1		43	Ted
2000/01		2		450	Ted, Safran
2012/13		2		600	Ted, Fatih
2014/15		3		750	Ted, Fatih, Hatem
2015/16		3		1400	Ted, Fatih, Hatem
2016/17		3		1500	Ted, Hatem, Bahçeşehir
2017/18		4		1600	Ted, Hatem, Bahçeşehir, Final
2018/19		4		1700	Ted, Bahçeşehir, Final, MY Okulları
2019/20		5		2150	Ted, Bahçeşehir, Final, MY Okulları, Açık Koleji

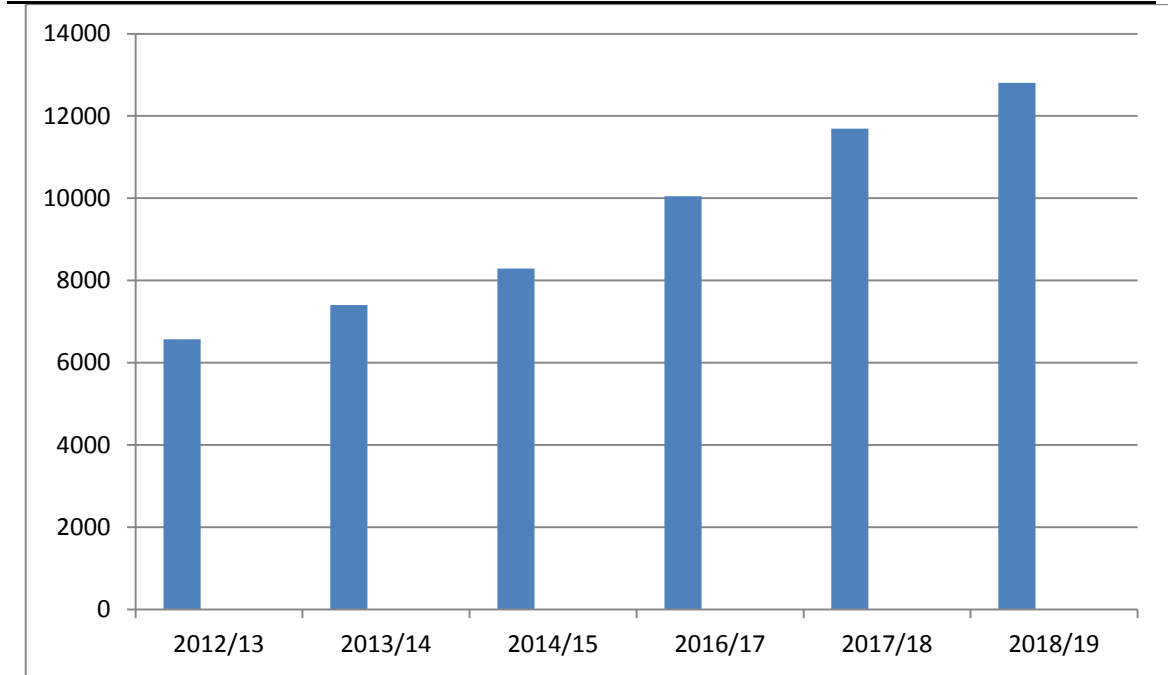
Tablo 1: Karabük ve Safranbolu’da yıllara göre kolejler ve yaklaşık toplam öğrenci sayıları*

Tabloda görüldüğü üzere Karabük’te açılan ilk özel okul Ted 43 öğrenci ile eğitim öğretime başlamıştır. 80’li yıllarda da ortalama 60 öğrenciyle eğitim öğretime

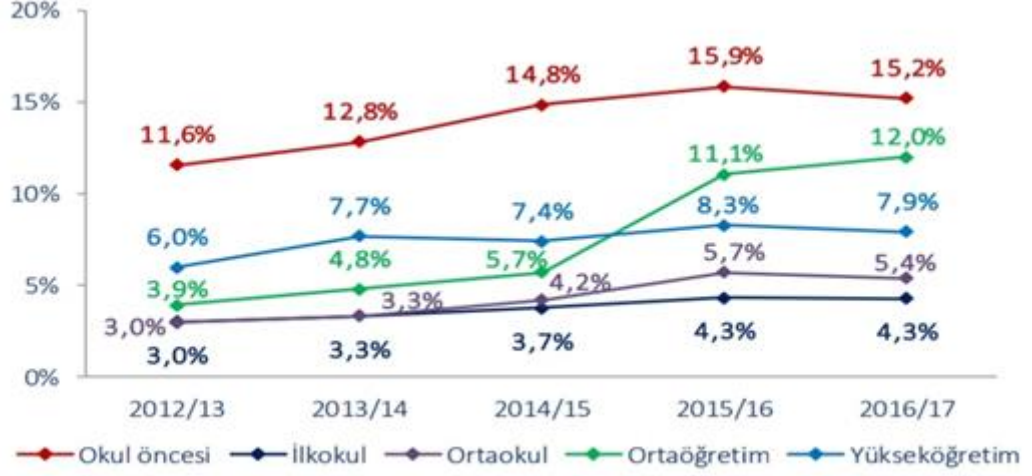
* Karabük’te yıllara göre açılan özel okullar (kolejler) ve öğrenci sayılarını gösteren tablo 1’deki veriler araştırma yapılan kolejlerin yetkili kişileri ile görüşülerek elde edilmiştir.

devam etmekteydi. O dönemde şehirde var olan tek özel okulken 2000 yılında ikinci özel okulun açılmasının ardından giderek neoliberal evreye özgü özel eğitimcilik şehirde kurumsallaşmış ve giderek artan bir ivmeyle yükselişe geçmiştir. 2014 yılına kadar iki özel eğitim kurumu özel eğitime devam etmiş, daha sonraki yıllarda özel okul sayılarındaki ve öğrencilerindeki artış beklentilerin çok üzerine çıkmıştır. 2014 sonrası yıllarda neredeyse her eğitim öğretim yılında Karabük ilinde yeni bir özel okulun açıldığı gözlerden kaçmayan bir veri niteliğindedir. Özel okulların sayılarının artmasıyla özel okullarda eğitim ve öğretim gören öğrenci sayısı da artmış beklentilerin çok üzerine çıkmış oldu. Tüm bu süreçte yaşananlar özel eğitim alanındaki arz-talep ilişkisinin doğru orantılı bir şekilde yükseliş yaşadığını göstermektedir. Söz konusu yıllarda Türkiye genelindeki durum dikkate alındığında benzer bağlamın yaşandığı gözlerden kaçmamakta ve aynı yılların aynı koşullarında bir istatistiği mümkün kıldığı görülmektedir. Nitekim aşağıdaki grafikler bunu ortaya koyan veri grubu olmaktadır.

Türkiye’de Yıllara Göre Özel Okul Sayıları

Grafik 3: Türkiye’de yıllara göre özel okul artış sayıları. (Kaynak: OECD, MEB istatistiklerinden derleyen Öztürk, 2018).

Grafik 4: Eğitim kademelerine göre özel okulların eğitim öğretimdeki yüzdeleri oranları. (Kaynak: OECD, MEB istatistiklerinden derleyen Öztürk, 2018).

Çalışmamız araştırma ekibinin Karabük ilinde yaşanması ve Karabük ilinin kendine has taşıdığı özellikleri nedeniyle burada gerçekleştirildi. Çalışma bu nedenle Karabük ilindeki öğrenci alan beş farklı özel okulda sürdürülerek, yaşanan neoliberal dönüşüm bağlamında öğrenci ebeveynlerinin eğitime ve eğitime bakışlarını, ayrıca yaşananlara bağlı olarak eğitim sürecinden beklentilerin de ne gibi farklılaşmaların yaşandığını anlamaya çalışmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye’de 1980’li yıllarda hayata geçen neoliberal politikalar toplumsal hayatın tüm alanlarını etkileyen sonuçlar üretmiştir. Neoliberal politikalar toplumsal işleyişin her alanında olduğu gibi eğitimi de yakından etkilemiştir. Bu tarihlerle birlikte eğitime dair özel girişimcilikler giderek yükselmiş ve özel okullar bağlamında eğitim hizmeti de piyasada alınıp-satılabilen bir meta kategorisine dönüşmüştür. Türkiye’de söz konusu durum ise neoliberalleşmenin artmasına paralel olarak her geçen gün şiddetlenen ölçeklerde devam etmektedir. Söz konusu neoliberalleşmenin yaşandığı yerde çalışma biçiminin de buna entegre olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Hal böyle olunca da eğitimden çalışmaya gündelik hayatı derinden etkileyen neoliberal koşullara özgü bir hayat tarzı giderek yükselmektedir. Piyasanın serbestleşmesi gündelik hayatın her kademesine dair ipleri ele geçirdiği bu durum beraberinde neoliberal belirsizliklerin de yükseldiği bir hayat tarzını ortaya koymaktadır. Söz konusu durum da beraberinde eğitim çağındaki çocukların ebeveynlerini neoliberal hayata özgü şekillerde bir hizmet alımı mantığına itmektedir. Bu türden ebeveynler eğitimi ve eğitim veren öğretmeni ticari ilişkilerin bir parçası olarak düşünmeye itmektedir. Hal böyle olunca da eğitim hizmetini alanların ve eğitimcinin birlikteliği, yeni koşullarda para karşılığında bir ticari birliktelik kategorisine dönüşmüş olmaktadır.

Eğitimin temel amacı; öğrencinin gelecek hayatını şekillendirecek olan düşünsel potansiyellerini ve bunun ürünü yeteneklerini açığa çıkarmak olmalıdır. Nitekim eğitim çağındaki çocukların kendilerini kurgulayacakları hayatların dinamiklerini eğitim gerçekliğiyle önemli oranda edindikleri görülmektedir. Tüm bu gerçeklerle de eğitim süreci hayata dair önemli bir eşik değerine karşılık gelmektedir. Fakat neoliberal politikalar eğitim sürecini -tıpkı her alanda olduğu gibi- kişisel rekabetlere açık hale getirerek, bir kişisel başarı parametresine dönüştürmüştür. Tüm bu gerekçelerle anne-babaların beklentileri söz konusu farklılaşmalarla birlikte, eğitime ve eğitmeniye bakışları açısından büyük dönüşümler yaşamıştır. Bu nedenle de araştırmanın amacı; Türkiye’deki neoliberal dönüşümler bağlamında yaşanan (ve de yaşanmakta olan) öğrenci velilerinin değişen okul algıları, eğitim sürecine bakışları ve öğretmene yükledikleri anlamın ne yönde değişimler

yaşadığının açığa çıkarılabilmesi olmaktadır. Bu çerçevede serbest piyasa ekonomisinin, daha çok özel okullarda verilen eğitim konsepti içerisinde, velilerin okul ve öğretmen algısını nasıl etkilediğini ortaya koyma çabasında olacaktır. Bu çerçevede yaşanan değişimler ile birlikte ebeveynlerin değişen piyasa ve çalışma koşullarına özgü olabilecek tarzdaki eğitim ve eğitimci algısının boyutu ve ilişkiselliğinin tespit edilmesi araştırmaya dair ana sorunsalımız niteliğindedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma süreci boyunca nitel araştırma yönteminin kullanılmasının daha yerinde olacağı düşünülmüştür. Çünkü tarafımızca ortaya konulmak istenen ‘değişimin çıktılarını’ anlamak adına derinlikli analizlere daha fazla ihtiyaç duyulmaktaydı. Araştırmaya konu edilen yaşananlara dair kesitsel irdeleme biçimlerinin çalışmayı sığ bir analiz düzeyinde tutabileceği gerekçesiyle, tarafımızca yaşanan sürece dair boylamsal analiz çabasının daha öne çekilmesine gayret edilmiştir. Çünkü yaşanan neoliberal dönüşüm süreci derinlikli bir dönüşümü de ortaya koymayı gerektirmekteydi. Çalışmamız açısından merkeze konulan bu kaygıya dayalı olarak olgusal düzeyde analizlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle araştırmanın nitel boyutta sürdürülen bir çalışma olmasında tarafımızca karar kılınmıştı. Ayrıca çalışmanın alanındaki veri toplama süreci boyunca derinlikli veri gruplarının inşası adına da ‘yapılandırılmış’ ve ‘yarı yapılandırılmış’ görüşme formları eşliğinde ‘derinlemesine mülakat tekniği’ kullanılarak, belirlenen kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmenin sunacağı derinlemesine veriler irdelemek istediğimiz konulara dair daha nitelikli veriler sunabilecek nitelikteydi. Bu kapsamda da çalışmamız Karabük’teki özel okullara giden çocukların ebeveynleri içerisinde seçilmiş, TED, Final, MY Okulları, Bahçeşehir kolejlerine giden çocukların ebeveynleriyle ve kendileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerle veri grupları inşa edilmiştir. Çalışmanın böylesi sürdürülmesinin nedeni, ilgili ‘neoliberal dönüşümleri’ Karabük özelindeki çıktıları bağlamında tartışabilmeyi mümkün kılma kaygımızdan kaynaklanmaktaydı. Çünkü her okulda ebeveynlere erişmek çalışmayı il geneline yayabilecek bir irdeleme olanağı da sunabilecek hala gelecekti.

Araştırmanın alan çalışması boyunca hali hazırda öğrenci alımı devam eden dört farklı kolejden 20 öğrenci velisiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın alanının 20 kişiyle tamamlanmasının nedeni 18 kişiye gelindiğinde alanın doyma noktasına eriştiğinin ve kendini tekrarlayan veri grubunun inşa ettiğine karar verilmesinden kaynaklıydı. Söz konusu karar alındığında sürecin daha net hale gelebilmesi adına iki kişiyle daha görüşülerek yirmiye tamamlanması ve süreç aynı bağlamda devam ederse sonlandırılması beklentimizden kaynaklıydı. Nitekim devam ettiği görülünce de alan çalışması tarafımızdan sonlandırıldı. Her yüz yüze mülakatta

çalışmanın sağlıklı irdelemelere açık hale gelebilmesi için görüşmecilerden onay alınarak ‘ses kayıtları’ tutuldu. Bu yönlü bir tavırla görüşmeleri sürdürme nedenimiz, görüşmelerde elde edilen verilerin sonraki evrelerde amaçlanan ‘derinlemesine tahlil çabalarına’ olumlu etkilerinin olacağı beklentisiyleydi. Nitekim ortaya çıkan geniş veri grubu da bu yönlü kararımızın yerinde bir karar olduğunu süreç içerisinde bizlere göstermiştir. Çünkü çalışma boyunca yapılan toplam 10 saatlik ses kaydı datası da bunu doğrulayan yönlü bir çıktı olmaktadır. Ayrıca derlenen ses kayıtları söylem analizi bağlamında irdelenmiş ve bu yolla da ses kayıtları bütünlüklü ve anlamlı veri grupları haline getirilmeye çalışılarak ilgili araştırma kaygılarımız kapsamında tartışılabilir hale getirilmişlerdir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışma süresince karşılaşılan en önemli zorluk; özel okul velilerine ulaşım ve onları görüşmeye ikna etme süreçlerinde yaşanmıştır. Neoliberal hayat koşullarında ebeveynlerin çok yoğun olması kendilerinin araştırma için yapılmak istenen görüşmeye zaman ayırmak istememelerine neden olabilmekteydi. Neoliberal yaşam koşulları ebeveynlerin çok yoğun olmasına yol açarken görüşme yapılan süreçte “boş zamanım yok, kusura bakmayın” şeklindeki cevaplar ile oldukça sık karşılaşılmıştır. Görüşmecilerin birçoğunun kadınlardan oluşması randevu talep edilen erkek görüşmecilerin birçoğunun “eğitim konuları ile annesi ilgileniyor, onunla görüşün” yönündeki cevaplarından kaynaklı gerçekleşmiştir. Ayrıca bazı ebeveynler görüşmelerde ses kaydının tutulacağını öğrendiklerinde görüşme yapmak istemeyenler beklentimizin oldukça üzerinde çıkmıştır. Fakat verilen tepkilere yakından bakıldığında onların sahip oldukları refleksif koşullar ve buna dayalı olan ihtiyatlılık düzeylerinin yüksek olması haliyle yakından ilişkili tepkiler verdikleri araştırmanın sonucundaki çıktılar dikkate alındığında rahatlıkla söylenebilmektedir. Bu kapsamda ikna çabalarının ve güven aşılama durumunun oldukça zor olduğu bir görüşme sürecinin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu konuda yaşananlara bağlı olarak araştırma sürecinde farklı görüşmecilerle sürdürülmek üzere geniş bir network inşa etmek zorundaydı. Ebeveynlerden randevu talebi kabul süreci ve belirtilen zamanlarda bir araya gelebilme hali araştırmanın veri toplama sürecinin beklenenden daha uzun bir sürece yayılmasına yol açmıştır. Nitekim bu yaşananlara karşın, çalışma ekibinin çalışmanın sürdürülmesindeki ısrarı ve arttırdığı dikkat eşliğine dayalı olarak doyma noktasına erişen bir alan çalışması yapabilmesi sürecin başarıyla yürütüldüğünün ispatı niteliğindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİBERALİZMDEN NEOLİBERALİZME

1.1. Politik Dönüşümler ve Etkileri

Toplumsal gelişim sürecinde dünyada birçok politik düşünce akımı ortaya çıkmış ve bu akımlar toplumları farklı şekillerde etkilemiştir. Belirli bir alanda ortaya çıkan bu akımlar zamanla toplumun tüm kesimlerinde etkili olmuş, ortaya çıktığı dönemin karakteristik yapısını oluşturmuştur. Geleneksel dönemde ailenin öne çıktığı, modern dönemde liberal uygulamaların, postmodern dönemde -ki bu evre bizim sorunsallaştırmalarımızda daha çok neoliberal evredeki gelişmelerle örtüşmektedir- özelleştirmelerin gerçekleştiği görülmektedir. “Dünya çapında yaşanan olayların politik uygulamaları şekillendirdiği görülürken, söz konusu bu uygulamaların dünyayı ve toplumsal alanları da yeniden şekillendirdiği açıkça görülmektedir” (Özkazanç, 2005). Günümüz toplumu içinde ‘neoliberal toplum, geç kapitalist ya da postmodern toplum’ tanımlamaları yapılmaktadır. Tarihsel süreç içinde neoliberal aşamaya gelene kadar çeşitli politik uygulamalardan geçilmiştir. Neoliberalizmin anlaşılabilmesi için onun ortaya çıkışında etkili olan liberalizmin iyi anlaşılması gerekmektedir.

1.2. Liberalizm

Felsefi, siyasi ve sosyo-ekonomik boyutlarıyla kapsamlı bir ideoloji olarak karşımıza çıkan liberalizm; serbestlik, hürriyet ve özgürlük anlamına gelen Fransızca kökenli "libre" kelimesinden türetilmiştir (Aktan, 1994, s.13). Liberalizmin kavramsal olarak ortaya çıktığı ilk andan kısa bir süre sonra yaygınlaşmaya ve siyasi bir anlam karşılığı bulmaya başladığı görülmektedir. Liberal kelimesi ilk olarak Adam Smith tarafından liberal ihracat ve ithalat sistemi ifadesiyle (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) ifadesinin yerini almış ve düşünce özgürlüğünü, ifade hürriyetini, basın özgürlüğünü ve serbest ticareti savunanların adlandırılmasında kullanılan bir kavram hâline gelmiştir (Yayla, 2015, s.13). Liberal kelimesi 19. yüzyılın başlarında ilk olarak İsveç ve İspanya’da daha sonra tüm Avrupa’da liberal parlamanto kurumlarının kurulmasıyla politik bir anlam kazanmıştır (Thorsen, 2009, s.5).

Freeman (2016) liberalizm politik ve ekonomik bir teori olarak en önemli değeri insana verdiğini iddia etmektedir (s.166). Liberalizmin tekil insanı öne

çıkarmasıyla, insanın kendini gözden geçirip geliştirmesine olanak tanınacağını ve hayat anlayışını iyileştireceğini savunmaktadır. Liberalizmde insan kararları açısından rasyonel bir yaratık olarak algılanmaktadır. İnsan kendi eylemlerinin sorumlusudur ve birey şahsi çıkarlarının en iyi savunucusu ve yargılayıcısı olmaktadır. Liberalizmin en önemli teorisyeni İngiliz filozof John Locke'dır (Freeman, 2016). Locke döneminde pek çok Avrupalı toplumun monarşi ile yönetildiği görülürken ekonomik uygulamalarda 'merkantal' niteliklerde olduğu bilinmektedir. Onun vurgularına göre ekonomi devlete dayandırılmalı ve devletin refahı için, güçlü ve başarılı olması için ekonomiyi düzenleme hakkı devletin ödevi olmalıdır düşüncesi öne çıkarılmaktadır (Thorsen, 2009, s.9).

18. yüzyılda yükselen merkantalist ayrıcalığa, yoksulluğa ve verimsizliğe yol açtığı için karşı çıkılmaya başlanmıştır. Liberalizmin merkantalizme karşı çıkışlarını 19. yüzyılın sonlarına doğru daha da yükselen bir ivmeye dönüştüğünü söylemek de mümkündür. Ortaya çıkan krizler, devletin inisiyatif ele almasıyla büyük bir çıkış yaşanmasına yol açmıştır (Freeman, 2016, s.170).

Fakat bu süreç II. Dünya Savaşı sonrasında farklı bir boyuta artmıştı.“ Bu dönemde Keynesyen refah devleti uygulamaları, liberal koşullar dahilinde kaynakların paylaşımında sosyal devlet pratiklerini işin içine dahil etmişti” (Şahin, 2016, s.161). Toplumsal ve ekonomik kalkınma tüm vatandaşların temel refah düzeylerinin garanti altına alınması için devlet güdümünde bir ekonominin tercih edilmesine neden olmaktadır. Buna dayalı olarak da liberal sistemde sosyal demokrasiyi destekleyen 'refah devleti' ön plana çıkarılmış olmaktadır (Freeman, 2016, s.170). Burada refah devletinin ekonominin büyümesindeki rolünü devletin sosyal korumacı olan sorumlulukları ile birlikte yürütmesini amaçladığını söylemek mümkündür (Şahin, 2016, s.151).

Ekonomik planlamanın devlet tarafından yapılması, devletin sosyal yapıyı dizayn etmesine ve toplumsal sınıfların da kaynakları nasıl paylaşacağını belirlemesine neden olmaktadır (Şahin, 2016). Refah devleti düşük işsizlik, düşük enflasyon, kontrollü büyüme amaçlarını taşımakta ve bu amaçlar da ekonominin devlet kontrolünde ve hakemliğinde olmasını zorunlu kılmaktaydı. Refah devletinin en önemli teorisyeni olarak bilinen Britanyalı Jhon Manyard Keynes “devlet için kapitalizmin krizlerinin çözümünün mal ve hizmetlere talebini teşvik yoluyla

ekonomiyi düzenlemek olduğuna, böylece üretimin canlanacağına ve zenginliğin yeniden sağlanacağına inanmış” (Freeman, 2016, s.171) ve Keynesyen iktisat ve sosyal demokrat politikalar karşılıklı olarak birbirini destekleyen hale gelmiştir. Tüm bunlara dayalı olarak da liberalizm kapitalist sistemin bir uygulayıcısı niteliği kazanmıştır.

İkinci dünya savaşının Avrupa’daki ekonomileri alt üst etmesi ile savaşın sonra ekonomilerin yeniden toparlanması adına keynesyen liberal ekonomi uygulamaları önemli roller üstlenmiştir (Şahin, 2016, s.152). Bu amaçla Avrupalı müttefikler tarafından Uluslararası Para Fonu (IMF) kurumları inşa edilmiştir (Freeman, 2016, s.171). Her iki kurum oluşan krizlerden kurtulmak ve ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla kurulmuş ve kapitalizmin ekonominin üretken biçimi olduğunu ve kapitalizmin sadece uygun devlet düzenlemeleri ve uluslararası yardım fonlarıyla etkin kalabileceğini savunmuşlardır (Freeman, 2016, s.172). Oluşturulan yeni liberal uygulamalar ile ekonomik krizlere çözümler üretilmeye çalışılırken kapitalist çözümler ile ekonomi kalkındırılmak istenmiştir. 1970’li yıllara kadar üstünlüğünü sürdüren liberal devlet politikasının 1970’li yıllarda artık beklentileri karşılayamadığı yönünde görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur. Keynesyen politikalar üst üste kırılmalar yaşanan ekonomiyi kalkındırmaktan uzaklaşır bir görüntü içine girmekteydi. Düşük üretim, yüksek enflasyon, artan işsizlik, durağan ekonomi, refah devletinin krizleri olarak görülmüş ve bu yönde yorumlanmaya başlamıştır. Böylece liberal sistem giderek işlevselliğini kaybetmeye başlamış ve üst üste yaşanan yeni ekonomik kırılmalar liberal politikaların giderek rağbet görmez hale gelmesine ya da miadını doldurduğuna dair inancı arttırmaktaydı. Bu noktada yeni bir açılım süreci olarak neoliberal politik uygulamaların uygulanmasına dair ekonomik ve politik görüşler de bu dönemde dilendirilmeye başlanmıştı.

1.2.1. Liberalizmden Neoliberalizme

Neoliberalizm dünyanın sosyal ve ekonomik geçmişinde gerçekleşen önemli bir eşik olay niteliğindedir. Harvey neoliberalizmi, her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisi” (Harvey, 2005, s.10) olarak tanımlamaktadır. “Neoliberalizm” kelime olarak liberalizmin yeni bir formunu ifade etmektedir” (Freeman, 2016, s.165). 1970’li yıllara kadar üstünlüğünü sürdüren liberal devlet politikasının 1970’li yıllarda artık beklentileri karşılayamadığı karşılık dile

getiren bir kavram niteliğindedir. Keynesyen politikalar üst üste kırılmalar yaşanan ekonomiyi kalkındırmaktan uzaklaşır bir halde görülmektedir. Düşük üretim, yüksek enflasyon, artan işsizlik, durağan ekonomi refah devletinin krizleri olarak görülmektedir. Dünya bu dönemde içinden çıkması zor krizlere girerken Chicago Üniversitesi Ekonomi Profesörleri Friedrich Hayek ve Milton Friedman'ın ileri sürdüğü ekonomi teorileriyle Nobel ödülünü almaları dikkatleri 'Chicago'lu erkeklerin' üzerine çevirmiştir (Meusburger ve Gebrard, 2004, s.9). Ekonomik sermayenin yaşadığı küçülme birbiri ardına gelen iflaslar, dizginlenemeyen enflasyonist baskılar ve ABD hegemonyasının ikinci Dünya Savaşı sonrasında kurduğu sabit uluslararası düzenlemeler çökmüş ve ekonomiler stagflasyonlarla[†] baş başa karşılaşılmıştır (Harvey, 2005, s.14).

Refah devletinin yaşamış olduğu krizlere karşı yenilenen ekonomik liberalizm (neoliberalimin) bir canlanma süreci yaşamasına neden olmaktadır. Bu yeni ekonomik liberalizmin yani 'neoliberalizmin' öncü teorisyeni ve uygulayıcıları Friedman ve Hayek'in tavsiyelerinin uygulayıcıları ABD'de başkan seçilen Ronald Reagan ve İngiltere'de başbakan olan Margaret Thatcher (1979-1990) olmuştur (Freeman, 2016, s.172). Neoliberal vaatler seçim zaferi de üretince kitlesel desteği alan modeller haline gelmiş ve finans merkezli dünyanın başlangıcı olan yeni ekonomik model (neoliberalizm) giderek uygulamaya konulabilir bir ekonomi pratiğine dönüşmüştür. Artık pazara dayalı kontrol hayata geçirilmiş, devlet denilen 'büyük biraderin' rolleri giderek daraltılmıştır (Harvey ve Bauman'dan akt. Şahin, 2016, s.153).

ABD'de Reagan ve İngiltere'de seçilen Thatcher'ın zenginlerin vergi oranlarını düşürmesi, sendikaların gücünü daraltması ve devletin sahip olduğu birçok endüstriyi özelleştirmesi neoliberal politikaların ilk uygulamaları olarak ortaya çıkmaktaydı. Söz konusu uygulamalar, kapitalist sistemin kalkınmasını amaçlayan devletin, piyasanın ekonomik değerlerini yönetmede yeterli güce sahip olmadığını ileri sürerek ekonomik kalkınmanın serbest ticaret, serbest piyasa ve özel mülkiyet haklarının geliştirilmesiyle gerçekleşeceğini amaçlamaktadır. Artık korumacı devletin etkileri ve yetkileri daraltılmış, devlet piyasanın belirleyicisi olma rollerinden uzaklaştırılmıştır. Devletin piyasa rollerinden elini çekmesinin anlamı da özel teşebbüsün önünü açmak olmaktadır (Şahin, 2016, s.154).

[†] Durgunluk içinde enflasyon, talep olmamasına rağmen enflasyonun artma durumu.

1979'da Amerikan Merkez Bankası Başkanı Paul Volcker, Keynesyen politikaların terk edildiğini düşük enflasyona dayalı bir sisteme yönelik çalışmalar yapıldığını açıklayarak bu türden uygulamaları bir devlet politikası olarak ilk elden açıklamaktaydı. Açıklanan yapısal uyum paketi 'Volcker Şoku' olarak tarihe geçmiştir. Artık korumacı devlet özelliğini yitirmiş ve merkantalist ve liberal dünyada olmayan bir durum artık genel bir kabul haline getirilmekteydi (Akalin, 2004, s.13). 'Özgürlük, serbestlik, birey odaklı politik koşullar ve daha az resmiyet' kavramları giderek öne çıkarılan şeyler olmaktaydı. Tüm liberal söylemler kendini yeni siyaset tarzına yani neoliberal siyasetin koşullarına uyarlamaya başlamıştı.

“Son 40 yıl neoliberal sürecin paradoksal ve çelişkili bir dizi süreci halinde geçse de hareketlilik onun daha uygulanabilir hale gelmesiyle sonuçlanmıştır. Özelleştirme, devaluasyonlar, deregülasyonlar, yeni tarz bürokrasiler, refahın niteliği, istihdam güvensizliği, ücretlerin endemik düşüşü ve buna karşı olunan muhalif hareketlerin fay hatlarının belirlenmesiyle geçti” (Peck ve Tickel'den akt. Şahin, s.157).

1.3. Türkiye'de Liberal Uygulamalardan Neoliberal Uygulamalara

1.3.1. Türkiye'de Liberal Evri ve Uygulamaları

Liberalizmin ilk olarak Batılı ülkelerde ortaya çıkmış bir düşünce sistemi ve ekonomik uygulamalar modeli olsa da tüm dünyada etkili olduğunu söylemek oldukça mümkündür. Türkiye'de liberalizmin düşünce modeli ya da akım olarak Osmanlı'dan bugüne kadar farklı şekillerde etkinliğini sürdürmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk liberal uygulamaların III. Selim ve II. Mahmut padişahları dönemine kadar erken bir döneme gittiğini iddia edenler olmuştur. Serbest ticaretin önünün açılması için 16 Ağustos 1838'de, İngilizlerle Balta Limanı Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğunda uluslararası ticaretinin önü açılmıştır. Dış ticarete devlet politikaları yoluyla konmuş engellerin çoğu kaldırılmış veya önemli ölçüde azaltılmıştır (Dikbaş'tan akt. Eştürk, 2006, s.20).

3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanının ilan edilmesi ile Türkiye'de liberal düşünce süreci ve uygulamalarına başlanmıştır (Eştürk, 2006, s. 21). Tanzimat

Fermanı ile devlet ile toplum arasında hukuki açıdan yenilikler gerçekleştirilmiş, seriata dayanan eski yasaları tamamen değiştirilmesi amaçlanmıştır. Birey ve devlet arasındaki iletişimlerde modern uygulamaların gerçekleştirilmesi amacıyla yeni temel ilkeler kabul edilmiştir. Tanzimat Fermanı merkezi otoritenin, yani Osmanlı padişahlarının otoritesini ve hatta egemenliğini sınırlayan ve bunu da tüm Osmanlı halkına ilan eden ilk belge olarak bilinmektedir. Tanzimat Fermanında en dikkat çeken ve özellikle liberalleşme yönünde atılan adımlardan birisi padişahın kendi egemenlik hakkını sınırlaması, diğeri ise kişiye bağlı can, mal ve onur koruma haklarının padişahın egemenlik alanından çıkartılıp yasal düzenlemelere bağlanmış olmasıdır. Osmanlı'da özel mülkiyet ve azınlık haklarının anayasal güvence altına alınması liberalizm açısından önemli bir adım sayılmıştır (Akyar'dan akt. Eştürk, 2006, s.22).

Türkiye'de liberal düşünce Namık Kemal, Sakızlı Ohannes, Cavit Bey, Ziya Gökalp, Tekin Alp ve Prens Sabahattin gibi düşünürler dile getirilmiştir (Akşin, 2000, s.264). Dönemin Liberal düşünceyi savunan devlet adamları serbest ticaretin gelişmesi için yabancılara mülkiyet ve özgürlük verilmesini savunmuşlardır (Eştürk, 2006, s.11).

Tanzimat döneminden sonra Yeni Osmanlılar Cemiyetinin muhalefeti sonucu 1876 yılında ilk anayasa olan Kanun-i Esasi ile meşrutiyet yönetimine geçilmiştir. Tanzimat fermanı ile getirilen yeni düşünceler, ülke yönetiminin parlamenter bir yapıya dönüşmesine olanak sağlamıştır. II.Meşrutiyetin ilanı ile Türk siyasal hayatının hareketli bir dönemi başlamıştır. Bu evrede Osmanlıcılıktan, İslamcılığa, Liberalizme, Batıcılığa, Türkçülüğe kadar uzanan oldukça geniş bir fikir yelpazesi mevcut olduğu görülmektedir. 1908-1914 yılları arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından iktisadi anlamda liberal ekonomi benimsenmiştir. Burada da dönemin maliye nazırı olan Mehmet Cavid Bey ön plana çıkmaktadır. İttihat ve Terakki partisinin iktidara gelmesiyle ve Mehmet Cavid Bey'in maliye nazırı olması liberal ekonominin Türkiye'nin resmi bir görüşü haline gelmesine yol açmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte devletin tüm yönetimi merkezde toplamaya çalıştığı görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte siyasi ve ekonomik olarak yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Cumhuriyete geçişle birlikte şartların değişmesi liberal gelişmeleri yavaşlatmıştır. Özellikle tek partili dönemde liberal hareketler görülmemiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik prensiplerinin belirlendiği ve 17 Şubat 1923 tarihinde gerçekleşen İzmir İktisat Kongresinin

açılışında konuşan Mustafa Kemal tarafından yapılan konuşmada liberal ekonomiye dönüş gerçekleşeceği ifade edilmiş ve serbest ticarete sanayinin de gelişimi için 1927 yılında Sanayi teşvik yasası çıkarılmıştır. Ne var ki 1929 ekonomik buhranı bütün dünyada etkisini gösterdiği zaman Türkiye'de serbest ticaretle bu bunalım aşılamayacağı görülmüş ve 1930'lu yıllardan sonra Türkiye, devletçi diye tabir edilen yeni bir ekonomik görüşü gündeme getirmiştir (Berber'den akt. Erçoşkun, s.114).

1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte liberal politikalar ön plana çıkarken devlet müdahalesi sınırlı düzeyde kalmıştır. Dönemde ekonomide serbestleştirmeyi arttıracak liberal iktisat politikalarının hayata geçirilmeye başladığı görülmektedir. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'de tek parti iktidarının bütünüyle geride kaldığı, liberal ekonominin uygulanmaya çalışıldığı, kapitalist bir kalkınmanın ilk adımlarının atıldığı bir dönem olmuştur (Çavdar'dan akt. Eştürk, 2006, s.35). 1950 yılında sanayi başta olmak üzere özel sektör yatırımlarına destek sağlamak amacıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Yeni kurulan bu bankanın amacı özel sanayi kurmak, yabancı ve yerli sermayeyi özel sanayiye teşvik etmek olmuştur (Eroğul'dan akt. Eştürk, 2006, s.36). 1950 yılında ithalatta serbestleştirmelere gidilmiş, fiyat kontrolleri kaldırılmıştır.

Banka kredi faizleri düşürülerek özel kesimin daha fazla kredi kullanmasına imkan sağlanmıştır. 1951 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmış. 1954 yılında kanunda yapılan değişiklikle yabancı sermayeye yerli özel sektöre açık olan tüm alanlarda çalışma izni verilmiştir. Uygulama döviz dışında yabancı sermaye girişine izin veren ilk uygulamadır. Yabancı sermayenin lisans, patent ya da marka olarak ülkeye girmesine izin verilirken ayrıca kar transferine de izin verilmiştir. 1954 yılında Petrol Kanunu ile yabancı sermayenin petrol aramaları teşvik edilmiştir. Dönemde özel sektörün sermaye birikimi artış göstermiştir. 1950-1960 döneminde öngörülenin aksine devletin ekonomideki rolü azalmamış, artmıştır. 1960'tan itibaren planlı ve hızlı kalkınmayı hedefleyen yeni bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Devletin ekonomik, sosyal, kültürel amaçlarının belirlenmesinde hükûmete danışmanlık yapmak ve belirlenen amaçlar için kalkınma planları hazırlamak amacıyla **Devlet Planlama Teşkilatı** (DPT) kurulmuştur (1960). Bu doğrultuda beş yıllık kalkınma planları yapılarak uygulamaya geçirilmiştir. 1960-1970 yılları arasında uygulanan "**ithal ikameci sanayileşme**" ile daha önce ithal edilen tüketim mallarının

ülkede üretimi amaçlanmıştı. Bu dönemde, sanayi daha çok demir-çelik, çimento, kâğıt, **kimya**, petrol rafinerisi, alüminyum ve madencilik alanında yoğunlaşmıştır (2015, Tarihbilimci.gen).

Liberal uygulamaların bu dönemlerde rağbet gördüğü görülürken 1960'lerden itibaren giderek itibarını kaybetmeye başladığı görülmektedir. Dünyada yaşanan krizlerin, darbelerin etkisi ile liberal uygulamaların artık etkisini kaybetmeye başlarken siyasi ve iktisadi anlamda devletçi politikalara geri dönüldüğü görülmektedir. Dünyada yaşanan olumsuzluklar Türkiye'ye de yansımış, söz konusu bu durumda Türkiye'de liberalizmin cazibesini yitirmesine yol açmıştır.

1.3.2. Türkiye'de Neoliberalizmin Yükselişi

Neoliberal uygulamalar temelde devlet giderlerinde mali gözetim yapılması, eğitim, sağlık gibi için yapılan kamusal harcamaların kısıtlanması, ekonomideki üst kesimlerin ödemesi gereken vergi miktarlarının azaltılması, faiz ve döviz kurlarının özgür bırakılması gibi uygulamalar neoliberal uygulamalar olarak yaygınlaşmıştır. Dış ticaretin, ithalat ve ihracatın serbestleştirilmesi, kamusal alanların özelleştirilmesinin yaygınlaşması, piyasanın kendi haline bırakılması neoliberal sistemin küresel boyutta kendini gösterdiği uygulamaları olarak görülmektedir. Bu uygulamaların dünya çapındaki etkileri; kaynakların üst kesimlerde toplanmasına, piyasaların durgunlaşmasına neoliberal gelişmelerden duyulan kaygı ile askeri harcamaların ve işsizliklerin artmasına yol açmıştır.

Bu dönemde yaşanan neoliberal dönüşümlerin çok geçmeden Türkiye'ye sıçradığı görülmektedir. "Türkiye'de ekonomi politikalarının dışa açılması ve kamusal yatırımların özel girişimciye açık hale getirilmesi sürecinin, 12 Eylül 1980 darbesi sonucunda gerçekleşmeye başladığı belirtilmektedir" (Eroğlu, 2005, s.4). 12 Eylül 1980'de Kenan Evren öncülüğünde gerçekleşen askeri darbeden önce Türkiye'nin geleceğini etkileyen kararlar alınmıştır. Süleyman Demirel kurduğu azınlık hükümeti ile Turgut Özal'ı ekonomi yönetiminin başına getirmiştir. Özal oluşturduğu ekiple 24 Ocak 1980'de hazırlanan istikrar paketi kararlarının devreye girmesini sağlamıştır.

Türkiye'nin Ekonomi tarihinin dönüm noktası olarak görülen 24 Ocak kararları yenilikler ve açılımlarla Türkiye'nin kapitalistleşmesine ve liberal ekonomiye geçiş sürecinde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'de 1980'le birlikte alınan ekonomik istikrar önlemlerinin günümüz ekonomisini şekillendiren maddesi olan

‘özelleştirme’ dünya ekonomisinin tümü için geçerli olan “küresel” bir olgu haline gelmiş durumdaydı. “Dünya ekonomisinin geçen yüzyılın son çeyreğinde içine girdiği ekonomik kriz birçok ülkede (Türkiye’nin de içinde olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler) özelleştirme uygulamalarını da içine alan yapısal uyum programları, istikrar paketlerini gündeme getirmiştir” (Uçukoğlu, 2008, s.4). Ekonomide istikrar önlemlerinin alınmak istenmesi kamu sektörünün daraltılmasını, piyasa mekanizmalarının serbest hareket edebilmesini öngörmektedir. Bu düşünceyle mevcut kamu işletmelerinin giderek özel sektöre devredilmesi amaç olarak benimsenmiş, geçmişte kurumsal düzeyde sanayileşme sürecinde etkin rol oynayan planlama fikrinden vazgeçilmiştir (Boratav, 1993, s.18).

“Yüzde 32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş. Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış, KİT’lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış. Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış. Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kâr transferlerine kolaylık sağlanmış. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiş. İthalat kademeli olarak liberalize edilmiş, ihracat; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler göre farklılaşan teşvik sistemi getirilmiş. Açıkçası Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca ilk kez ciddi bir şekilde dış dünyaya açılmış. Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisine entegrasyonu amaçlanmış” (Saygılıoğlu, 2018, s.2).

Alınan kararların uygulamaya konması ile birlikte Türkiye’de neoliberal süreç iyiden iyiye başlamıştır. Kamusal alanların özele açılabilirliğine ve küresel olabilirliğine olanak sağlayan anlaşmaların yapılması, neoliberal politikaların Türkiye’de yayılmasını hızlandırmıştır. Hizmet Ticareti Genel Sözleşmesi adı altında imzalanan (GATS) anlaşması yerel olanın küresele açılmasına ve ona tabi olmasına ortam hazırlamıştır. Türkiye bu anlaşmayı 25 Mart 1995’te imzalamıştır. Söz konusu bu anlaşmaya göre, mesleki, çevresel hizmetler, haberleşme, müteahhitlik hizmetleri, eğitim-sağlık hizmetleri gibi toplumun tüm alanlarında var olan faaliyetler özel girişimciler için açık pazar haline getirilmiştir. GATS’ın imzalanması, Türkiye’de kapitalist sistemin varlığını tamamen hissettirmeye başladığı bir dönüm noktası olarak düşünülmektedir. Özelleştirmenin resmi altyapısı GATS anlaşmasıyla oluşturulmuştur. Bununla beraber neoliberal sistemin toplumun tüm dinamiklerine doğru yayılması hız kazanmaya başlamıştır.

Tüm bu vurgular dikkate alındığında çok kapsamlı bir araştırma konusu olan neo-liberalizmin iktisat politikaları bakımından iki temel önermesi; piyasaların deregülasyonu ve özelleştirme (Uçukoğlu, 2008, s.2). Özellikle kalkınmanın, gelişmenin ve hatta artık piyasa ekonomisinin devlet müdahalesinden arınmış olmasının tüm dünyada ekonomik programların temelini oluşturduğu dikkati çekmektedir. Bütünleşme, küresel ekonomi, özgürleşme, dışa açılım gibi söylemler iyimser karşılanmış ve gerçekten kalkınmanın, gelişmenin tek yolu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye'de de benzer ekonomik uygulamalar iyiden iyiye her alanda kendini hissettirir hale gelmiştir. Bu dönemdeki koşullarda en büyük etkilenmeyi yaşayan kamusal hizmetlerden birinin de eğitim olduğunu söylemek mümkündür.

Küresel kapitalizm olarak da lanse edilen neoliberalizmin Türkiye'deki etkilerinin benzer çıktılarla seyrettiğini söylemek mümkün olmaktadır. Çünkü neoliberalizmin etkileri yer ve zaman kavramlarından soyutlanmıştır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye de neoliberal politikaların etkisi altındadır. Giderek toplumun tüm dinamiklerine yerleşen neoliberal politikaların etkisi toplumun tüm alanlarında artık somut olarak görülmektedir. Eğitim alanında özel okulların, özel üniversitelerin, dershanelerin, vakıfların açılması ve sayılarının giderek artması eğitimdeki neoliberal dönüşümün kanıtı olarak düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

2.1. Eğitim ve Toplum

Birey bir toplumun ele alınabilecek en küçük unsurudur. Bireyler bir araya gelerek toplumu oluşturmaktadır. Toplumun en temel dinamiklerinden birisini de eğitim oluşturmaktadır. “İnsanoğlu eğitim ile toplumsallaşmakta ve insana özgü nitelikleri kazanmaktadır (Öztürk, 1993, s.110)”. Toplumun sürekliliği eğitim sistemi ile sağlanmaktadır. Eğitim kurumu vücudun yeni hücreler üretmesi gibi toplumun ihtiyaç duyduğu yeni bireylerin üretilmesini sağlamaktır (Birkök, 2013, s.36). Toplumların özelliklerine, yaşam biçimlerine kültürlerine özgü düzenlenen eğitim toplumsal yaşamın istikrarı adına kurgulanır.

Birey toplum ayrımı yapmadan ve bireyi toplumsal varlık olarak ele alan çağdaş eğitimin amaçları; ‘büyümü, gelişme ve dağıtım’ kapsamında düzenlenmiştir. Bu kapsamlar bağlamında eğitimin ekonomik, politik ve sosyo kültürel amaçları geliştirilmiştir. Ekonomik bağlamda eğitimden, yaşam düzeyini yükseltmesi, üretim yapısını değiştirmesi, geliştirmesi ve daha adil bir gelir dağılımı gerçekleştirmesi beklentileri söz konusu olmaktadır. Politik bağlamda oluşturulan hedefler, uluslaşma, tam bağımsızlık ve daha adil bir yönetim dağılımıdır. Sosyo kültürel bağlamda ise çağdaşlaşma, toplumsal yapının değiştirilmesi ve toplumsal hareketliliğin sağlanması amaçları yer almaktadır (Öztürk,1993, s.130-135).

Toplumsal bir kurum olarak eğitim bir yandan toplumun sürekliliğini sağlama işlevi görürken, diğer yandan toplumun istendik bir toplum olması için 'dönüştürme, olgunlaştırma veya ilerletme' işlevlerini yerine getirmektedir (Özyurt, 2017, s.4). Burada eğitimden bireyi iyi olana dönüştürmesi, olgunlaştırması ve ilerletmesi beklenirken J.Krishnamurti “eğitimin en yüksek işlevi yaşamla bir bütün olarak başa çıkma kapasitesine sahip bütünleşmiş bireyler ortaya çıkmaktır” (Krishnamurti, 2012, s.21) vurgusunu yapmaktadır. Eğitimin toplumda var olan kültürel mirasın sürdürülmesini sağlaması işlevi büyük önem arz ederken, topluma katılacak yeniliklerin, değer yargılarının, gelişmelerin yani toplum açısından olumlu bulunan her

eylemin gerçekleştirilmesi ve uygulanabilmesi için de nitelikli bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu da okulda verilen eğitim yoluyla sağlanmaktadır. “Bir önceki kuşaktan bir sonrakine devretme araçları ise dil, deneyim ve bilgidir. Bu araçlarla birikimden daha kısa bir zamanda aktarma yapılır. Birey, örgün ya da örgün olamayan eğitimle bilgi alım işini dil yoluyla öğrenir” (Tezcan, 2012, s.66).

Eğitimin toplumsal bir olgu oluşu toplumun diğer olguları ile bir etkileşim içerisinde olmasını zorunlu kılmaktadır. “Eğitimin amacı sadece bireyler arasında değil, aynı zamanda birey ile toplum arasında doğru ilişki kurmaktır; her şeyden öte, eğitimin bireyin kendi psikolojik sürecini anlamasına yardım etmesi çok önemlidir” (Krishnamurti, 2012, s.29).

Toplumlarda eğitimin değişmeyen işlevleri vardır. Eğitim yoluyla bireylerin kişisel ve toplumsal gelişimleri amaçlanmaktadır. Değerler, davranış biçimleri veya meslekler gibi sosyal sistemde var olan her türlü bilgi, bireylere aktararak sosyal bünyenin bütünleşmesi, devamlılığı ve işlemesi sağlanmaktadır. Eğitim kurumu bu temel işlevleri yerine getirmektedir. Eğer toplumsal sistemi meydana getiren kurumlar birbirleriyle uyum içinde bütünleşmişlerse ve işlevlerini yerine getirebiliyorlarsa, paylaşılan ortak değerlerde, dengeli ve sağlıklı bir toplumdan söz edilebilir (Birkök, 2013, s.36). Eğitimin işlevselliği sağlıklı bir toplum oluşturma açısından önemli değer arz etmektedir. Eğitimin işlevleri eğitimin amaçları ile bağlantılı olmakta ve amaçları doğrultusunda şekillenmektedir. “Cahil insan öğrenim görmemiş değil kendini bilmeyendir, gerçek anlamıyla eğitim kendini anlamaktır çünkü var oluşun tamamı her birimizin içinde toplanmıştır” (Krishnamurti, 2012, s.15). Eğitimin amacı bireyin kendini anlamasına olanak sağlamaktır. Burada vurgulanan doğru eğitimin işlevinin çocuğa ne olması, ne yapması gerekeni zorlayarak değil onu anlamasını sağlayarak gerçekleştirilmesidir. Birçok eğitimci yazara göre eğitimin doğru işlevi ‘özgürlük ve zekanın geliştirilmesidir (Russell, 2017,s.81). Birey üzerine yapılan ve onun fiziksel, zihinsel ve ahlaksal varlığında bir değişikliği ve gelişmeyi gerektiren her türlü eylem eğitim tarafından yapılmaktadır (Öztürk, 1993, s.165). “Eğitimin amacı birbiriyle bütünleşmiş ve bu yoldan zekaya kavuşmuş bir insan varlığı yaratmaktır... Eğitim bireyi topluma uymaya ya da toplumla ters düşmeye teşvik etmemeli, onun yerine bireyin tarafsız sorgulama ve kişisel farkındalıkla oluşan gerçek değerleri keşfetmesine yardım etmelidir” (Krishnamurti, 2012, s.11-12). Eğitimle bireyin bilgilendirilmesi

fakat tercihlerini kendisinin yapabiliyor olarak bireyin kendi sorumluluğunu alması hedeflenmektedir. Nitekim bu amaç eğitimciler tarafından ideal olan olarak ele alınmaktadır. Locke, bireyin eğitilmesinde en önemli değer erdem olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre “eğitimde hedeflenen en zor ve en değerli olan erdem, gerçek erdemdir; şımarıklık veya oynaklık değildir. Eğitimdeki diğer konular bunun için ertelenebilir veya bırakılabilir” (Locke, 2004, s.61). Eğitimde erdemine vurgu yapan Locke asıl olanın ‘erdemli birey yetiştirmek’ olduğunun altını çizerek eğitimin diğer işlevlerinin bu konuda ertelenebilir dahi olabileceğinden bahsetmektedir.

Klasik eğitim mikro eğitim konularını yani birey ve okul düzeyindeki eğitim olaylarını ruhsal açıdan ele almış, sadece çocukluk aşamasına önem vermiştir (Tezcan, 2012, s.66).

Makro açıdan insanın sadece okulda değil yaşam boyu eğitim anlayışını benimsemektedir. Eğitim olayını birey ve okul düzeyinin üstünde tutarak eğitim konularının ekonomik, toplumsal ve siyasal yönleri ile devlet düzeyinde ya da daha üst düzeylerde incelenmesini gerektirmektedir. Makro eğitimin toplumsal, siyasal ve ekonomik yönlerden ele alınışı son zamanlarda önem kazanmış bir diğer durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Soylu, 2019). Eğitimin toplumsal, siyasi ve ekonomik işlevleri ‘açık ve gizil’ olarak iki yönlü ele alınmıştır (Tezcan, 2012, s. 67).

Eğitim açık işlevleri olarak; Eğitimin toplumda var olan kültürel mirasın sürdürülmesini sağlaması işlevi büyük önem arz etmektedir. Toplumun değerlerini ve toplumsal kurallarını, normlarını (yapılması istenen ve istenmeyen) çocuğa çeşitli yollarla öğretmek çocuğun toplumsallaştırılması işlevini yerine getirmektedir. Ayrıca burada eğitimin yetenekli, toplumun ihtiyaçlarına karşılık verebileceği elemanlar yetiştirmesi işlevi de bulunmaktadır. Eğitimin ekonomi boyutunda işlevi ülke ekonomisinin gereksinimlerine cevap verebilecek bilgi ve yeteneğe sahip insan gücü ile birlikte beyin gücünün sağlanmasıdır bu da açık hedeflere dahil olmaktadır. Eğitimin ekonomi boyutunda işlevi ülke ekonomisinin gereksinimlerine cevap verebilecek bilgi ve yeteneğe sahip insan gücü ile birlikte beyin gücünün sağlanması hedeflenmektedir. “Eğitim sisteminin ekonomik işlevi, kısaca ekonominin gereksinimlerine uyan ve geleceğin tüketicilerine gerekli bilgiyi verecek insan gücü ile birlikte beyin gücünü sağlamaktır” (Tezcan, 2012, s. 73). “Bir sanayi toplumunda sosyal değişime ve ilerlemenin doğal ürünleri olan sanayileşmenin ve teknolojik

tarımın gerekli kıldığı ve istediği teknik insan yetiştirmek görevi eğitime düşmektedir (Öztürk, 1993, s.148).

Eğitimin yine açık işlevlerinden biri olarak nitelendirilen eğitimin siyasal niteliği, onun devletin bir işlevi oluşundan ileri gelmektedir. Bu bakımdan siyasal açıdan eğitimin başlıca iki görevi vardır. Birincisi, mevcut siyasal sisteme (devlet düzenine) sadakati sağlamaktır. Eğitimin ikinci siyasal işlevi ise, önderlerin (elit zümre, seçkin entelektüel lider) seçimi ve eğitilmesi ile ilgili olmaktadır (Tezcan, 2012, s,67).

Eğitimin seçme işlevi; eğitimde fırsat eşitliği sağlanması açısından siyasal bir amaç olarak değerlendirilmektedir. Ülkenin yetenekli çocuklarının seçilmesi, onların bir havuzda toplanması ve onların arasından da en yeteneklilerinin seçilmesi esas alınarak onlardan ülke ve toplumun geleceği için faydalanılması amaçlanmaktadır.

Eğitimin kapalı işlevleri olarak tanımlanan kavramlarında eğitimin örtük öğrenme boyutunda gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır. Eş seçme, sosyalleşme, meslek edinme vb. olguların eğitimin özellikle amaçlanmasında da tüm işlevlerinin katkısıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Eğitimin çok yönlü bir olgu olması ile birlikte işlevlerinin toplumu ve bireyi ilgilendiren tüm alanlarda seyrettiği açıkça görülmektedir. “Eğitim, uygun eş seçme olanaklarını hazırlar. Öğrencilerin çoğu, eşlerini, okulda arkadaşları arasından seçerler. Başka bir deyimle eğitim, toplumun aile kurumuna bir evlenme pazarı olarak katkıda bulunur” (Tezcan, 2012, s. 75). Eğitimin mesleki anlamda işlevsellik durumu da bireylerin kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekler edinmelerini sağlamak için onları yönlendirmek ve toplumun mesleki açıdan ihtiyacı olan hem nicel hem de nitel anlamda insan gücünü yetiştirmesini sağlamaktır.

Eğitimli olmayan birey suça eğimli olma, vicdani ve sosyal duyarlılığı az veya olmayan, üretmeyen, tüketici olan, bencil, çevreye ve insanlara zarar verebilecek bir kişi yetiştiren veya yetişmesine sebep olan bir mekanizmaya dönüşebilir. Toplumda bunların yaşanmamasının önkoşullu iyi bir eğitim planı ve programı olarak değerlendirilmektedir. Bireyin “dünyaya karşı sahip olabileceği tek siper onunla ilgili sahip olacağı kapsamlı bilgidir. Bu bilgi dayanabileceği ölçülerde aşama aşama ona

verilmelidir ve ne kadar erken olsa o kadar iyi olur” (Locke, 2004, s.84). Burada Locke, eğitimin toplumsal işlevlerinin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Burada toplum açısından eğitimi açıklarken eğitim sosyolojisinin de önemini vurgulamak yerinde olacaktır. Eğitim sosyolojisi zaman ve mekan içinde eğitim alanındaki süreklilik ve farklılıklarını nedenleriyle birlikte ortaya koyan bir disiplindir (Özyurt, 2017, s.7). Eğitim açısından toplumlararası karşılaştırmalar yapabilmek toplumun geçmişinde var olan sistemleri ile günümüzde hakim olan eğitim sistemleri arasında değerlendirmeler yaparak toplum için hangilerinin daha faydalı ve hangilerinin işlevsiz olduklarını saptamak ve eğitim açısından toplumu daha da kalkındırmak amaçlanmaktadır. Geliştirilen eğitim sosyolojisi toplumun toplumsal kodları ile uyumlu eğitim politikalarının belirleyicisi ve toplumda yaptığı analizler ile söz konusu politikaların uygulanması için yol gösterici bir kaynak konumundadır. Eğitim sosyolojisi açısından “okula, suç işlemekten, uyuşturucu madde alışkanlığına, doğum denetimine dek toplumun bütün patolojik durumlarına çözüm yolu bulan araç gözüyle bakılır” (Tezcan, 2012, s.77).

Eğitim işsizlik, tüketim, kentleşme, din, cinsiyet, ekonomi, siyaset, göç, toplumsal tabakalaşma, kültürel melezleşme, terör, ayrımcılık, kültür emperyalizmi, popüler kültür, küreselleşme, doğal afetler, bilim ve teknoloji gibi birey ve toplumları ilgilendiren tüm konuları ele alır. Eğitim, toplumsal işlevleri bahsedilen tüm olguları toplum için faydalı olacak şekilde işlenmeyi ve geliştirmeyi hedeflemektedir.

Gelenek ötesi toplumlarda da eğitimin toplumsal işlevleri de oluşan toplumun talepleri doğrultusunda şekillenmektedir. “Oğluna iyi terbiye verilmesi, oğlunun prensipli, erdemli ve faydalı bir insan olarak yetiştirilmesi hizmetini satın alan bir baba, mevcut mal varlığına yeni araziler eklemiş gibi iyi bir alışveriş yapmıştır”(Locke, 2004, s.77). Locke’ın bahsettiği gibi eğitim hizmetleri satın alınabilen bir hal almıştır. Bireyin eğitimi için gerekli görülen bu alışveriş yine toplum ve bireyin iyi bir geleceğe sahip olması düşüncesi ile gerçekleştirilmektedir.

2.1.1. Eğitimin Sosyo-Kültürel Temelleri

Eğitim, ekonomik sosyolojik psikolojik, siyasi iktisadi ve yönetsel, felsefi boyutu olan çok yönlü bir kavramdır. Eğitimin girdisi ve çıktısı insan olması sebebiyle eğitim ve toplum karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve dönüştürmektedir. Eğitim

sistemleri toplumsal yapıdan bağımsız olamadığı gibi eğitimin toplumu değiştirme ve dönüştürme potansiyeli vardır. Eğitim bireyin doğduğu toplumun kültürünü öğrenme süreci yani bir kültür aktarımı olarak tanımlanabilir. Eğitim bir topluma yeni gelen kişinin o toplumdaki aynı yaş ve konumdaki kişiden beklediği davranışları yerine getirmesini sağlayan süreç olarak tanımlamıştır. Eğitimin toplumun ekonomik ve sosyo kültürel yapısından bağımsız düşünülemez. Ulusal eğitim sistemlerinin ortaya çıkışı ve tarihine baktığımızda bu açıkça anlaşılmaktadır. İlk Ulusal eğitim sistemlerinin 19. Yüzyıl sanayi devrimi sonrası İngiltere’de ortaya çıkması bir tesadüf değildir. 19.yüzyıl ulus devletlerin güçlendiği ve sanayi üretiminin hız kazandığı çağ olarak milli eğitim sistemleri ile amaçlanan fabrikalarda çalışacak insan gücünü yetiştirmek olmuştur. 19. Yüzyıl eğitim sistemlerinin özellikleri ve içeriğine baktığımızda da fabrikadaki katı bürokratik yapıya uygun ve milli değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek planlanmıştır. Tüm okul sistemi ona göre dizayn edilmiştir. Öğrencilerden itaat etmeleri ve düzeni bozmamaları beklenmektedir. Okul kurumu ve okullarda uygulanması gereken programlar yüzyılın beklentileri doğrultusunda şekillenmiştir.

Dönemin sosyo- ekonomik koşulları bu günkü eğitim sistemlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Buna karşın eğitim sistemleri değişen toplumsal ve ekonomik koşullara göre sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir konu ise eğitim toplumsal değişimlerden etkilendiği gibi etkileyici, değiştirici ve dönüştürücü güç olma özelliğine de sahiptir.

Ulus devletlerin çöküşü, enformasyon ve teknolojik gelişmelerle birlikte ekonomik ve küresel düzende değişime uğramıştır. Sanayi üretiminin yerini enformasyon teknolojisine dayalı uzmanlık gerektiren işler almıştır. Bu noktada eğitim sistemleri de fabrikalara işçi yetiştiren kurumlar olmaktan çıkmış ve bilgiye dayalı bir eğitim modeli gelişmiştir. Toplumda siyasi ekonomik ve kültürel normlar da değişime uğramıştır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar eğitimi yeniden şekillendirmiş ve bu günkü noktaya taşımıştır. Küreselleşme ile ulusal- milli eğitim politikaları da geçerliliğini yitirmiştir. Küresel dünyada eğitim sistemlerinin görevi küresel norm ve değerleri bireye aktarmaktır (Tezcan, 2017, 345). Küreselleşme uluslararası etkileşimin artmasını ve uyumun gerçekleştirilmesini vurgular. İşbirliği,

alçakgönüllülük, sevgi, barış, saygı küreselleşmenin eğitimde öne çıkardığı değerlerden bazıları olmuştur.

2.1.2. Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Eğitim anlayışının doğuşu eğitilebilir bir varlık olan insanın varoluşu ile başlamaktadır. Ancak çağlar boyunca eğitiminin uygulanış biçimi farklılıklar göstermektedir. İnsanlar farklı biçimlerde bilgi birikimlerini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır (Güler, 2004, s. 63). İnsanlık tarihi ile birlikte eğitimin temel amacının çocuğu cinsiyet faktörüne göre toplumsal rolüne hazırlamak olduğu bilinirken şehir devletlerinin ortaya çıkması ile birlikte eğitim tarihinin daha planlı hale geldiği ve eğitim etkinliklerinin programlı gerçekleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Günümüzde olduğu gibi tarih boyunca uygulanan tüm eğitim sistemlerinin ekonomik siyasal ve toplumsal gelişmelerden etkilendiği bilinmektedir. Antik Yunanistan'da logos, ortaçağ Latin dünyasında Tanrı ve modern yapılanma çağında ise akıl kavramları ön plana çıkmıştır. Antik çağda da ortaçağda da filozofların birer eğitimli oldukları görülürken aynı zamanda her şeyden önce bir din adamı oldukları bilinmektedir (Güler, 2004, s. 54). Burada eğitimin yaşanan dönemlere göre değişkenlik gösterdiğini ve toplumların özelliklerine göre şekillendiğini söylemek yerinde olacaktır. Geleneksel toplumlarda eğitimin kültür aktarımı kültürleşme ve ya sosyalleşme ile gerçekleştiğini görülmektedir. Eğitimin tarihi gelişimine bakıldığında dönemlere göre bilimin Dini inanca eğitimin Kilis'e mantığına dayalı olarak gerçekleştiği görülmektedir. 17. yüzyıla kadar din ve kilise odaklı gerçekleşen eğitimin 17 yüzyılda her alanda yaşanan bir yöntem kaygısıyla sorgulanmaya başladığı görülmektedir. Aydınlanma felsefesinin kurucularından olan J.Locke, filozof kimliği ile pek çok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da bir takım görüşler ileri sürmüş, hatta bu konuda doğrudan ya da dolaylı eserler yazmış bir filozoftur. Locke, ortaya koyduğu düşünceleri ile klasik Aydınlanma'ya özgü olan temaları ön plana çıkaran birisidir. Ona göre de “birey özgür olmalı; akıl, hayatın kılavuzu yapılmalı, kültürün her alanında bilimde, dinde, devlette ve eğitimde gelenek ve otoritenin her türüsünden kurtulmalıdır”(Gökberk,1990: 330). Burada akıl ve doğa arasında bir uyum görülmüş ve sonuç olarak her şeyin akıl ile kavranabileceği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Aydınlanma çağında gerçekleşen Rönesans ve reform ile birlikte insanın düşünce ve eylem dünyasında din ve geleneklerin baskısının olmaması gerektiği düşüncesi

toplumlarda giderek yayılmaya başlamıştır. Aklın doğaya egemen olduğu bilinci yerleşmiştir (Güler, 2004, s.56). Locke'ın eğitim anlayışı insan ruhunda saklı bir takım doğruların olduğunu savunan Sokrates ve Descartes'in düşüncelerinden farklıdır. Locke, insan zihninin doğuştan boş olduğunu ve bütün bilgilerin dışarıdan gelen bir takım etkilerin sonucu oluştuğunu düşünmekteydi,yaşamı tasarlamada da eğitimin önemli bir rol oynadığına inanmaktadır. İnsan yetiştirme sanatında ahlak, zihin ve beden eğitimini birleştirmek suretiyle başarı sağlanabileceğine inanan Locke açısından, eğitimde önemli olan pasif öğrenmeler değil, her zaman için aktif tecrübe edinmelerdir. O, bu amaçla her çeşit beden eğitimine fazlaca önem verir. Nitekim ona göre, sağlam bir kafa, ancak sağlam bir bedende bulunur (Locke, 1963: 6). Locke için bu söz, dünyada bir mutluluk aşamasının kısa fakat tam bir tanımlamasıdır. Çünkü hem zihin (kafa) hem de beden sağlığına sahip olan biri için, yaşadığı dünyada isteyeceği pek az şey kalır. Locke, ilk eğitim ve iyi alışkanlıkların kazandırılmasında ebeveynlerin çocuklar üzerinde önemli rolleri olduğunu da kabul eder. Çünkü ona göre, ebeveynler sahip oldukları daha önceki tecrübelerini çocuklarına aktarmalıdır. Aydınlanma döneminde eğitimin amacı, çocuğu öteki dünyadan çok, bu dünyaya hazırlamaktır. İyimser görüşe sahip aydınlanma dönemi eğitimcileri akılcı düşünceye bağlıdır. Bu dönemin ilk önemli eğitimcileri J. J. Rousseau, H. Pestalozzi, İ. Kant gibi eğitimcilerdir. Bu dönem eğitimcileri ile birlikte eğitim kurumu, bilimsel bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Çünkü bu düşünürlerle birlikte çocuğun ve öğrenmenin doğası, araştırılmaya başlanmış; deneme okulları kurulmuş ve öğrenmeye dönük yeni teoriler ortaya atılmıştır (Kartal, 2015). Daha sonraki yüzyılda, 19. yüzyılda, önemli eğitimcilerin kişisel düşüncelerinden ziyade psikolojinin verilerinden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu yüzyılda birbirinden tamamen farklı eğitim yaklaşımlarından çok, dengeli bir eğitim görüşüne yer verilmiştir. Endüstrinin gelişmesi de eğitim anlayışlarını etkilemiştir. 19. yüzyılın en önemli eğitimcileri J. F. Herbart, F. Frobel, H. Spencer gibi eğitimcilerdir. Bu yüzyılda eğitimde genelde pratik ve faydacı bir görüş egemen olmuştur. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında ortaya çıkan başlıca eğitim akımları şunlardır; Ulusçu eğitim Estetik eğitim, Devletçi eğitim, Çok yönlü kişilik eğitimi, Özgürlükçü eğitim, Sosyalist eğitim, Pozitivist eğitim, İrrasyonalist eğitimidir (Kartal, 2015). Tarih boyunca uygulanan tüm eğitim sistemlerinin ekonomik siyasal ve toplumsal gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. "Toplumların gelişmesi ile birlikte eğitim olanakları da zamanla gelişmiştir" (Tunç, 2009, s.193).

Yenidünyanın akli ön plana çıkarması, bireyin önemli kılınması eğitimin daha planlı ve programlı hale getirilmesine olanak sağlamıştır. "Bu süreçte bilginin yegane kaynağı olarak akıl ve deney öznesi bilim adamı, mekanı laboratuvar, yayın merkezi de okullar olarak tasarlandı" (Gündüz, 2013, s. 67). Eğitim artık tanrı, din kilise odaklı olmaktan sıyrılmıştır. Modernizmin iyiden iyiye kendisini hissettirdiği süreçte eğitimin temel kurumu olan okulun da yeniden tasarlandığı görülmektedir. 20. yüzyılda eğitim akımları genel bir karakteristiğe bürünmüştür. Bu yüzyılda popüler olan akımlar, ortaya çıkış yıllarına göre şöyledir: Sanat eğitimi akımı, Çocuktan hareket akımı, Kır eğitimi, Yurt eğitimi akımı, İş eğitimi akımı, Kolektif eğitim akımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Giderek okul modern dünyanın bireyini, yetiştirecek onu modernizmin gerektirdiği koşullarda modern dünya düzenine uyum sağlayabilecek şekilde eğitecek eğitim mekanları olarak planlanmıştır. Modern dönemde yeni eğitimin özelliği belli yaşa kadar ücretsiz ama mecburi devlet kontrolünde ve laik bir mahiyette tasarlanmıştır. Modern hayatta okul zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiş ve okul standart hale getirilmiştir. Modern dünyanın tüm dinamiklerinden etkilenen eğitim modern dünyanın elitleri tarafından tasarlanmaya başlamıştır. Burada eğitimin tarihsel gelişim sürecinde toplumda egemen olan sınıflarının düşünce dünyalarını benimsetme yolunda tek tip eğitim uygulamalarını desteklemesi karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak kitlesel devlet destekli okullaşma yaygınlaşmıştır. Bu tür toplumlarda eğitimden ekonomik yapıya hız kazandırması ve ulusal birliği sağlaması işlevleri beklemiştir (Şafak, 2009, s.57). 20. yüzyılın en önemli eğitimcileri J. Dewey, G. Kerschensteiner, M. Montessori, O. Decroly gibi düşünürlerdir. Çağdaş eğitim biliminin gelişmesinde son iki yüzyıl önemlidir. Bu dönemde ortaya çıkan eğitime yönelik teori ve pratikler, eğitim biliminin gelişmesinde doğrudan katkı sağlamıştır (Kartal,2015). 20. yüzyıla gelindiğinde modern ötesi dönem, postmodern dönem kavramları ile karşılaşırken özgürlük eşitlik ve adalet kavramlarına yeni bir bakış açısı kazandırmak isteyen postmodern tavır anlayışının eğitimi de doğrudan etkilediği görülmektedir. Postmodern eğitim sürecinde öğrenci 'birey' olarak merkeze alınmaktadır. Öğretmen rehber olarak değerlendirilmektedir. Eğitim alanında bilimsel araştırmalara dayalı veri toplanabileceği anlayış hakim olmaya başlamıştır. Öğrencinin kendi öğrenmelerini kendisinin yapılandırması, okulların seçime dayalı alternatifler sunması gerekmektedir. Nitekim özel okulların bu konudaki uygulamaları söz konusu durumu gözler önüne sermektedir.

Eğitimde liberalleşme politikaları tüm dünyada 1980'li yıllardan itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın denetiminde uygulanan yapısal uyum programları ile gündeme geldiği görülmektedir. “1980'lerin başından itibaren öncelikle her düzeydeki eğitimin amacını ve içeriğini piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden belirlemeye yönelik “reformlar” gündeme gelmiştir”(Sayılan, 2006, s.44). 20.yüzyılda eğitimin niceliksel olarak yaygınlaşmasından ziyade niteliğinin de geliştirilmeye başladığı görülmektedir. İlerlemeci görüşler bilimsel araştırmalara göre uygulamaya koyulmaya başlamıştır. 20.yüzyılın başından itibaren hızla gelişen teknolojiyi 1980'li yıllarda geliştiren kişisel bilgisayar, 90'lı yıllarda yaygınlaşan internet ve diğer bilişim teknolojileri ‘bilgi çağı’ olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır. Bilgi çağında bilgi çok hızlı tüketildiği için yaşam boyu öğrenmeler önem kazanmıştır. Öğrenci davranışlarının da bu dönemde büyük ölçüde değişime uğradığı ortaya çıkmaktadır. Bilgiye kolay erişim, ihtiyaçlar doğrultusunda öğrenme isteğini arttırmıştır. Bu bakımdan etkili öğrenme anlayışının giderek yayılmaya başladığı görülmektedir. Neoliberal süreçle gerçekleşmeye başlayan reformlar eğitimin amacının ve müfredatın küresel piyasanın ihtiyaçları ile esnekliğin gerektirdiği bilgi ve beceriler temelinde yeniden düzenlenmesini hedeflemiştir. Eğitimin içeriğinin büyük ölçüde piyasanın taleplerine uyarlanmış olması desteklenmektedir. Bugün OECD ve Dünya “Bankası'nın indirgemeci ve teknikçi “insan kaynakları” ve “insan sermayesi” yaklaşımı eğitimin her düzeyinde başat hale gelmiştir, eğitimin her düzeyinde ekonominin ve piyasanın talepleri doğrultusunda ‘insan gücü yetiştirme’ hedeflenmektedir” (Sayılan,2006,s.45). Ulus devlet modelinde eğitim müfredatında standartlaştırılan bilgi önemliyken, şimdi standartlaştırılan performans önemli olmuştur.” (İnal, 2005). Yine bu süreçte rekabete dayalı girişimcilik kültürü başarı için temel uyarıcı olarak kabul edilmiş ve bu çerçevede öğrenci başarısını uluslararası müfredat standartlarına bağlama eğilimi bu yeni düzenlemenin ana ögesi haline dönüşmüştür. Piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden yapılanan eğitim kurumları, uluslararası kalite sembolü olarak görülmeye başlanmış; bu sürecin dışında kalanlar ise ikinci sınıf olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

21. yüzyılda eğitim programlarının toplumun ve bireyin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlendiği ve öğretmenin geleneksel rolünün değişmesine yol açtığı görülmektedir. Postmodern süreçte eğitilmiş insanın algısının da değişmeye başladığı görülmektedir. Kamusal alanda gerçekleşen devlet eliyle gerçekleşen eğitimin artık kaliteli ve yeterli olmadığı düşüncesi yayılmaya başlayarak eğitimin devlet tarafından

değil de özelleştirilerek uygulanması görüşü desteklenmeye başlamıştır. Devlet tarafından gerçekleştirilen eğitim uygulamalarının eğitilmiş bireyler için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Teknoloji ile uyumlu, teknolojik gelişmeler ile uyum sağlamış ve eğitim sürecinde aktif kullanım gerçekleştirilebilen niteliklere sahip okulların olması, eğitim sisteminin bu ihtiyaçlara karşılık verebilecek şekilde donanımlı olması beklentisi yayılmaya başlamıştır. Bireylerin yetenekleri doğrultusunda eğitilmesi gerektiği post-modern eğitim sürecinde çok gündeme getirilen konulardandır. Yaşanılan çağ 'bilgi ve iletişim çağı' olarak da adlandırılmaktadır. Postmodern çağda öne çıkan kavramlar 'hayal gücü, özgürlük, özgünlük, yaratıcılık, serbest teşebbüs, özgüven, öz teşebbüs, öz motivasyon, öz disiplin, herkes gibi olmayan, farklı olan, üretici bireyler ve benzeri olmaktadır. Küresel ekonomiden sonra internet yoluyla uzaktan eğitim uygulamaları daha yaygın hale gelmeye başlamış olmakta, böylece eğitimde de küreselleşme sağlanmaya başladığı gözle görülür hal almaktadır. Yenedünyada eğitim konusunda yaşanan değişimler neoliberal ekonomi politikalarından da giderek nasibini almaya başlamakta ve yeni eğitim öğretim uygulamaları sisteme konmaya başlamaktadır. Hedeflenen eğitim sistemi ve uygulamalarının ancak özelleştirmeler ile gerçekleştirilebileceği düşüncesi toplumun tüm alanlarında kabul görmeye başlamıştır. Böylece eğitim uygulamaları sadece devlet tarafından değil, özel teşebbüsler tarafından daha aktif olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Burada eğitimin alışılmış amaçlarının dışında ticari bir boyut kazanması gündeme gelmektedir. Diğer alt başlıklarımız da ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi postmodern dönemde eğitim ticari bir faaliyet haline getirilmiş ve para karşılığı alınıp satılan bir meta haline dönüştürülmüştür (Şahin, 2004). Ücret karşılığı alınan hizmet olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Geleneksel eğitim uygulamaları ve eğitimden beklentilerin de bu bağlamda yeniden şekillenmeye başladığı görülmektedir. Yeni yüzyılda öğretmenler her şeyden önce bilginin kendi tekelinde olmadığına, öğrencinin kendi kendine öğrenebileceğine, önemli olanın çocuğun belli bilgileri ezberlemesi yerine öğrenmeyi öğrenmesi olduğuna düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişmesinin ve işbirliği yapabilmenin önemli olduğuna inanması gerekmektedir (Aga, 2019, s.119). Nitekim özel okulların bu konudaki uygulamaları söz konusu durumu gözler önüne sermektedir. Eğitimde liberalleşme politikaları tüm dünyada 1980'li yıllardan itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın denetiminde uygulanan yapısal uyum programları ile gündeme geldi. 1980'lerin

başından itibaren öncelikle her düzeydeki eğitimin amacını ve içeriğini piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden belirlemeye yönelik “reformlar” gündeme gelmiştir.

2.2. Neoliberalleşen Eğitim

2.2.1. Dünyada Eğitimin Neoliberalleşmesi

Neoliberal ekonomi politikalarının yaygınlaşmasıyla birlikte devletlerin eğitim stratejilerinde de neoliberal düşüncenin öne çıktığı görülmektedir. Neoliberal politikalarla birlikte devletin eğitim alanında üstendiği roller sorgulanmaya başlamıştır. Devletin giderek eğitim standartlarını düşürmeye başladığı, okul ve sınıfların fiziksel ortamlarının öğrenmeyi güdülemediğini ve hiçbir dönütü olmamasına rağmen eğitim maliyetlerinin arttığını iddia eden neoliberal anlayış, devletin eğitimden uzak durması gerektiğini savunmaktadır. Bu söylemlere maruz kalan devletler eğitim stratejileri oluşturmadaki fonksiyonunu kaybetmeye başlamıştır. Eğitim giderek sermaye ve serbest piyasa ekonomisinin egemenliği altına girmiştir. Devletin eğitim üzerindeki uygulamaları, görev ve sorumlulukları serbest piyasa beklentilerine ekonomik ve siyasi güçlerin ellerine bırakılmaktadır.

Bourdieu; eğitimin kültürel bir uygulama biçimi olduğunu belirtirken, eğitimin asıl amacını, ‘kültürel yeniden üretim’ olarak tanımlamaktadır (Bourdieu, 1990, s.39-40). Burada vurgulanmak istenen nokta; toplumda hakim sınıfların kültürünün yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda neoliberal politikalar uygulanarak gerçekleşen yönetim, planlamalar, toplumda genellik ve eşitlik unsurlarını göz ardı etmektedir. Çünkü, neoliberal ideoloji toplumda maliyetine katlananların eğitim hakkını savunmaktadır. “Eğitim bireyin toplum için bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesi yerine kapitalizmin yeniden üretim işlevini gerçekleştirmesi için kapitalist dinamiklerin egemenliği altına girmiştir”(Bourdieu, 1990, s.40).

Toplumda sadece yeterli ekonomik güce sahip olanların eğitim açısından ayrıcalıklı görülmesi, eğitimin içeriğini etkilemiştir, burada temel eğitim hakkı, eğitimin bilimselliği demokratik eğitim uygulamaları, ekonomik önceliklere bağlı olarak değişime uğramıştır. Zira “neoliberal düşüncede, toplumda sosyokültürel kalkınmanın sadece iktisadi planlamalarla sağlanabileceği yanılgısı vardır” (Şentürk, 2011, s.78). Bu düşünce ile giderek yaygınlaşan neoliberal kurgular eğitim ve

yöneticileri geliştirmeci rasyonel planlamalar için teşvik etmek yerine eğitimin piyasa ve popüler kültür ile şekillenmesine olanak sağlamaktadır. Bourdieu, neoliberal bakış açısının karşısına çıkarılabilecek hiçbir şeyin olmadığını ve onun kendisini seçeneksiz sunduğunu vurgulayarak, bu düşüncenin her türlü toplumsal süreçleri olduğu gibi eğitim süreçlerini de ekonomik faydacılığa indirgediğini belirtmektedir (Bourdieu, 2007, s.24).

Eğitim sisteminin neoliberal politikalar tarafından değiştirilmesinin temel faktörleri olarak Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, OECD gibi kuruluşların olduğu görülmektedir. Küresel boyutta etkili olan bu kurumların çalışmalarının eğitimin yeni bir sermaye alanı haline getirmek istediği bilinmektedir. Söz konusu bu kurumların eğitim, sermaye ilişkisi yönündeki çalışmaları ve eğitime sağladığı finansal destekler, eğitimin metalaşmasını hızlandırmaktadır. Bu süreçte ‘ekonomik faydacılık ve araçsalcılık’ düşünceleri, rekabet gücünü arttırarak eğitim olanaklarının çeşitlenmesine fakat aynı zamanda da farklılıklarının azalmasına yol açmaktadır (Bourdieu, 2007, s.143). Eğitimde özelleştirmeler ile gerçekleşen bu durum özel üniversitelerin ve kolejlerin sayısını giderek arttırmaktadır. Fakat burada bahsedilen üniversite ve kolejlerin nitelik bakımından bir artışı söz konusu değildir. Eğitim öğretimin neredeyse tüm unsurları, sosyal ve kültürel düşüncelerden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Özelleştirilen okulların artık sadece ekonomi bağlamında kar amacı güderek piyasada var olmayı hedeflediği görülmektedir.

Bourdieu’nun deyimi ile “Neoliberalizmi kendisini kabul ettirme aracı olarak ekonomik alanla toplumsal alan arasında kopuş yaratmaktadır” (Bourdieu, 2007, s.25). Eğitim bilim ve teknolojinin gelişmesiyle değişen hayatta toplum ile uyumlu bireyler yetiştirmeyi amaçlarken neoliberal düşünceyle bu amacından uzaklaşmıştır. Neoliberal düşüncenin, küresel işleyişi ticari bir sektör olarak algılanan okulları soylulaştırma yönündedir. “Kendilerini okulların yüksek soyluluğu ile bağlantılı düşünmek zorunda olanlar, birey olarak kendilerinin ve topluluklarının düş kırıklığına sahip olmaktadır” (Bourdieu, 2007, s.85). Burada eğitimin piyasa getirileri ile değerlendirilip, özel okullarda okuyanların soylular olarak düşünülmesi yine piyasanın altüst olmasıyla, söz konusu soyluluğun da altüst olacağıdır. Bourdieu eğitim sürecinin toplumdaki tabakalaşmayı nasıl yeniden ürettiğini belirtmektedir. Neoliberal politikalarla eğitim,

bilindik içerikli amaçlarından soyutlanmış ve tamamen serbest piyasa mantığıyla yönetilen ve kar amacı güdülen büyük bir sektör haline gelmiştir.

2.2.1.1. Neoliberal Hayatta Okul ve Yeni Tarz Anne- Babalık

Günümüzde bilgi toplumu, bilgi teknolojileri, yaşam boyu öğrenme, e-öğrenme, öğrenme toplumu gibi küresel söylemlerin ardında, neoliberal ekonomi politikalarının olduğu görülmektedir. Dünyanın her yerinde ve her alanda hakimiyet kuran neoliberal düşünce, devletin sunduğu hizmetlerin yetersizliğinden ve tekdüze oluşundan yakınarak, eğitim sektöründe özel teşebbüsün önünü açmak istemektedir. Burada devletin toplumsal ihtiyaçları karşılamadaki düzenleyici rolü tartışılır hale getirilmiştir. Devlet politikalarının sorgulanması, toplumsal çıkarların piyasa odaklı olarak yeniden şekillenmesine olanak sağlamaktadır. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik faktörleri neoliberal politikalarca hedef alınmıştır. Toplumsal yapının tüm alanlarına uzanan neoliberal el, büyük çapta kazanca ve geniş bir pazar oranına sahip olan eğitim sektörünü de himayesi altına almaktadır.

Neoliberal uygulamaların eğitim alanına yansımaları; devlet okullarının imkanlarının sınırlı olması iddiaları, okulların ve sınıfların aşırı kalabalık olmasının öğrenciler için dezavantaj olarak görülmesi, devlet okullarında verilen eğitimin giderek zayıflıyor olması ve benzeri gerekçelerle devletin eğitim hizmetlerinden giderek uzaklaşması gerektiği görüşlerinin toplumda yaygınlaşmasıyla gerçekleştiği görülmektedir. Öğretmenlerin maaşlarının çalışma saatlerine göre fazla olduğu iddiası, öğretmenlerin tatil sürelerinin uzun olması ve benzeri gibi gerekçelerle de devletin eğitim sistemi itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Eğitim hizmetleri alanında gerçekleştirilen bu duruma alternatif veya çözüm üretmek amacıyla toplumda özel okullar, özel dershaneler, özel üniversiteler hızla hayata geçirilmiştir.

Eğitimin özel teşebbüse açık hale getirilmesi bir yandan hizmet kalitesini, olanaklarını arttırırken diğer yandan, eğitimin tamamen bir pazara dönüşmesini sağlamaktadır. Eğitim ve okul süreci neoliberal ideolojinin egemenliği altına girerek, ticari bir faaliyet alanı haline getirilmektedir. Söz konusu ideolojinin iyiden iyiye yaygınlaşması, özel okulların, dershanelerin, özel üniversitelerin sayısını hızla arttırmaktadır. Bu bağlamda okullar bir işletme mantığıyla çalışmaya başlamıştır. Bunun sonucunda toplumda eğitime yüklenen anlam, eğitimin amacı ve fonksiyonu giderek değişmektedir. Hatta piyasa koşullarına bağlı olan bir form kazanmaktadır.

Okul; eğitim hizmeti sunmak için ekonomik karşılığını almayı bekler hale gelmiştir. Artık eğitim kurumları, ekonomiyi elinde tutan güçler için daha çok para ve itibar kazandıran bir yatırım alanı haline gelerek, neoliberal koşulların ihtiyacı olan elemanı yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Neoliberal hayatta okul iyi bir gelir kapısı ve söz konusu politikaları hayata geçirebilecek niteliklerle donatılmış bireyi yetiştirme alanı olarak değerlendirilmektedir (Kirişçi, 2013, s.2). Bu bağlamda okullar; uyguladıkları eğitim sistemi ile neoliberal düşüncenin yeni nesillere aktarımında aracı olan kurumlar dönüşmektedir. Oluşturulan yeni sistemle okullar piyasanın istediği gibi neoliberal politikalara destek veren ve tüketici hazlarının peşinde koşan gibi vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Eğitimin para karşılığı elde edilebilir bir ürün haline getirilmesi toplumda sadece fakirleri değil, gelir düzeyi itibariyle orta sınıfın üyesi bireyleri de daha kaliteli eğitim imkanlarından uzaklaştırmaktadır. Çünkü sermaye yatırım alanı olarak görülen eğitim sektörünün kar oranının zayıflatılması yeni koşullarda kabul edilemezdir.

“1980’lerin başından itibaren öncelikle her düzeydeki eğitimin amacını ve içeriğini piyasanın talepleri doğrultusunda yeniden belirlemeye yönelik ‘reformlar’ gündeme gelmiştir. İkinci olarak eğitimin ve yetiştirmenin finansmanına yönelik reformlar. Üçüncüsü ise eğitimin toplumsal hareketlilikteki rolünü ve eşitlikçi politik işlevini yeniden düzenlemeye yönelik reformlar. Bunlar yapısal uyum programları olarak uygulanmıştır” (Sayılan, 2006, s.44).

Bahsedilen birinci tür reformlar okullarda eğitim müfredatlarının küresel piyasanın talepleri ve esnekliğin gerektirdiği beceriler doğrultusunda yeniden düzenlenmesini amaçlamaktadır. Okular piyasanın talepleri doğrultusunda eğitim içeriğini şekillendirmektedir. Günümüzde okullar eğitimin her düzeyinde ekonominin ve piyasanın talepleri doğrultusunda insan gücü yetiştirmeyi hedeflemektedir. Eğitimin finansmanında gerçekleşen reformlar eğitim konusunda devletin kamu harcamalarını kısıtlaması, okulların özelleştirilmesi ve öğrenci başına düşen maliyeti azaltmayı amaçlamaktadır.

Reform olarak ifade edilen yeniden yapılanmalar eşitlikçi söylem içererek var olan eğitim sisteminde toplumun tüm kesimleri için temel eğitim olanaklarının eşit olmadığını öne sürmektedir. Yeniden yapılanma, parasız kamusal eğitimin yoksullardan zenginlere kaynak aktarımı anlamına geldiği ve gelişmekte olan

ülkelerde yoksulların vergileriyle finanse edilen yüksek öğretimden asıl olarak zenginlerin yararlandığı vurgulanmaktadır (Sayılan, 2006, s.45).

Yaklaşık yirmi beş yılda yavaş yavaş hayata geçirilen neoliberal politikalar sonunda toplumda eğitim alanındaki eşitsizliklerin arttığı görülmektedir. Parası olanlar nitelikli eğitim olanaklarından yararlanabilirken, parası olmayanlar için okul ve eğitim belirsizlikler içerir hale gelmektedir. Devletin eğitim konusunda kamusal işlevi giderek ortadan kaldırıldığı için piyasa eksenli okulların toplumda sosyal sınıfı belirleyici ve sınıfsal koşulların kanıksanan eşitsizliklerine katkı sağladığı görülmektedir. Özelleşen okullarda eğitimin asli finansmanını ebeveynlerin kişisel gelirleri oluşturmaktadır. Burada eğitim giderlerinin finansmanı konumuna gelen veliler eğitimi ticari bir unsur olarak algılamaktadırlar. Eğitimin sahip olunabilirliği velilerin eğitim ve öğretim sürecine daha fazla müdahil olabilme hakkına bağlı olarak tercih edilen yeni bir şeydir. Çünkü yeni koşullar altındaki eğitim artık para karşılığı satın alınabilen bir ürün olarak görülmektedir. Çocuğunun eğitim hizmetleri için para ödeyen anne babalar, okul ve öğretmenden farklı beklenti ve isteklerde bulunabilir hale gelmektedir. Toplumda sosyal sınıfın belirleyicisi olarak görülen özel eğitim kurumları, anne babalar için tercih nedeni olabilmektedir. Ödenecek ücrete dayalı olarak nitelikli eğitimden faydalanacağını düşünen neoliberal koşulların ürünü yeni tarz anne-babalık çocuğunun değişen dünyanın koşullarına özgü içerikte eğitim alabileceği fikrine kapılmaktadır. Neoliberal koşulların bu türden etkileri toplumda alışılmış eğitimin içeriğini, anne babaların eğitim ve okul algısını, okul ve eğitimden beklentilerini de yeni koşullara özgü şekillendirmektedir. Ebeveynlerde oluşan yeni tarz okul algısı alışılmış eğitim sistemi ve uygulamalarından tamamen farklılaştırılmış ve maddileştirilmiş temellerde biçimlenmektedir.

“Okul ücretinin makul olması, okulun ikamet edilen yere yakın olması, eğitim kadrosunun akademik olarak deneyimli ve donanımlı olması, eğitim programının özgün olması, okulun İngilizce eğitim sisteminin başarılı olması, okulun ikinci bir yabancı dil eğitimi veriyor olması, uygulanan rehberlik hizmetinin yetkinliği, okulun bulunduğu bölgenin sosyoekonomik düzeyi, çevremdeki insanların referansı, okulun teknolojiye verdiği önem, okulun yeterli sosyal tesislere sahip olması, iyi bir güvenlik hizmetinin olması, okuldaki temizlik ve hijyenin çok iyi olması, okulda verilen yemeklerin güzel,

sağlıklı ve çeşitli olması, okulun anlaşılabilir servis hizmetinin kalitesi ve ücreti, öğrencilerin giymiş olduğu kıyafetlerin güzel olmasıdır (Nartgün, 2016. s.155).”

Yapılan araştırmalara göre ebeveynlerin eğitim-öğretim sürecinde neoliberal beklentiler içerisinde buldukları görülmektedir. Anne babalarda; ‘özel okula gönderiyorum’, ‘para ödüyorum’ ve ‘bunun karşılığında okulda çocuğum güvenli olmalı’, eğitim öğretim için okulun sahip olduğu fiziksel imkanlar muhteşem olmalı, davranış bozuklukları bir şekilde görmezden gelinmeli veya yaptırımı olmamalı, öğretmenler her an ulaşılabilir olmalı, öğrenci okula göre değil okul öğrenciye göre şekillenmeli, okul kuralları esnek olmalı, bireysel farklılıklara çok önem verilmeli gibi görüş ve beklentilerin ne yazık ki günümüz neoliberal koşullara özgü hizmet alan anne-babalarda sıklıkla rastlanan bir durumdur.

2.2.1.2. Türkiye’de Özel Eğitimin Yükselişi

Neredeyse dünyanın her yerinde varlığını gösteren neoliberal politikalarının ülkelerin eğitim sistemlerini etkileyip değişime uğrattığı gibi Türkiye’de de eğitim sistemini hızla dönüştürmeye başladığı görülmektedir. Türkiye’de 1970’li yıllarda baş gösterip, 1980’li yıllarda tamamen varlığını hissettiren neoliberal düşüncenin siyasi ve ekonomik bağlamdaki etkilerini daha öncesinde vurgulamıştık. Aynı koşulların ürünü olarak neoliberal sistemi ortaya çıkaran yılların aynı zamanda Türk eğitim politikalarına yansımalarının da olduğunu iddia edebilmek mümkündür. Söz konusu politikaların devletin eğitim-öğretim faaliyetlerini özel yatırıma açması ile gerçekleşmiştir.

Türk Eğitim Derneği (TED)’ nin kurulması ile eğitim alanındaki devlet-özel girişimci birlikteliği yeni bir boyut kazanmıştır. TED’ in kuruluş amaçlarının en önemlilerinden biri, yabancı dilde eğitim-öğretim veren modern türk okullarının bulunmadığı bir dönemde, Türk çocuklarını yabancı okullara başvurma zorunluluğundan kurtaracak yeni okullar açmaktır. Bu amaçla Mayıs 1931’ de Ankara Yenışehir’de ilk olarak bir anaokulu açılmış, ardından aynı yerde kolej kısmı devreye girmiştir. Derneğin Bursa Kız Lisesi, yine 1931 yılında eğitim-öğretim çalışmalarına başlamıştır. 1960’ lara kadar özel okul açılmalarında kayda değer bir hareketlenme olmamıştır. Fakat 1961 ve 1982 Anayasa’ları sonrasında, özel okullar adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1985’ den sonra yapılan kanun, genelge, vb.

niteliğindeki düzenlemeler ile özel okullar devletçe de açıkça desteklenmiştir (Uygun, 2003, s.110).

Türkiye’de eğitimin uzun bir süre devlet eliyle yapılandırıldığı görülürken 1990’lı yıllarda uygulamaya konan yasal düzenlemeler, siyasi ve ekonomik programlar ve yardımların ‘Dünya Bankası, GATS Sözleşmesi, Dünya Ticaret Örgütü, OECD’nin birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerçekleştirilen özelleştirme çalışmalarını hızlandırdığı görülmektedir. Söz konusu politikalarla birlikte Türkiye’de eğitim ulusal ve uluslar arası piyasalar için bir yatırım aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Özsoy, s.4). Tüm bu uygulamaların dünyada eğitim alanlarının ticarileştirilmesinin, piyasalaştırılmasının, küreselleştirilmesinin, metalaştırılmasının önünü açtığı gibi bu durumun Türkiye’de de aynı aşamalar kapsamında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. 1985’ten günümüze kadar geçen süre içerisinde, yapılan teşvikler sonucunda özel okullara her yıl yenileri eklenmiş olduğu ve bu sayının 2007-2008 eğitim-öğretim yılında 2353’e ulaştığı görülmektedir (Uygun, 2003, s.110).

2.2.1.3. 2000 Yılı Sonrasında Türkiye’de Özel Eğitim

Türkiye’de eğitim alanının özellikle 2000’li yıllardan sonra kademeli olarak kamusal yönünü yitirdiğine ve eğitimin özelleştirmeye başladığına tanık olmaktadır. Özel okulların ana sınıflarından başlayarak üniversiteye kadar faaliyet göstermeye başlaması ve sayılarının hızla artış göstermesi, Türkiye’de eğitimin neoliberal dönüşümünün somut bir göstergesi olmaktadır. Nitekim araştırmamızda Türkiye’nin ortalamadan daha küçük şehirlerinden biri olan Karabük ilinde dahi (özel kreş ve anaokulları hariç) beş farklı özel okulun bulunmasını neoliberal dönüşümün bir örnekleme olarak değerlendirebilmek mümkündür. Bu sürecin hızlanmasında eğitime ayrılan kamu harcamalarının daraltılması, lise ve üniversitelerin özelleştirilmesi, öğrenci başına düşen maliyetin düşürülmesi ve en önemlisi Dünya Bankasının temel eğitimi desteklemesi yönündeki politikalarının etkili olduğu görülmektedir.

Türkiye’de ‘eğitimde ’reform’ olarak adlandırılan politikalar kapsamında kayıtlarda son yıllarda artışın yaşandığına şahit olunmaktadır. 1995 yılında imzalanan GATS’ın (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) neoliberalizmin meşrulaştırılmış yanı olarak değerlendirmemiz mümkün olmaktadır. Zira GATS anlaşmasına göre eğitim piyasa ekonomisi koşullarına uyarlanabilen bir sektör olarak kabul edilir hale gelmiştir (Özsoy, 2012, s.9). 2002 yılından sonra iktidara gelen hükümet ile birlikte eğitim

alanında pek çok değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır. 2004 yılında yapılan bireyi ve bilgiyi ön plana çıkaran, neoliberal koşullara uyarlanmış düzenlemelerin “Kuantumcu Düşünme, Fuzzy Mantık, Yapılandırıcılık, öğrenci merkezli pedagoji, performans-proje ödevleri, öğrenci ürün dosyaları” (Özsoy, 2012 s.10) Türk eğitim sürecinde iyiden iyiye can bulmaya başladığı görülmektedir. Eğitimin sektör haline dönüşmesi kurs, dersane, özel okul, etüt merkezi vb. özel kurumların sayısını hızla arttırmaktadır. 2012 yılında yeni eğitim sistemi 4+4+4 kesintisiz eğitim olarak düzenlenmiş ve zorunlu eğitim uygulaması 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Okula başlama yaşı 5,5 yaşa çekilmiş ve müfredatlar yenilenmiştir. Eğitim sistemi neoliberal iş ve çalışma koşullarını baz alarak şekillenmiş, okulda kalma süreleri ve okula başlama yaşları yeni dünyanın koşullarına göre belirlenmiştir.

Günümüzde Türkiye’de neoliberal politikalar bağlamında özel öğretim kurum ve kuruluşlarının, öğrenci sayılarının her geçen gün artış gösterdiği gözlenmekte olup, eğitim uygulamaları postmodern dönemde gerçekleşen yaşam koşulları için küreselleşen dünyaya istendik yönde birey ve toplum yetiştirme amacı ile uygulanmaya koyulduğu gerek istatistiksel gerekse uygulamalar açısından somut olarak görülmektedir. Aşağıdaki tablo söz konusu bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Grafik 5: Eğitim kademesi bazında özel okul sayısı. (Kaynak: OECD ve MEB verilerinden aktaran Öztürk, 2018).

2016/17 döneminde Türkiye’de 4.630’u okul öncesi, 1.324’ü ilkokul, 1.481’i ortaokul ve 2.618’i ortaöğretim (2.246’sı genel ve 372’si mesleki ve teknik) olmak üzere örgün eğitim veren 10.053 özel eğitim kurumu bulunurken, bu okullarda 201 bini okul öncesi, 213 bini ilkokul, 289 bini ortaokul ve 514 bini ortaöğretim (112 bin genel ve 403 bin mesleki ve teknik) olmak üzere 1,2 milyonu aşkın öğrenci eğitim görmektedir. Türkiye’de mevcut durumda özel okul ücretlerinin ortalama 10-15.000TL olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yükseköğretim haricinde sektörün büyüklüğünün 15 milyar TL civarında olduğu tahmin edilmektedir. Mart 2014’de yapılan düzenleme ile 2015/16 dönemi itibarıyla dershanelerin temel liselere dönüştürülmesi özel ortaöğretim okul ve öğrenci sayısındaki artışta etkili olmuştur. Temel liselerin diğer özel ortaöğretim kurumlarına göre daha uygun fiyatlı olması ve her bütçeye uygun bir özel okulun varlığı özel eğitim kurumlarına talebi artırmıştır. 2016/17’de bazı eğitim kurumlarının kapatılmasıyla sayıları azalan özel okulların sektördeki payı 2017/18’de rekor sayıda (1.777) yeni okulun açılmasıyla %8’e yükselmiştir (Öztürk, 2018, s.16).

Bölümü bitirirken 2000 yılından sonra özel okulların artışının hızla gerçekleştiği ve toplumda ekonomik dalgalanmaların özel okul ve öğrenci sayılarını doğrudan etkilediğini söylemek yerinde olmaktadır. Siyasi iktidarların eğitim ile ilgili politikalarının özellikle 2000 yılından sonra eğitimi özel yatırımcıya açık hale getirdikleri ve bu yatırım alanının da Türkiye’de giderek karlı bir yatırım olarak değerlendirilmeye başlandığı görülmektedir. 2000 yılı öncesinde sayıları daha az olan özel eğitim kurumlarının oranları 2000 yılından sonra her geçen yıl artış göstermiş ve hatta bir dönem devlet tarafından ‘özel okul teşvik ödemeleri’ ile desteklenmiştir. Söz konusu devlet desteğinin de özel okulları cazip hale getirdiğini söylemek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NEOLİBERAL ÇALIŞMADAN NEOLİBERAL HAYATA

3.1. Çalışmanın Belirsizliklerinden Hayatın Belirsizliklerine

1980’li yıllardan itibaren giderek yayıldığı görülen neoliberal uygulamaların küresel çapta yaşamın tüm alanlarında yer aldığına şahit olmaktayız. Neoliberal görüş yerel ve küresel yatırımların ve istihdamın gelişmesi için serbest piyasa ekonomisi görüşünü savunur. Bu durum giderek yaşamın tüm dinamiklerini ele geçirmiş durumdadır. “Ekonominin sembolik olan her şeye hükmettiği bu dünyada yaşamlarımız ve yaşam alanlarımız da bu koşulların birer ürünü olmaktan başka bir şey değildir” (Harvey’den akt. Şahin, 2016, s.151). Günümüzde yaşanan hayatların neoliberal koşullara bağlı olarak köklü değişimlere uğradığı görülmektedir. İş, ekonomi, siyaset, hukuk, felsefe, sağlık, eğitim gibi alanlarda gerçekleşen neoliberal değişimler, kendilerine özgü unsurlarıyla birlikte hayatın tüm bildik pratiklerini farklı bir noktaya savurmaktadır.

“Neoliberal düşüncenin amacı, devletin pek çok işlevinin veya tüm işlevlerinin, kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda ele geçirilmesidir” (Harvey, 2015, s.1). Bu amaçla hareket eden neoliberal söylem, toplumsal hayatın merkezine sermayenin çıkarlarını koymaktadır. Şirketlerin finans kuruluşlarının üst sınıf zenginlerin çıkarlarına yönelik düşük vergi uygulamaları ve bu yönde kuralların seyreltilmesi her geçen gün daha da artan şekilde devam etmektedir. Ayrıca özelleştirmeler için yapılan her türlü uygulamalar da piyasada giderek yaygın hale getirilmektedir. Piyasada rekabet ve piyasa adı altında yapılanlar sermayeyi elinde tutanların gitgide daha güçlenir hale gelmesine yol açmaktadır. Bu durumun toplumsal hayattaki karşılığı eşitsizlikleri arttırması olmaktadır. Neoliberal uygulamalara maruz kalan toplumdaki birey belirsizlik ve güvensizlik durumlarıyla artan şekillerde yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Firmaların neoliberal uygulamalarla hareket etmesi, esnek politika uygulaması, işverenin karını arttırırken çalışanların haklarını giderek daha da sınırlandırmaktadır. Esnek politikalar; çalışma saatlerini, iş güvenliği faktörlerini, sigortalı çalışma koşullarını, iş ücreti uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. İşveren esnek uygulamalarla beklentilerin, arttırırken, çalışanların güvensizliği de giderek

artmaktadır. “İstihdam konusundaki esnek uygulamalar geçim güvensizliği oluşturarak yaşam politikasının büyük bir sorun haline gelmektedir” (Bauman, 2001, s.29). İstihdamın liberal koşullardakinin aksine istikrarlı olmayışı çalışan birey için büyük bir belirsizlik unsuru olmaktadır. Bireyin yeni çalışma koşullarına bağlı olarak yaşam şartları şekillenmekte, toplumdaki sosyal rolleri dahi ona göre değişim göstermektedir. Aile ve ebeveynlik türünde isteklerinin ve pratiklerinin dahi söz konusu politikalara göre şekillendiği görülmektedir.

Neoliberalizmin her alanda uygulanmasını amaçlayan esnek politikalar insanları istikrarsız ve güçsüz kılmayı amaçlamaktadır. Modern hayatta yasalarla koruma altına alınmak istenen sözleşmelerin yerine çalışanların firmaların çıkarları doğrultusunda işten çıkarılması, geçici sözleşmelerin yapılması, bireysel odaklı performans değerlendirmeleri yapılarak çalışanların rekabete yönlendirilmesi neoliberal hayatın iş alanında oluşturduğu belirsizlikleri olarak görülmektedir. Çalışanların bunlara boyun eğmesinin nedenleri; belirsizliklerin yol açtığı stres ve kaygı duygularıdır. Hiyerarşinin her aşamasında karşılaşılan işten çıkarılma durumları kişinin geçim olanaklarını, sosyal haklarını, toplum içindeki sosyal konumunu hatta insanlık onurunu kaybetmesi gibi sürekli bir tehdit unsuru hissetmesine yol açmaktadır.

Bauman; Ekonomide güvensizlik, edinilen işlerin istikrarsızlığı ‘yapısal şiddet’ olarak tanımlamaktadır (Bauman, 2001, s.39). Neoliberal hayat toplumu yapısal şiddet uygulamalarına maruz bırakmaktadır. Bireyciliğin ön plana çıkarılması toplumda dayanışma eylemlerini yok etmektedir. Artık var olan belirsizlikler kişiye özgü güvensizlik ve belirsizliklere dönüşmeye başlamıştır. Belirsizlik, korku ve tehdit unsurlarının artmasıyla toplumda sürekli emniyette kalma, ihtiyatlı olma düşünceleri yaygınlaşmaktadır.

Modern toplumda yaşamın vazgeçilmezleri olarak görülen birçok faktörün gelenek ötesi toplumda neoliberal politikaların etkisiyle artık kabul görmediği görülmektedir. Toplumsal alanların tümünde gözlenen bu değişim yaşamın tüm rutinlerini etkilemektedir. Toplum, burada radikal bir yaşam biçimine ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. “Modernlik, yapısal olarak ihlal edici bir unsur olduğu için birçok değişmez sınırını yıkmıştır. Neoliberal hayatta yabancılar komşu, komşular yabancı olmuştur” (Bauman, 2001, s.71). Bu bağlamda insanın her gün gördüğü,

çoğunlukla aynı mekanları paylaştığı kişiler, en yakınlar yabancılaşmakta ve bireyler birbirini tanımaz hale gelmektedir. Bu durum yine birey için yeni belirsizlik unsurları oluşturmaktadır.

Postmodern toplumda birey olmak özgür olmak değildir, postmodern toplumda sunulan, hatta bu toplumda en yaygın olan bireysellik biçimi özelleşmiş bireysellik özünde özgürsüzlük anlamına gelmektedir (Bauman, 2001, s.73). Bireyselliğin yüceltilmesi aslında gerçek anlamda özgür ve mutlu birey ortaya çıkarmamış ve özünde bireyi neoliberal yaşama adapte olması için söz konusu politikalara uyum sağlamak zorunda bırakmıştır. Burada bireyin bireyselliği özgürlüğünü elinden almıştır.

Neoliberal hayat, yukarıda bahsedildiği gibi gerçekleşirken, toplumu en çok etkileyen kısmı “belirsizliğin ekonomik politiği mekanla bağlarını koparmış finansman, sermaye ve ticaret güçlerinin yerel siyasi otoritelere dayattıkları bütün kurallara son verecek kurallar kümesi haline gelmiştir” (Bauman, 2001, s.189).

Son olarak yine belirtmemiz gerekir ki, söz konusu uygulamalardan eğitim alanı da fazlaca payını almaktadır. Neoliberal politikalar eğitim uygulamalarını da derinden etkilemektedir. Hayatın belirsizlikleri ekonomik alana da yansımıştır. Eğitiminin özelleştirilmesi ile birlikte ekonomik dalgalanmalardan etkilenmesi de eğitim alanında yeni belirsizlik ve riskler ortaya çıkarmıştır. Nitekim yeterli ekonomik güce sahip olan ebeveynler ancak özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Fakat bu durum için yaşanan iktisadi dalgalanmalar karşısında da anne-babaları özel eğitim hizmetlerine erişebilmek konusunda kaygılı hale getirebilmektedir. Çünkü özel eğitim süreci temelde istikrarlı bir ekonomik gelire dayanmak zorundadır.

3.2. Esnek Çalışmanın Hayata Etkileri

Yeni kapitalizm kavramı, neoliberal koşulları anlatan türden bir kavramlaştırmadır. Günümüzde kapitalizmin yeni kapitalizm olarak adlandırılmasının nedeni, çalışma koşullarında ve toplumsal hayatta gerçekleşen radikal dönüşümlerin yaşanmasıdır. “Piyasadaki karışıklık, girişimcilerin hızlı kararları ve uygulamaları, üretici firmaların çoğalması, yeni işletmelerin kapanması veya taşınması kapitalist sistemin toplumun her alanında nüksettiğini gösteren faaliyetlerdir” (Sennett, 2008, s.19). Toplumsal hayatta iş ve çalışma alanında seyreden durum tamamen neoliberal

sitemin egemenliği altındadır. “Kapitalist uygulamalarla piyasada gerçekleşen söz konusu durumları ‘yaratıcı yıkım’ olarak tanımlayan Joseph Schumpeter; kapitalist uygulamaların istikrarsız enerjiyle yüklü olmasından bahsederek yeni kapitalizmin yükselişini ifade etmektedir” (Sennett, 2008, s.20). Burada kapitalist uygulamalar topluma belirsizlik ve kaygı unsurlarını da beraberinde getirmektedir.

“Piyasada binlerce kişinin çalıştığı fabrikalarda standart ürünlerin yapılan seri imalatından vazgeçilmesi, onun yerine kk çaplı firmaların ve esnek çalışma usullerinin yaygınlaşması, şirketlerin ülke sınırlarını aşarak küresel çalışmaya başlaması, şirket yöneticilerinin iktidarından hisseder iktidarına geçilmesi, çalışanlar arasındaki rekabet uygulamaları ve benzeri gerçekleşen durumlar kapitalizmin yeniden yapılanmasına yol açan unsurlar olarak görülmektedir” (Sennett, 2008, s.34).

1970’li yılların başında bozulan Boston Woods para anlaşması ile büyük miktar yatırım sermayesi ortaya çıkmış ve bu sermaye küresel ölçekte değerlendirilmiştir. Bankacılık sektörünün bu yüklü sermayeyi değerlendirmek için dönüşüme uğradığı belirtilmektedir. Dünya çapında gerçekleştirilen ticaret ve şirket anlaşmalarıyla şirket idarecilerinin gücü, şirket yatırımcılarının eline geçmiştir. Yatırımcıların şirketlere dahil olmasıyla şirket çalışanlarının geliştirdiği uzun süreli ilişkiler ve ittifaklar yeniden şekillenmeye başlamıştır. Yatırımcı hissedarların bu duruma yabancı olması da uzun süreli çalışma hayatının içinde gerçekleşen iletişim, etkileşim kültürünün değişmesine yol açmıştır. Güçlenen, yatırımcılar daha önce uzun vadeli yatırımlar yapmak isterken artık kısa vadeli yatırımlar yaparak hızla sonuç almayı hedefler hale gelmiştir (Sennett, 2008, s.35). Kısa vadede kar elde etme arzusu büyük firmaların gözdesi olmaya başlamıştır. Kısa vadede kar elde edilebilir mesajı veren şirketler gözde olmak için şirket içi değişim ve esneklik uygulamalarına başvurmaktadır. şirketlerin piyasada istikrarlı duruşu artık üreticiler için çekici gelmemeye, o firmanın artık yenilik ğretmeyeceği, yeni fırsatlar sunamayacağı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

“Teknolojinin gelişmesiyle artan iletişim imkanları, yöneticilerin, her şeyden hemen haberdar olmasını sağlayarak, firma ve çalışanlarına anında hükmetme fırsatı sunmaktadır” (Sennett, 2008, s.37). İletişim sektörünün hızlı gelişimi, piyasada yeni uygulamaların var olmasına yol açmıştır ve açmaktadır. Bu uygulamalar iş ve emeği tespit etmek için kullanılırken diğer yandan, işçi ve performansının izlenmesi ve

değerlendirmesi için kullanılmaktadır. İşveren için imkan sunan iletişim uygulamaları çalışanlar içinde aslında bir risk unsuru olmaktadır.

Teknolojinin sunduğu imkanlar hızla artarken, insanın yapabileceği iş ve emek alanının giderek daraldığı görülmektedir. İnsan gücü ve yetenekleriyle yapılan birçok iş; barkot okuyucu cihazlar, ses tanıma araçları, üç boyutlu nesne tarayıcıları, en basit çay kahve makineleri gibi mikro makineler tarafından yapılmaktadır. Şirketler bu araçlar sayesinde birçok insanın yapabileceği bir işi daha kısa zamanda ve daha az maliyete gerçekleştirmektedir. Artık şirketlerin günlük rutin işlerinin birçoğu insan gücü olmadan gerçekleşebilmektedir. Bu durumda toplumda çalışmak isteyen fakat herhangi bir uzmanlık alanı olmayan Sennett'in deyimi ile en alttaki işlevsel katmanları yok etmek isteyen bir durum ortaya çıkmaktadır. “Yeni düzen, işgücünü azaltıp, tasarruf edebilmek için gerekenleri yapmaktadır” (Sennett, 2008, s.39). Firma yöneticileri bunu düşünürken işçi ve emeğini göz ardı etmektedir.

Kapitalist düzende çalışma şartları sabit işlevli değil, görev yönetimli olarak oluşturulmaktadır. Firmalar, günümüzdeki deyimiyle, taşeronluk sisteminden yararlanarak, firmanın yapması gereken bir işin farklı bir firmada veya farklı bir kurumda yapılmasını sağlayarak, şirket içindeki yükümlülüğünden kurtulabilmektedir. Firmalarda farklı bir firmada veya kurumda yaptırılacak işlerin olup olmayışı, firmanın çalıştırması gereken işçi sayısını belirlemektedir. Bu durum sabit olmamakla birlikte çalışan sayısı bir artmakta bir azalmaktadır. Oluşan bu durum çalışanlar için yine kaygı ve belirsizlik unsurları oluşturmaktadır. Bu yüzden çalışanların kalıcılık ve aidiyet hisleri geliştirmeleri mümkün olmamaktadır. Kapitalist sistemin iş hayatına yansıyan bir diğer boyutu da yine Sennett'in değımi ile ‘emek gücünün geçicileşmesidir (Sennett, 2008, s.41). Söz konusu geçicileşmenin çalışanlara yansması, taşeronluk sisteminden çok daha farklı ve fazla olmaktadır. Geçicileşme firmanın çalışanlarla gerçekleştirdiği kısa süreli iş sözleşmeleri anlamına gelmektedir.

Toplumsal yaşama etkisi boyutunda bakıldığında, görev merkezli emek, çalışanların bir arada görev yapma şeklini değiştirmektedir. Bahsedilen değişim, çalışanların kısa süreli bir arada bulunacak olmalarından ve hep rekabete yönelik çalışmalarından dolayı iletişim ve etkileşimlerine sınırlı kılmaktadır. “Kapitalist sistemin içinde gerçekleşen sınırlı iletişim ve paylaşımda ortaya çıkan durum; düşük

sadakat, çalışanlar arasında güvenin azalması, kurumsal hizmet bilgisinin zayıflamasıdır” (Sennett, 2008, s.49).

İş hayatında çalışanlar arasında gerçekleşen bu durum sosyal yaşamın tüm yönlerine sirayet etmektedir. Çünkü böylesi koşullarda çalışan ebeveynlerin gündelik hayatları ve çocuk algıları da bu koşullarda dayalı olarak bir takım değişimler yaşanabilmektedir. Bu konuda ele aldığımız eğitim alanı da alt başlıklarımızda ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

3.3. Çalışmanın Risklerinden Hayatın Risklerine

Toplumsal yapının en önemli şekillendirici faktörlerinden birisi olan çalışma, toplumsal yaşamın işleyişinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmanın toplumda mesleki yapılanmaların oluşmasında iş bölümünün gerçekleşmesinde ve şekillenmesinde belirleyici unsurlara sahip olması, çalışmayı toplumun yeniden yapılanması açısından önemli kılmaktadır, sosyokültürel olarak çalışma, toplumsal yaşamın belirleyici temel unsuru olmaktadır. Burada bahsettiğimiz sadece meslekten edinilen kazanç değil, mesleğin, bireye kattığı sosyo kültürel değerdir. Geçmişe kıyasla günümüzde meslek edinmenin belirleyici unsurları değişmiştir. Geçmişte belirleyici olan sosyoekonomik köken, ırk, din, cinsiyet ve benzeri faktörlerin yerini eğitim faktörü almıştır. Mesleğin saltanat gibi babadan oğla devri uygulamaları ortadan kalkmaya başlamıştır. Gelenekselde meslek sabit ve kararlı bir yapı olarak düşünülmekteyken geç modern evrede kararsız, hızlı değişen, kısa süreli, geçici, ana odaklı olarak görülmektedir. Neoliberal çalışma piyasası koşullarındaki en etkili söylem, piyasanın kendisine atfedilen ‘esneklik’ imgesinde yatmaktadır. “Esneklik bu süreç içinde o kadar süperpersonik bir kelime haline geldi ki iş piyasasından, tüketime, organizasyonlardan, insan ilişkilerine ve de gelecek planlarına kadar her şeyi derinden etkiler oldu” (Sennett’ten akt. Şahin, 2016, s.160). Risk toplumunda meslekler her bakımdan, değişime uğramıştır. Yeni kapitalizm iş ve çalışma hayatını tamamen değiştirmiştir. “Emek piyasası esnek, geçici, kısa süreli olarak işler hale gelmiştir” (Sennett, 2008, s.47).

Esnek piyasada çalışanlar, kazançlarını korumak için sık sık iş değiştirmekte, yeni iş ve çalışma koşullarına ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Risk toplumunun oluşmasında en büyük etkenlerden birisi, bireyin mesleği ve meslek hayatında maruz kaldığı belirsizlik ve risk unsurları olmaktadır. Meslek hayatında bu

risk unsurlarına maruz kalan bireyin mesleğine bağlılığının giderek azaldığı görülmektedir (Sennett, 2008, s.50).

Risk toplumunda, neoliberal koşulların getirdiği teknolojik imkanlar, icatlar toplumun iş alanlarında işlevsel hale gelmiş, insan emeğinin yerini almıştır. Beck'in belirttiği gibi "Risk toplumunda iş ve çalışma yapısı değişime uğramaktadır. Daha önceki dönemde standartlaşmış tam istihdam sisteminden esnek ve çoğulcu, yarı zamanlı istihdam sistemine geçilmektedir" (Beck, 2011, s.212). Tam zamanlı, garantili işlerin yerini yarı zamanlı işler almıştır.

1970'li yılların sonlarına kadar, firmalarda hayat boyu tam zamanlı standartlaşmış iş yaşamı tercih edilirken, 1970'li yıllardan sonra standartların dışına çıkmıştır. İş hayatının üç temel dayanağı; iş hukuku, çalışma süresi ve işyeri esnemeye başlamıştır. Bu bakımdan çoğulcu, esnek istihdam biçimleri yaygınlaşmıştır (Beck, 2011, s.214). Çalışma saatlerinin esnetilmesi firmaların yarı zamanlı iş uygulamasına geçmesine olanak sağlamıştır. Neoliberal koşullarda bu uygulamalar bazılarının işine gelirken bazılarını da mağdur etmektedir. Bu durumda söz konusu bu politikalar risk toplumunda yeni güvensizlikler ve eşitsizlikler yaratmaktadır.

Çalışma şartlarının standartsızlaştırılması iş hayatının daha çok risk barındırmasına yol açmaktadır. Esnek iş, yarı zamanlı çalışma sistemi çalışanlar için bir taraftan iş ve özel hayat arasında denge oluşturmak isteyenler için cazip görünürken diğer yandan az zamanlı iş, az gelir getireceği için toplumda çok yaygın kabul görmemektedir. Yarı zamanlı iş kimileri tarafından yine risk unsuru olarak düşünülmektedir. Gelecekte emeklilik için oluşturulması gereken sigortanın olmayışı, toplumda büyük risk unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Sanayi toplumunda insanlar ekonomik toparlanmanın işsizlik oranlarını düşüreceğine inanırken, hatta pek çok firmanın iş hacmini arttırmış olmasına rağmen personel çıkardığı görülmektedir (Beck, 2011, s.219). Olası iş değişiklikleri de çalışan için bir taraftan yeni fırsatlar sunarken bir taraftan da işyeri ile uyum sağlama, işe ve iş yerine adapte olma süreci ve o süreçte yaşanabilecek yeni belirsizlik ve kaygılara yol açabilmektedir.

Risk toplumunda çalışma koşullarının içerisinde yer alan başka bir risk unsuru da özellikle iş sürelerinin kısaltılmasıyla, çalışanların iş hayatında iletişimsel sorunlar

yaşamadır. Aynı işyerinde beraber mesai harcayan çalışanlar birbirlerini yeterince tanımaz hale gelmektedir. Bu yüzden gelenekselde gerçekleşen samimi, içten iş arkadaşlıkları risk toplumunda yok olmaktadır. Kısa süreli çalışma sisteminden kaynaklı olarak çalışanların aynı işyerinde uzun süreli kalarak kıdem elde etme fırsatları da yok olmaktadır. Oluşan risk toplumunda çalışma koşulları geçmiş dönemlere göre tamamen değişim göstermektedir. Eski dönemde işverenler işe en iyi bilen bulmak ve işi ona yaptırmak amacı güderken modernitenin oluşturduğu risk toplumunda durum farklılık göstermektedir. Artık işi en iyi bilen, yapabilen tecrübeli çalışanlar değil, çalışanların başvurduğu firmaların çıkarları doğrultusunda bağlantılar kurabilecek kişiler firmaların tercihi olmaktadır (Sennett, 2010, s.82). Bu dönüşümlü durum işveren açısından bu şekilde işlerken çalışanda seçilmek için bu çarka ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Çalışanın mesleki olarak kendini yetiştirip, tecrübe kazanmak istemesinden çok sosyal bir birey olarak toplumda yapacağı iş için yardım sağlayabilecek kurum veya kuruluşlarla bağlantılar kurmak istemesi emek gücünün farklı bir boyuta kaydığını göstermektedir. Söz konusu bu durumu 'iş etiği' başlığı altında ele alan Sennett, günümüzde çalışanın deneyimlerinin saldırıya uğratıldığını vurgulayarak, iş etiklerinin tamamen değiştiğini belirtmektedir (Sennett, 2010, s.104).

Modern dönemde oluşturulan iş ettiği takım çalışmalarını değerli bulmakta, karşıdakinin dinlenmesi gerektiğini savunmakta ve işbirlikleri yapılabilecek ortamların oluşturulmasını talep etmektedir. Fakat günümüzde görülen o ki işletmelerin bu talepleri sözde kalmaktadır. Takım çalışması sadece bir grup çalışanın aynı anda iş yapmasından öte bir durum olmamaktadır. Kapitalist sistemde iş hayatında önem arz eden bir diğer konu da güven olmaktadır. Güven Sennett tarafından 'resmi ve resmi olmayan' olarak ele alınmaktadır (Sennett, 2010, s.52). İş yaşamında resmi güven, işveren ve işçinin karşılıklı yapmış olduğu sözleşmedir. İşveren de çalışan da karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getireceğine inandığını belirtmek için söz konusu güvenin yazıya dökülerek karşılıklı imzalanmasıdır. Resmi olmayan güvenden kastımız ise baskı altında çalışan ve mevcut imkanları iyileştirmek isteyenlerin, kime ya da kimlere güvenerek yol alacağını belirlemesi durumudur. Firma içinde çalışanlar açısından bu güvenin gelişmesi zaman almaktadır. Esnek kapitalist düşünce, geleneksel çalışma hayatından tüketim anlayışına ve insanın kişiliğine kadar her şeyin anlık değişmesine ortam hazırlamaktadır. Piyasada ve iş hayatında istikrar yoktur ve istikrarın sağlanması için ortam oluşturulmamaktadır. Kapitalist düzenin sağladığı

esneklik bireysel ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır. İstikrarı ortadan kaldıran etken, yeni kapitalizmin esnek anlayışıdır. Piyasada hüküm süren yeni düzen; işsizliğin artmasına, sosyal güvenceden yararlanamamak durumlarına yol açmaktadır. İşsiz kalan ya da iş hayatında sürekli kaygı ve risk unsurlarıyla baş başa kalan bireyin huzursuzlukları giderek artmaktadır.

Yeni çalışma hayatı rekabete hazır, risk almaya açık, kendisini sürekli geliştiren, sürekli değişen şartlara ayak uydurabilen bireylerin istihdam edilebileceği şartlarda oluşturulmaktadır. Geçmişe oranla bireyin daha fazla bilgiye sahip, daha dinamik, daha çok performans gösteren, daha çok sorumluluk alabilen bir çalışan olması istenmektedir. Bireyin toplumda hangi konumda olacağını, toplumsal itibarını ve hangi kimlikle tanınacağını mesleği belirlemektedir. Edilen mesleki konum, bireyin toplumsal kabulü için belirleyici faktör haline gelmiştir. Modernizmin sağladığı koşullara mükemmel bir şekilde uyum sağlayabilen birey diğer yandan kendi hayatı üzerindeki hakimiyet gücünü yitirmeye başladığı korkusuna kapılmaktadır (Sennett, 2010, s.18). Korku, bireyin tüm iş hayatına yansımaktadır. İş yaşamında kontrolü kaybetme korkusunun, yaşamın neredeyse tüm alanlarına sıçrayarak bireyin kendi duygu ve düşünce dünyasından giderek uzaklaşmaya başladığı durumlar ortaya çıkmaktadır. İş yaşamındaki korku ve belirsizlikler, bireyin tüm yaşamına yön vermektedir.

İş yaşamının stabil olması, bireyin işinde başarıyı yakalamış olması bir yandan özel hayatındaki standartları yükseltmektedir. Yükselen bu standartların daha çok ekonomik ve fiziksel imkanlar boyutunda oluştuğu görülürken diğer yandan söz konusu başarının elde tutulabilmesi için bireyin daha çok çalışması veya mevcut durumundan geri kalmaması gerekmektedir. Bu düşünceyle çalışan bireyi, uzun süreli mesai doldurmak zorunda kalırken, yine bu durumdan dolayı özel hayatına yeterli veya kaliteli vakit ayıramaz hale gelmektedir. Bu duruma maruz kalan birey sürekli yoğun iş temposuyla çalıştığı için ne yapması gerektiği konusunda giderek kafa karışıklığı yaşamaktadır. İş yoğunluğundan kendisi ve ailesi için ayırması gereken zamana sahip olamayışını sorgularken diğer yandan da işsizlikle karşı karşıya kalma kaygısını her daim yaşamaktadır.

Kapitalizmin toplumda var olan iş hayatına ve gündelik hayata yansımaları bireyin yaşamında huzursuzluklara ve belirsizliklere yol açmaktadır (Beck, 2011,

s,115). Kapitalizmin toplumsal yapıda değişime sebep olduğu bir diğer konuda modern dönemde kadınların iş hayatının içinde giderek daha çok olmaya başlamasından kaynaklı olarak toplumda kadın erkek rollerinin yeniden şekillenmesine yol açmasıdır.

Geleneksel de daha çok evde bulunup çocuk bakmak durumunda olan kadın artık iş hayatında bulunarak alışılmış geleneksel rollerinden giderek kopmaktadır. Bu durumda kapitalist sistemin kadınların toplumdaki sosyal rollerinin farklılaşmasına yol açtığı gözle görülmektedir. Daha önce evde kalıp eşini bekleyen kadın iş hayatıyla birlikte, eşini evde bekler konumundan çıkıp eşiyile birlikte eve gelme, hatta eşinden sonra eve gelme durumları yaşamaktadır. Bu durum kapitalist iş hayatının kadın erkek karı- koca hayatını doğrudan etkilemekte ve şekillendirmekte olduğunu doğrulamaktadır.

Eskiden çocuğunu büyüten kadın artık çalışmakta ve çocuğun için bakıcı aramaktadır. Bu çok kapsamlı bir durum olmakla birlikte edilen iş ve uzun çalışma süreleri ebeveynlik boyutunu da doğrudan etkilemektedir. Yoğun çalışmalarla aile yaşamı ve paylaşımları daralmaya başlamaktadır. Bu durum aile içi ilişkileri de şekillendirmektedir. Toplumda birbirine yeterince zaman ayıramayan ebeveynler veya karşı cinsler arasında iletişim kopukluğu oluşmaktadır. Böylelikle çiftler arasında giderek yabancılaşmaların oluştuğu gözlenmektedir. Kapitalist düzen her şeyi etkisi altında bırakarak toplumun her alanında nüksettiği için, birey toplumdaki yaşam alanlarından herhangi birisinde bu düzenden doğrudan etkilenmekte ve bu etkileşim bireyin tüm hayatını yeniden şekillendirmektedir (Sennett, 2010, s.21).

Neoliberal düzen çalışma hayatının tüm koşullarını değiştirmektedir. Söz konusu koşulların eğitim sektöründe de değişime uğradığı görülmektedir. Araştırma konusunun seçilme nedenlerinden biri de özel okul çalışanlarından birisi olunmasıdır. Özel okullardaki eğitimcilerin çalışma koşulları tamamen neoliberal sistem egemenliği altındadır. Eğitim para karşılığı alınıp satılan bir mal haline getirilmiş olması öğretmenlik mesleğini, eğitim öğretim sürecini, ebeveynlerin okul ve öğretmene bakış açılarını, onlardan beklentilerini değiştirmektedir. Özel okulda çalışan öğretmenin çalışma koşulları devletin öğretmene tanıdığı hakların birçoğundan muaf olmaktadır. Burada öğretmen her sektörde olduğu gibi esnek, geçici, süresiz vb. çalışma koşulları

ve onların beraberinde getirdiği risk unsurları ile baş başa kalmaktadır. Yine bu alanda oluşan olası risk unsurları alt başlıklarımızda ayrıca değerlendirilmektedir.

3.4. Refleksif Hayatlar ve Korku Kültürünün Yükseliş

Modernizmin piyasa temelli iş ve çalışma koşulları bireyleri sürekli ve ani olarak değişimlere ayak uydurmaya zorlamaktadır. İnsan toplumda iletişim, etkileşim içinde olduğu her alanda belirsizlikler, bilinmeyenler, kendisi için kaygı ve korku uyandıran faktörlerle karşı karşıyadır (Furedi, 2001, s.152). Birey bu değişimlerden olumsuz etkilenmemek ve hayatına devam edebilmek için sürekli olarak geleceği kurgulamaktadır. Serbest piyasa koşullarında bireysel olarak ayakta kalmaya çalışan birey geleceğini güvence altına almak istemektedir. (Furedi, 2013, s.24). Geleneksel dönemdeki aile ve sosyal devletin sağladığı ekonomik güvencenin modern ötesi dönemde ortadan kaybolması ile birey kendi varoluşuyla baş başa kalmıştır. Birey belirsizliklerin hakim olduğu bu dönemde sürekli geleceği kurgulayarak ve olası risklere karşı tedbirler alarak hayatını devam ettirmek durumunda kalmaktadır (Furedi, 2001, s.153). Söz konusu bu durum insanın rol aldığı her alanda güven eksikliği hissini yaşamasına yol açmıştır. Güven duygusu insanın günlük hayattaki tüm rollerinde, sosyal hayatını devam ettirmesi için sahip olması gereken bir teminattır. “Serbest piyasa koşullarının toplumun her alanına yansması sadece ekonomik boyutta değil bireyi toplumsal alanların hepsinde kaygı duygusundan kaynaklı olarak ihtiyatlı hale getirmiştir” (Furedi, 2001, s.156).

Toplumda ticari girişime açık hale getirilen her alanda sunulan seçenek ve imkanlar artmaktadır. Bu imkanlar bir yandan gündelik hayatı kolaylaştırırken diğer yandan bireyde kafa karışıklığına ve kararsızlıklara yol açmaktadır. Bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle çok yönlü uyarıcılarla karşı karşıya kalan insan ne yapması gerektiği, neyi tercih etmesi gerektiği konuların da ikilemde kalmaktadır. Yaşanan bu ikilemden kaynaklı olarak insan ihtiyatlı davranmaya çalışarak, olası risk unsurlarını önlemek istemektedir.

Furedi’e göre ihtiyatlı olma, çevre yönetimi bağlamında gelişmiştir. İhtiyatlı olma ilkesi giderek artmış, daha önce bahsedildiği gibi toplumun diğer alanlarına da yansmıştır (Furedi, 2001, s.155-158). Günümüzde insanın iletişim ve etkileşim içinde olduğu tüm alanların, kişilerin, olayların neredeyse her şeyin, herkesin güvenliğinin tartışmaya açık hale geldiği görülmektedir.

İhtiyatlı davranma eğilimi neoliberal çalışma ve iş koşullarının belirsizlik ve risklerle dolu olmasından kaynaklı olarak gelişmiştir. İnsanda gelişen ihtiyatlılık duygusu yaşamın her alanında kendini göstermektedir. İçtiğimiz sudan tutun da gıdaların üzerindeki etiketleri kontrol etmeye kadar yayılmıştır. Toplumda bireyler daha önce hiç olmadığı kadar ihtiyatlı hale gelmiştir. İçilen su, yenilen gıda şurada dursun, kamusal alanlardan tutunda geleneksel toplumda en çok güven duyulan kişi ve kurumlar dahi ihtiyatlı davranılması gereken unsurlar olarak görülmeye başlanmıştır. Bütün bu ihtiyatlılık duygusundan kaynaklı olarak, insanın sahip olduğu en büyük değer olan çocukların da bu ihtiyatlı olma ilkesinden direkt etkilendiğini söylemek kaçınılmazdır. Zira söz konusu olan belirsizlik ve riskler en çok korunaksız bir varlık olan çocukları etkilemektedir (Furedi, 2001, s.157).

Toplumda risk ve korkuların oluşumu engellenmek istenirken, günlük hayatta farklı risk ve korkular ortaya çıkmaktadır. Korku, zihinlerde yer aldıkça hayattaki sorunlar ve zorlukların giderek abartılmaya başladığı görülmektedir. “Korku ve panik, birbirini haklı çıkaran bir deneye dönüşüyor” (Furedi, 2001, s.13). Gündelik hayatta sıkça kullanılan ‘risk altında’, ‘güvenli olmayabilir’ gibi olumsuz söylemlerin artması sorunları ve yaşanan olumsuz olayları çok vahim bir durum olarak lanse ediyor. “Sürekli risk unsurlarına vurgu yapılarak güvenliğin yüceltilmesi ideolojik ortam oluşturarak, insanı insan düşmanı bir entelektüel haline getiriyor. Bu durum insanları birbirine yabancılaştırıyor” (Furedi, 2001, s.151). İnsanın kendisini risk altında görmesi, toplumda yaygın bir ruh halini alıyor. Toplumda ‘hayat giderek daha tehlikeli hale geldi’ düşüncesi, olayların hep olumsuz yönleriyle görülmesine neden olmaktadır.

Modern dünyada toplumlar bilim ve teknolojinin etkisiyle geçmişe kıyasla açlık, salgın hastalık, acı, ölüm ve benzeri deneyimlerden oldukça uzaktayken bunun aksine, günümüzde korkunun insanların hayatında her alanda giderek daha çok yer almaya başladığı görülüyor. Daha önce bireyin yaşamışlıkları hayal gücünü ve korkularını şekillendirirken, yeni dönemde olası risk ve korku unsurlarını bireyin daha önce hiç tecrübe etmediği, karşılaşmadığı olay ve olgular oluşturuyor. Bu durum henüz tecrübe edilmemiş bir duruma karşı bireyin geliştirdiği aşırı ihtiyatlılık durumlarına yol açıyor (Furedi, 2001, s.15).

Modernizmle birlikte toplumda korkunun kaynağı, insan hayatını tehdit eden yok edici güçlerin var olduğu inancı olmaktadır. Bu güçlerin varlığına duyulan inanç,

toplumda huzursuzluklara neden olmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi fonksiyon sistemlerin birbirini etkilemesiyle gelişen bu huzursuzluklar; sadece çevreye, bilime veya teknolojiye değil, küçük çaplı insan ilişkilerine de yansımaktadır. Bu durum ebeveynlerin çocuklarına bakışlarını da derinden etkilemektedir. İnsan hayatını devam ettirmesi için içinde bulunduğu tüm yaşam alanlarının güvenli olmasını istemektedir. Fakat günümüzde insanın iletişim, etkileşim içinde olduğu tüm alanların; kişilerin olayların neredeyse herkesin, her şeyin güvenliğinin tartışmaya açık hale geldiği görülmektedir. Burada ebeveynlerin hassasiyetlerini vurgulamak adına toplumun her alanında olduğu gibi özellikle çocukların yaşam alanları hakkında ebeveynlere uyarıcı mesajlar verilmektedir. Parkların, okulların, oyun ve spor salonlarının, televizyonun, bilgisayar oyunlarının hatta mamaların, aşuların daha da ötesi güneşin dahi güvenli olup olmadığının sorgulanması gerektiği mesajları topluma, ebeveynlere ‘bu risklere maruz kalmayın, bunlara dikkat edin’ ve benzeri uyarılarla verilmektedir. Bu uyarılar toplumda bir yandan ihtiyatlılık geliştirirken, diğer yandan her şeyden şüphe duyan, her şeye korkuyla yaklaşan bireylerin oluşmasına sebep olmaktadır.

Özellikle son yıllarda çocuklarla ilgili haberlerin sansasyonel bir biçimde ele alınması ebeveynlerin korku kültürünü tetiklemektedir (Furedi, 2001). Çocukların güvenliğiyle ilgili artan kaygılar, eğitim faktörüne de yansımaktadır. Okula gönderme korkusundan tutun da çocuğun okuldan neler öğreneceği, okulda hangi risklere maruz kalacağı, bu risk unsurlarının okul, personel, araç gereçler, diğer çocuklar, öğretmen, eğitim öğretim sistemi veya okula dahil olan yada olmayan birçok etkende karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyunda yer alan çocuklar için söylenen her türlü ifade saçma bile olsa çok iyi ilgi görmektedir. Korku kültüründen kaynaklı bu ilgi aslında bilinmeyeni iyice bilinmez kılarak ebeveynlerin zihinlerini iyice bulandırmaktadır (Furedi, 2001, s.15). Bu bağlamda, belirsizlik ve risklerle sürekli karşı karşıya kalan anne babalar çocukları söz konusu olduğundan her konuda sürekli ihtiyatlı davranma çabası göstermektedir.

3.4.1. İstikrarsız İşlerden İstikrarsız Hayatlara: Gelenek Ötesi Topumlarda Gündelik Hayat

Gelenek ötesi ‘modern dönem’ 17. yüzyılda Avrupa’da başlayıp daha sonra bütün dünyaya yayılan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine karşılık gelmektedir. 17. yüzyılda Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketlerinin

gerçekleşmesiyle, aklın ön plana çıkarılması geleneksel dönemin geride kaldığını gösteren tarihi olaylar olarak nitelendirilmektedir. Teknik alanlarda oluşan önemli gelişmeler, toplum ve yöneticilerini etkilemiştir. Özgür düşünce yayılmaya başlamıştır. Bilim'e verilen önem artmış ve bilimsel çalışmalara hız verilmiştir. Dünyada hali hazırda var olan geleneksel düşünce sosyal, ekonomik, siyasi, ilmi ve benzeri açılardan yerini modern düşünceye bırakmaya başlamıştır. Avrupa'da başlayan bu hareketlilik giderek dünyaya yayılmıştır.

“Modern dönemin başlamasıyla ortaya çıkan yaşam biçimleri geleneksel yaşam biçimlerinden çok farklı olmaktadır” (Giddens, 1994, s.12). Modernlikle gerçekleşen toplumsal dönüşümler dünyada hem daha yaygın hem de daha yoğun etkileri ile önceki dönemlerden ayrılmaktadır. Modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran özellikleri Giddens'in deyiimiyle ‘süreksizliklerinin’ oluşudur. Bu süreksizlerden biri modern çağın getirdiği değişim hızıdır. “Geleneksel toplumda değişimler daha durağanken, gelenek ötesi toplumda gerçekleşen değişimlerin son derece hızlı olması ürkütücü görünse de bu hızlı değişim, modern dönemin sağlayıcısı olarak düşünülmektedir” (Giddens, 1994, s.13). En çok bilim ve teknoloji açısından görünür olsa da hızlı değişim, modern evrede bütün alanlara yansımıştır. Tarımda gerçekleştirilen yerel üretim sisteminin yerini uluslararası pazarlar almıştır. Burada sadece ürünlere değil, insanın işgücüne de müdahale edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte işgücü de metalaşmıştır. Bu bağlamda modern dönemde kapitalist sistem iyiden iyiye kendini açığa çıkarmıştır. Modernizmle birlikte hızlı değişen alanlar modernizmin süreksizlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu bu alanların, yeryüzünde hatta evrende var olan her şeyi kapsadığından bahsetmek mümkündür. Küreselleşmeyle birlikte daha da hız kazanan kapitalist düşünce modern toplumun her alanına sirayet etmeyi başarmıştır. Zira değişim ve gelişim her alanda, her yerde kendisini alenen göstermiş olmaktadır. Bir diğer süreksizlik olarak modern kurumların doğasından bahseden Giddens, refah devleti uygulamalarının modern dönemde çökmüş olmasından ve toplum da emeğin giderek metalaştırılmasından söz ederek, geleneksel dönemin siyasi sisteminin modern dönemde tamamen yok edilmiş olmasına değinmektedir (Giddens, 1994, s.14). Toplumsal kurumlarda dönüşüm yaratan modernite, siyasi sistemde de köklü değişikliklere yol açmıştır. Modern dönemin olanaklarıyla modern toplumun yaşam standartlarının geleneksel dönemle kıyaslanamayacak kadar farklı olduğu aşikardır. Fakat gelenek ötesi süreç insana,

bilim ve teknolojinin sağladığı imkanların yanında tehlike ve güvene karşı risk temalarını da beraberinde getirmiştir. Modern toplumun yaşam standartları yükselirken, diğer yandan da birey tehlike ve güven sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Modernliğin fırsat yönü her ne kadar topluma ilgi uyandırıcı görünse de ilerleyen süreç, modernliğin görülmeyen yüzünü de ortaya çıkarmaktadır.

“Gelenek ötesi dönemde ortaya çıkan düşüşünce, geleneksel düşünceyle zıt anlam içermektedir” (Giddens, 1994, s.39). Geleneksel toplumda geçmişe, atalarının tecrübelerini içerdiği ve deneyimleri sürdürdüğü için saygı duyulur ve önem verilirdi. Geleneksel toplumda yaşayan bir birey, geçmiş deneyimlerden yararlanarak belli başlı davranışları devam ettirip yaşamını sürdürmüşken, gelenek ötesi dönemde yaşayan birey günlük rutin yaşamını geçmişle bağlantı kurmadan gerçekleştirmektedir. Öyle ki geçmişten gelen bir uygulama sadece geleneksel bilindiği için toplumda onay görmemektedir. Toplumsal yaşam kültürleri yeni keşiflerin etkisiyle sürekli değişmiştir ve modern dönemde hızla değişmeye devam etmektedir (Giddens, 1994, s.40).

Giddens; modernliğin kaynaklarını zaman ve uzamın birbirinden ayrılması, yerinden çıkarma düzeneklerinin oluşması ve bilginin düşünsel yönü olarak ele almaktadır (Giddens, 1994,s.53). Modernizm dinamizmini; zaman ve uzamın ayrılıp birleşmesi, toplumsal sistemlerin yerinden çıkarması ile toplumda birey veya grup eylemlerini yönlendiren sürekli bilgi akışı ile sağlamaktadır. Modern dönemde saatin mekanikleşmesi, takvimin tüm dünyada aynı olması, zaman ve uzamın küresel boyut kazandığını göstermektedir. Burada modern dönemde zaman ve nesnelerin temel niteliklerinin birbirinden bağımsız olarak değerlendirildiği görülmektedir. Toplumun sahip olduğu kültürel özelliklerinin, alışkanlıklarının giderek değişmesine yol açan ‘yerinden çıkarma’ faktörleri ve toplumsal hayat için üretilen sistematik bilgi gelenekselliğin önüne geçmiştir (Giddens, 1994, s.22).

Geleneksel dönemde geniş aile, akrabalık, eş-dost iletişim ve etkileşimleri toplumun önemli dinamiklerini oluşturmaktadır. Fakat gelenek ötesi dönemde yaşam alanlarının artmasına rağmen, bireyin yalnızlığa doğru içe kapanması söz konusu olmaktadır. Birey istek ve ihtiyaçlarını çevresiyle etkileşim halinde olarak değil, içine kapanarak, kendi dünyasında aramaya başlamıştır. “İnsan öznelliğine doğru bir içe

dönüş söz konusudur. Anlam ve istek iç benlikte aranır olmuştur” (Giddens, 1994, s.105).

Bireyin giderek içe kapanması halini günümüzde, mahallelinin artık birbirini tanımayışından bahsederek örneklendirmemiz mümkündür. Geleneksel toplumda iç içe olan bireyler modern toplumda giderek yabancılaşmaktadır. Gelenek ötesi dönemde ortaya çıkan modern kurumlar, geleneksel dönemde toplumsal yaşam alanlarının yerine geçmeye başlamıştır. Geleneksel yaşam alanlarını toplum için anlamlı kılan yönleri modernizmle birlikte yok edilmektedir. Gelenekselde duygusal sıcaklığı, içten, kişisel bağlılıkları dostlukları barındıran arkadaşlık, akrabalık faktörlerinin gelenek ötesi dönemde doğasının değiştiği görülmektedir. Söz konusu faktörler artık çıkar amacı güdülerek gerçekleştirilmektedir.

Yaşamın doğasında gerçekleşen kapsamlı dönüşümler, modernizmin sonuçları olarak gerçekleşmektedir. Giddens; hayatın içindeki köklü dönüşümlerin sebebini yine kendi kavramlarıyla ‘yerinden çıkarmalar’ adı altında açıklamaktadır.

Toplumsal sistemlerin yerinden çıkarıcıları, toplumsal yaşam biçimlerinin, iletişimlerin yerel etkileşimden uzaklaştırılarak küresel etkileşime maruz kalmasına yol açmaktadır. Burada simgesel işaretlere ve uzmanlık sistemlerine değinilerek, simgesel işaret olarak para örneklendirilmesi yapılmaktadır. Geleneksel toplumlarda para; alım-satın aracı olarak görülürken, modern toplumda bilgisayarda rakamlarla aktarılan enformasyon biçimine dönüşerek modern öncesi dönemdeki işlevinden çok daha farklı bir konuma gelmiştir (Giddens, 1994, s.29). Sahip olunan ekonomik güç toplumsal hayatın her alanında üstünlük göstermeye başlamıştır.

“Gelenek ötesi dönemde önem kazanan diğer bir kavramda güven faktörüdür” (Giddens, 1994, s.30). Fakat geleneksel dönemden yine farklı olarak kişilere değil, niteliklere karşı güven duyulmaktadır. Burada kastettiğimiz artık ticaret yapılan kişiye değil, paraya güven duyulmasıdır. Parasal işaretleri aynı olanlar, dünyanın öbür ucundan dahi olsa bu işaretlerin değerini bildiği düşüncesiyle güveni hak etmektedir. Bu bağlamda güven duygusu manevi içeriğinden giderek soyutlanmaktadır.

Modernizmin küreselleşmesi yerinden çıkarıcı mekanizmaların sonucu olan dönüşümlerden kaynaklı olarak, hiç kimsenin izole edilmiş bir seçim yapamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durum sadece, modernizmin yoğun yaşandığı yerlerde değil,

dünyanın her yerinde geleneksel düzende yaşamını devam ettiren insanları dahi etkilemektedir (Giddens, 1994, s.37).

Açıklamalarımız biraz modern döneme eleştirel boyutta gerçekleşse de modernizmin insan için sağladığı imkan ve olanaklarının sayılamayacak kadar çok olduğu konusu tartışılmazdır. Fakat burada amacımız modern dönemin somut imkanlar sunarken, soyut platformda oluşturduğu durumları açığa çıkarmak olmuştur. Zira geleneksel ile gelenek ötesi dönemde insanlığın kullandığı somut imkanlar, bilim ve teknolojiyle sınır tanımazken, bunların kötüye kullanımı; soyut, olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu bakımdan açıklamalarımızın seyri eleştirel gelişmektedir.

“Söz konusu dönüşümlerle birlikte bireyde gelişen kaygı, kuşku ve güven duyguları artık toplumsal hayatın olası risklerle başa çıkma mekanizmaları olarak görülmektedir” (Giddens, 1994, s.96). Modernite, kuşku, kaygı ve risk faktörlerini içinde barındırmaktadır. Öyle ki bu faktörler giderek gündelik hayatın rutinleri olarak düşünülmektedir.

Gündelik hayatta ilişkiler geleneksel bağlamdaki yakın kişisel ilişkiler gibi ekonomik veya toplumsal koşullara bağlı değildir. Modern dönemdeki ilişkiler neredeyse hiçbir dış etkene tabi olmamaktadır. Geleneksel dönemde dış olgulara bağlı kalarak gerçekleşen evlilik; sosyal çevre, adetler, ekonomik gelir düzeyi ve benzeri olgulardan etkilenirken modern dönemde bu olgulardan bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Modern toplumda evlilik nedeni romantik aşkların ortaya çıkması olarak değerlendirilmektedir. İçsel bir iletişimle gerçekleşen bu durum yine ‘iç sürükleyiciler’ ile devam etmekte veya sonlanmaktadır (Giddens, 1994, s.122).

Modern dönemde evlilik olgusunda gerçekleşen bu durumun daha somut halini yakın ilişkilerde de görebileceğimizden bahseden Giddens yeni dönemde ilişkilerinin evlilik faktöründe olduğu gibi duygusal olmasından değil tam tersi giderek karşılıklı çıkar üzerine kurulu gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Aralarındaki çıkar ortaklığının son bulması veya tehlikeye girmesiyle ilişkiler ortadan kalkmaktadır. Modern dönemde ilişkilerin durumunu saf çıkarıcı yaklaşımla şekillenmektedir. Modern dönemdeki ilişkilerin büyük bir çoğunluğunun bu çıkar üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

“Saf ilişki açık bir biçimde ve her zaman ‘refleksif’ olarak düzenlenir. Bir ilişki sadece kendine bağlı hale geldiği ölçüde bu tür refleksif bir sorgulamanın odağı olur. Bu durumda kuşku ve belirsizliklere yol açar” (Giddens, 1994, s.123). Günümüzde tüm yakın ilişkilerin refleksif koordinasyonu tamamen saf olmaktan ne kadar uzak olursa olsun modernitenin genel refleksitesi içinde yer almaktadır. Modernizm bireye sağladığı olanaklarla birlikte bireyin yaşam standartlarını yükseltip, yaşamını kolaylaştırırken diğer yandan bireyi -daha önceki alt başlıklarımızda bahsettiğimiz gibi – bilgiyle beraber olası algılanan kuşku, kaygı, tehdit ve tehlike unsurlarıyla karşı karşıya getirmektedir. Bu durum modernitenin refleksif özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çıkar amaçlı ilişki gerçekleştiren birey, karşıdakini de çıkarıcı olarak algılamakta ve bu durum ilişkilerin sadece maddi boyutta gerçekleşmesine yol açmaktadır. “Yaşanan son 50 yılda hızlanan küreselleşmeyle birlikte toplumda en mahrem gerçekleşmesi gereken yaşamların dahi açığa çıkarılması mahremiyetin dahi modernizmden payını aldığını göstermektedir” (Giddens, 1994 s.110).

Özetle bireyin iç dünyası sahip olduğu imkanlar doğrultusunda değişirken bu sahip olunan imkanlar bireyde farklı kaygı ve kuşku oluşmasına sebep olmaktadır. Ortaya çıkan metalaşmış ilişkiler gündelik yaşamın her alanında görülmektedir. İnsan iletişimlerini ihtiyatlı olmak için kuşkuyla gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Modern hayatta kuşku her konuda, her taraftadır.

Konumuz gereği eğitim alanında geleneksel ötesi toplumda kuşku ve kaygı barındıran ve kendi refleksiviteni ortaya çıkaran bir alan olarak değerlendirildiğini vurgulamak gerekmektedir. Eğitimin refleksiviteyi bir yandan birey için cazip olanaklar sunmakta iken diğer yandan yine bu imkan ve olanakların sorgulanmasına yol açmaktadır. Var olan belirsizlik ve tehlikelerden eğitim aracılığı ile korunmak için geliştirilen süreç de kendi risk ve belirsizliklerini barındırmaktadır. Toplumun tüm alanlarında gerçekleşen refleksif etkilerin maalesef eğitim alanında da her yönden gerçekleştiği görülmektedir. Eğitim alanında gerçekleşen bu durumun özellikle eğitim öğretim sürecinde yaşanan her türlü olay ve var olan olgularda vuku bulduğu gözlenmektedir. Eğitim materyallerinde, fiziksel şartlarda, çocuk ve ebeveyni ilgilendiren her türlü durum ve koşulda var olduğu düşünülen belirsizlik ve risk unsurlarının toplumda giderek yaygınlaştığı bilinmektedir.

3.5. İhtiyatlılığın Paranoya Boyutu ve Paranoyak Ebeveynler

Her anne baba çocuklarının kibar, anlayışlı, saygılı, sorumluluk sahibi, söz dinleyen, doğru davranışlar sergileyen, başarılı bir birey olmasını istemektedir. Bu konuda onlara doğru rehberlik edip, örnek olabilmenin günümüzde giderek zorlaştığını gözlemlemekteyiz. Günümüzün en güncel çocuk yetiştirme problemlerinden birisi mükemmel anne baba olmaya çalışmak şeklindedir. Her yerde çocuklar anne babalar için en değerli varlıklardı, fakat son zamanlarda bu duruma daha etkileyici boyutların da dahil olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda yapılan araştırmalar ebeveynlerdeki değişimin incelenmeye değer olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Günümüzde anne babaların çocuk merkezli yaşadıkları çocukları için ucu açık duygusal yükümlülükler inşa ettikleri, her birinin mükemmel anne baba olma çabası içinde olduğu görülmektedir. Bu tarz arzu ve kaygının boyutlarını son zamanlarda çeşitli nedenlerle abartılarak yaşandığı görülmektedir. Anne babaların çocuklarını yetiştirme konusunda ve iyi birer anne baba olma konusundaki sorumluluklarına dair aşırı kaygı duyması ve bu kaygı ile çocuklarının ekseninde hayatlar inşa ettikleri son zamanlarda en çok tartışılan konulardan biri haline gelmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına ve çocukların iletişim ve etkileşim içerisinde oldukları herkese ve alana dair aşırı düzeydeki ihtiyatları artık sıradan bir durum niteliğindedir.

Günümüzde anne babalar daha henüz anne baba adayı olmuşken bile anne karnındaki bebeklerin gelişimi ve psikolojisi için diyetler yapıp, ilaçlar içmekte, klasik müzik dinleyip, bebek için ne önemliyse onu yerine getirmeye çalışmaktadır. Çocuk dünyaya geldikten hemen sonra onun için planlar, programlar oluşturmaya başlanmaktadır (Furedi, 2001, s.156). Kimi anne babalar, çocukken sahip olamadıklarını, yapamadıklarını çocuğunun yapmasına, ona sahip olmasına çabalarken, kimileri her yönüyle mükemmel bir çocuk yetiştirmek amacı gütmektedir. Doğal olarak çocuğu için her şeyin en güzelini isteyen anne babalar, ömürleri boyunca çocuklarının yaşam standartlarını yükseltmek için uğraşıp, çocuğun sağlıklı mutlu başarılı olması için sürekli en ufak detaylara bile dikkat etmek, özen göstermek durumunda kalmaktadır. Tıpkı neoliberal çalışmanın kendilerine yüklediği ucu açık başarı kriterleri ve bunun da ürünü olan çalışma tempoları gibi.

Modern ötesi dönemde dönemin olumsuz koşullarına maruz kalmış ve onunla şekillenmiş bir toplumda gelişen bu ebeveynlik durumunun aslında korku kültürü

algısından bağımsız gelişmediğini vurgulamak yerinde olacaktır (Furedi, 2001, s.90). Korku kültürü ile yoğrulmuş bir toplumunda anne babaların, korumacı hareketlerine bir yandan hak verilebilir diye düşünülürken, diğer yandan basit olayların bile abartılı hale gelmesi ebeveynlerin bu korumacı tutumunu giderek bir paranoya haline dönüştürüyor olduğunu düşündürmektedir. Daha önceki başlıklarda anlattığımız nedenlerden ötürü, risk toplumu, güvensizlik, korku kültürü dünyasında birey sürekli ihtiyatlı olma düşüncesine kapılmaktadır. İhtiyatlılık olası tehlikelerden kaçınmak ve korkulanın yaşanmaması için bireyin geliştirmiş olduğu tedbir alma durumu olmaktadır. Toplumda giderek, her şeye risk, tehdit ve tehlike uyandıran bir unsur olarak yaklaşan anne babalar ortaya çıkmaktadır. Her şeyi çocuğu için risk olarak algılayan anne baba kendisinin ve çocuğunun bu unsurlara maruz kalmaması için sürekli ihtiyatlılık hali geliştirmektedir.

Günümüzde anne babaların, ihtiyatlı davranmak için çocuğa aşırı koruyucu bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Sürekli çocuğun üstüne düşen ilgisiyle çocuğu bunaltan hale gelen bu durum küreselleşme ile oluşturulan korku imparatorluğunun anne babalık boyutuna ne derece sirayet ettiğini göstermektedir (Furedi, 2013, s.15). Son zamanlarda bir çocuğa sahip olma durumu insanların dünya görüşünü, yaşam tarzını baştan aşağı değiştirmektedir. Burada sadece anne baba tarafından tanınmayan kişiler değil; dadılar, bakıcılar, komşular, öğretmenler ve diğer çocuklar dahi kuşku oluşturabilecek etken olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik icatlarının kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, bir taraftan güvenlik imkanları sunarken diğer yandan medyada çıkan bakıcısından kötü muamele gören bir çocuk haberi nadir görülse de ebeveyn kaygısını tetiklemeye yetmektedir. Bilim ve teknoloji bir yandan güvenlik sistemleri sunarken diğer yandan üretilen kamera, ses kaydı, akıllı saat ve benzeri cihazların - etrafta risk unsuru olmasa da ebeveynlerin dikkatini çekerek- çocuğunuz ya riskli bir durumla karşı karşıya kalırsa diye kaygı uyandırıp pazarlanması, anne babaların ihtiyatlı olma durumunu zamanla paranoya boyutuna getirdiği görülmektedir. “Bir erkek baba olduğunda bir kadın anne olduğunda çevreden olan diğer yetişkinler, tehdit edici bir faktör olarak düşünülüyor” (Furedi, 2013, s.24). söz konusu her şeyin risk ve belirsizlik unsurlarıyla algılanması ebeveynlerdeki ihtiyatlı davranma eğilimi artırıyor.

Fonksiyon sistemlerinin etkileşimi, 'ekonomi çevre etkileşimi' burada da olumsuz örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin, yersiz kaygısı güvensizliğe ve güvenlik önlemlerinin artması taleplerine neden olmaktadır. Bu güvenlik araçlarını pazarlayan firmalar, anne babalarda hem korku uyandırmakta hem de bu kaygılardan yararlanmaktadırlar (Furedi, 2013, s.32).

Son günlerde anne babaların endişelerini bir fırsat olarak düşünenler sadece güvenlik firmaları da değildir. Serbest piyasa mantığı ile oluşturulan rekabetin ebeveynleri ve çocuğu ilgilendiren her alanda anne baba çocuk kaygısını besleyerek sözde hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ebeveyn kaygılarının aslında hiçbir çözümü olmamaktadır. Olsa bile çocukların 24 saat gözlenmesi insani olarak imkansızdır. Buna rağmen ne kadar çok gözetim gerçekleşirse kaygı ve şüphe o kadar artmaktadır. Anne babaların giderek artan kaygı düzeyinden yola çıkarak, Furedi anne babalığı; çocukların aktivitelerini gözetleyen birey hali olarak tanımlamaktadır (Furedi, 2013, s.45).

Günümüzde çocuğunu okula yalnız gönderen, çocuğun parkta oynamasına izin veren anne baba dahi sorumsuz, düşüncesiz bir anne baba olarak görülmektedir. Çocuğun iletişim ve etkileşimde bulunduğu her alan sık sık tetkik edilip gözetlenirken bu boyut artık çocuğun insan ilişkilerine de yansımış durumdadır. Aslında anne babalığın paranoya derecesi tam olarak burada başlamaktadır. Dışarıdan gelebilecek olası risk unsurları sürekli ebeveyn tarafından hesaplanırken, çocuğun sözel iletişim kurduğu kişi ve kişilerin bulunduğu ortamlar, bu aşırı şüphe duygusundan kaynaklı olarak anne baba tarafından sorgulanabilir, sorgulanmalı olarak düşünülmektedir.

Çocuğun iletişim etkileşim içinde olduğu en önemli alanın okul olduğunu söylemek mümkündür. Anne babalardaki aşırı şüpheli davranış çocuğun okuldaki durumuna okulun fiziki olanaklarından tutunda, arkadaşlarıyla iletişimine, okul yönetimine, ders notlarına, hatta öğretmene kadar müdahale edebilir boyutuna gelmektedir.

Çocukların sorumlu bir yetişkinin gözetimi olmadan varlığını sürdüremeyeceği vurgusu, medya ve toplum tarafından yapıldıkça ebeveynlerin kaygılı şüphesi, sınır tanımaz bir hal almaktadır. Her an her yerde korkunç bir şeyin olabileceği beklentisi

günümüzde anne babaların, paranoyak anne babalara dönüştüğünü doğrulamaktadır (Furedi, 2013, s.75).

Profesyonel olduğu iddia edilen düşünürler, modern dönemde geçmişten getirilen anne baba tutumundan hızla kaçınılması gerektiğini savunurken ısrarla çocukların her an gözetim altında tutulması gerektiği önermesini yaymaktadır. Genç yetişkinler çocuklarına kendilerinin yetiştirildiği gibi değil filmlerden televizyon programlarından kurgu ve popüler kültürden etkilenecek şekilde yetiştirmektedir. Çocuk yetiştirme konusunda yetersiz kaldığını düşünen anne baba çocuğu için uzmanlara başvurmaktadır. Bireyin anne babalığını sorgulamasını sağlayacak söylemler yine ihtiyatlı olma duygusundan kaynaklı olarak anne babaların uzmanlara başvurmasını sağlamaktadır. Anne babalığın zamanla bu kadar hassasiyet barındırması, çocuk yetiştirilmesi konusunda yardımcı olmak isteyen sözde uzmanların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Günümüzde çocuklar hakkında ne kadar çok uyarı ve öneri yapılırsa ortaya o kadar çok uzman çıkmaktadır.

Yine sektör haline getirilen çocuk yetiştiriciliği paranoyak düşüncelerden beslenmektedir. Güvenlik sistemlerinin pazarlandığı gibi kaygı ve şüphe uyandırarak ortaya çıkan sözde uzmanlar, anne babaların annelik ve babalık rollerini sorgulamalarına yol açmaktadır. Burada çaresiz kendisini yetersiz hisseden ebeveyn bu sektörün içinde yer almaktan kendini alı koyamamaktadır.

Davranışsal bulaşma modeline göre algılanan risk unsurlarının sıkıntılarını belli bir sınıra ulaştırdığında insanlar tarafından davranışsal tepkilere dönüştürülmesi ve bu tepkilerin giderek toplumda yayılması söz konusudur. Korkulan unsurlar, bireylerin değer yargılarını himaye altına alarak araçsallaştırmaktadır. Toplumda bu araçsallaştırmalardan çıkar sağlayan gruplar; toplumu etkileyerek davranışsal tepkilerin sistematik hale getirilmesini sağlamaktadır. Bu o kadar yaygınlaşmaya başlamıştır ki toplumda bireyler neyin tam olarak ne işe yarayacağını bilmeden ya da ona gerçekten ihtiyacı var mı diye sorgulamaksızın sadece güvenlik algılarına vurgu yapıldığı için pazarlanan ürünü ya da sunulan seçeneği kabul etmektedirler. Özellikle çocuk güvenliği için gerçekleştirilen bu durum şaşırtıcı bir şekilde ebeveynlerin rutinlerine yansımaktadır.

Öyle ki ileri derecede kaygı duyduğu için çocuk sahibi olmak istemeyen bireylerin giderek toplumda yer almaya başladığını görülmektedir. Var olmayan çocuğa dahi sahip olmak istemeyerek aslında onun risklerle karşı karşıya kalmasını engellemeyi isteme düşüncesi son birkaç yılda karşımıza çıkmaktadır. Karşılaşılan bu durumun saplantı boyutuna dönüşmüş olduğunu söylemek elbette mümkündür. Fakat medya ve kitle iletişim araçlarıyla iyi örneklerin daha az duyurulması veya hiç duyurulmaması ya da yaşanan olumsuzlukların abartılarak sunulması, bireylerde gelişen bu düşünceleri haklı çıkarmaktadır. Söz konusu bu durumun günümüzde toplumda çok yaygın olmasa da ne yazık ki risk toplumu ve korku kültüründen kaynaklı olarak zamanla artacağını öngörmekteyiz.

Çocuk yetiştirirken mükemmel anne baba olmak isteyen ebeveynler kendi hayatlarını daha çocukları olmadan bile onu hayatlarının merkezine koyarak yaşam planlarlar. Doğum gerçekleşikten sonra kendi ideallerindeki çocuğu büyütebilmek adına onun farklı bir birey olduğunu unutarak, zamanla çocuğun büyüyüp geliştiğini kabullenmekte güçlük çekerler. Çocuklarına aşırı bağlı olarak çok korumacı ve aşırı ilgili olurlar. Neredeyse onların yerine yaşayacaklar, üzüldüklerinde onlardan daha çok üzülüp, sevindiklerinde ise onlardan çok daha fazla sevinç duyarlar. Çocuklarının büyürken yaşamaları gereken aslında gelişim aşamalarını destekleyen doğal zorlukları bile kendileri üstlenmek isterler. Bu gelişimsel süreçlerin çocuk açısından doğal seyrinde ilerlemesine engel olurlar. Çocukları biraz daha büyüdüğünde onların gelecekle ilgili kaygıyı üst seviyelerde yaşayarak bu kaygının çocuklarına da yansımaya engel olamazlar. Burada aşırı ihtiyatlılık ve paranoyak anne babalık gerçekleşmeye başlar. Bu durum anne babanın eğitim sürecinde basit bir sınava girecek öğrencinin gündelik rutinini tamamen değiştirip sınavın çok hayati bir önemi varmış gibi yansıtması, sürekli daha başarılı akranları ile akademik kıyaslama yapması, çocuklarının iyi bir lise ve ya üniversitede okuyup okumama endişesi taşıması vb. gibi kaygılarla örneklendirilebilir. Bu kaygılardan kaynaklı olarak çocuklarının başarısının en yüksek ve en iyi olmasını isterler. Bu nedenle çocuklarda mükemmeliyetçilik gelişir. Anne babalar çocuklarının psikolojisinin çok küçük sorunlardan bile bozulabileceğini düşünüp, her konuda aşırı korumacı ve tedbirci davranmak ister. Olayları büyüterek aslında çocuğunun özgüveni ve oto kontrolünü sağlamasına olumsuz etki eder. Okulda arkadaşı ile küçük bir sorun yaşayan çocuğun anne babasının bu duruma müdahale ederek çocuğu gereksiz korumaya çalışması, okulda

kurallara uymayan bir öğrenciye uygulanması gereken küçük yaptırımların ebeveynleri aşırı derecede rahatsız etmesi ve bu durumun abartılarak çocuklarının hatasını sürekli olarak yok saymaya çalışması gibi gözlemlenen örnekler, çocuklarda ne yazık ki yapılmak istenenin aksine disiplin sorunlarına yol açmaktadır. İyi bir şey yaptığını düşünen anne baba aslında paranoyak davranmaktadır.

Çocuk yetiştirme sürecinde mükemmel olmayı isteme arzusu aslında ebeveynlerin kendilerini mutlu etmek, kendi hedeflerini çocukları üzerinde gerçekleştirme arzusuyla şekillenmektedir. Çocuğu için en iyisini isteyen anne babalar gerçek hayatta baş edebilecek bireyler yetiştirmek isterken aslında onları bir fanusun içerisinde büyütmektedirler. Korku ve risk toplumundan kaynaklı olarak gerçekleşen bu durum anne babalar için haklı bir gerekçe olmaktadır. Fakat ne kadar çocuğun özgür, özgüvenli yetiştirilmesi ideal olan olarak görülse de günümüz anne babalarının bu tutumu sergileyemedikleri somut olarak görülmektedir. Çocuğun konforu için uygulanan aile tutumları, çocuğun karşılanan gerekli gereksiz istekleri ve her zaman en iyisine sahip olması için hazırlanan ortamlar çocuğu ideal olandan çok farklı gelişmesine yol açmaktadır. Çocuk; özgüvensiz, iletişim kuramayan, öz bakım becerilerini yerine getiremeyen, sürekli anne babaya ipotekli bir birey haline dönüşmektedir.

Ebeveynliği paranoya boyutunu yukarıdaki şekilde tanımlayan uzmanlar bunların altında yatan sebepleri açıkça risk toplumu ve korku kültürü unsurlarına bağlı olarak anlatmasalar da anne babalarda gelişen bu paranoya durumunun sebeplerini aşağıdaki gibi ifade etmektedirler.

Toplumun anne babalara yüklediği sorumluluk ve beklentilerin artması, toplumun çocuğa verdiği değerin farklılaşmasına yol açmaktadır. Anne-babalar için çocuğun psikolojisi ve mutluluğunun öneminin artmıştır. Bu nedenle anne babaların disiplin uygulamaları gibi çeşitli basit nedenlerden dolayı çocuklarının psikolojisinin bozulacağı konusunda gereksiz endişe duymaktadır. Özellikle çocuğun bakımından sorumlu annenin eğitim düzeyinin ve çalışan anne sayısının artması, eğitim düzeyin artması ile bilinçli anne baba olmaya çalışmak gibi nedenler çocukların yetiştirme süreçlerini geleneksel döneme göre farklılaştırmıştır. Neoliberal koşullarda yaşayan ebeveynlerin kitaplar okuması ve internetteki çocuk yetiştirme ile ilgili genel konu ve tavsiyeleri okuyarak, özellikleri ve şartları tamamen farklı olan kendi çocuklarına uygulamaya çalışmaları ve çocuk yetiştirme konusunda aşırı endişe duyma durumları

yaygınlaşmıştır. Ekonomik hayat şartlarının zorlaşmasıyla ebeveynlerin daha az sayıda çocuk sahibi olma eğilimi artmıştır. Ebeveynlerin tüm ilgilerini tek veya iki çocuklarına vermesi, hayat şartlarının zorlaşmasıyla birlikte ebeveynlerin çocuklarının geleceği konusunda özellikle eğitimi ve mesleği için gereğinden fazla endişe duymalarına yol açmaktadır. Çocukların daha özgür oldukları geleneksel dönemdeki serbest kırsal hayatın yerini gelenek ötesinde daha sınırlı kent hayatının alması ve güvenlik endişesi nedeniyle çocukların hayatlarının kısıtlanması ebeveynlerin geleneksel dönemdekilerden farklı olan kaygı ve belirsizlik yaşamalarına yol açmaktadır. Geçmişte kendi anne babalarından gördükleri yanlış uygulamaları kendi çocuklarına yapmamak için aşırı anlayışlı olma ve çocuklarının her istediğini yapma eğilimleri artmıştır. Geçmişte kaçırdıkları başarıları yakalama fırsatı olarak çocuklarını görme ve bu nedenle çocuklarından büyük beklentileri olması, çocuklarını adeta kendilerin bir uzantısı, projeleri olarak görme ve onların başarılarını kendi başarıları, başarısızlıklarını ise kendi başarısızlıkları olarak görme, çocuklarının kendilerinden bağımsız ayrı bir birey olduklarını unutma, anne veya babanın, zor sahip olunan bir çocuğa sahip olmak vb. gibi nedenler modern ötesi dönemde anne baba tutumlarının nedenlerinin psikolojik alt yapılarıdır (Gümüş, 2019, s.2). Risk toplumunda bahsedilen konuma gelmiş ebeveynlerde gözlemlenen bu durumlar ebeveynliğin paranoya boyutunu tam olarak gözler önüne sermektedir. Burada kaygı ve tedirginliklerle yaşayan anne babaların okul bahçelerinde, sınıf önlerinde sıkça görülmesi, okul yemekhanelerinde anne babaların çocuklarına zorla yemek yedirmesi, çocukların öz bakım becerilerini karşılayabilecek yaşta olmalarına rağmen bunu ebeveynlerin gerçekleştirilmesi, okul çantalarının anne babalar tarafından hazırlanması, taşınması vb. gibi birçok örnek olaya şahit olmaktayız. Ne yazık ki toplumda ihtiyatlılığın paranoya boyutunun salgın hastalık gibi hızla yayıldığını görmekteyiz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLARI

Çalışmanın bu bölümünde daha önce tanımını yapmış olduğumuz alan çalışmasının bulguları ele alınarak yapılan analizlerle araştırmaya dair elde edilen saptamalar ortaya konulacaktır. Bölüm ilk olarak demografik verilerin değerlendirilmesi ile başlayacaktır. Burada araştırmaya katılan görüşmecilerin sahip olduğu profil özellikleri belirtmeye çalışılacaktır. Bölümün ikinci kısmında ise araştırmının alanından derlenen nitel boyuttaki veriler ele alınarak görüşmecilerin sahip olduğu iş/çalışma koşullarının nitelikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu bölümde neoliberal işlerde çalışan ebeveynlerin iş ve çalışma hayatları arasında kurdukları ilişkiler ortaya çıkarılmak istenmektedir. Bu sayede de sahip oldukları neoliberal işlerle hayatlarının ne boyutta benzeştiği anlaşılabilir çalışılacaktır. İlerleyen kısımda ise neoliberal bireylerin yaşadığı gerçekliklerle çocukları bağlamında edindikleri yeni hallerin niteliği irdelenecektir. Devamında görüşmecilerin kendi yetiştirme süreçleri ile çocuklarını yetiştirme süreçleri arasındaki farklılıklar da ortaya çıkarılmak yaşanan değişimin boyutunun daha net şekillerde ortaya konulması istenilmektedir. Yapılan irdemelerin sonu olarak da görüşmecilerin çocuklarının eğitimleri üzerine görüşleri ve bunun neoliberal koşullarla ve çalışma biçimiyle ilişkisi analiz edilecektir. Son olarak da ebeveynlerin özel okul tercihlerinin ve özel okul eğitime bakışlarının tüm bu koşullarla ilişkisi ortaya konulmaya çalışılarak bölüm sonlandırılacaktır.

4.1. Araştırmanın Alanına Dair Nicel Veriler ve Yorumlar

Tezin bu bölümünde araştırmaya katılan örneklem grubunun demografik özellikleri kendilerine yöneltilen 'yapılandırılmış görüşme formu' sorular ve verdikleri cevaplar çerçevesinde ortaya konulacaktır. Araştırma yapılırken katılımcıların nasıl bir profile sahip oldukları ortaya konulmak istenmektedir. Çünkü araştırmının gereği demografik verilerin niteliğinin tarafımızca anlamlandırılması önemli kriter niteliğindedir. Bu bakımdan yapılan her derinlemesine görüşme öncesinde katılımcıların her birine nitel araştırmının başarı düzeyini arttırması için yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiştir. Sorulara alınan cevaplar analiz

edilerek katılımcıların demografik verileri aşağıdaki tabloda oluşturulmuştur. Katılımcıların 'yaş' özellikleri ele alındığında araştırmanın daha çok orta yaş grubu ile yürütüldüğü görülmektedir. 30'lu yaşlar olan görüşmecilerin sayısı diğer yaşlara göre daha fazladır. Katılımcıların ortalama yaşı 39,9 olarak ortaya çıkmaktadır. En genç katılımcının 29 yaşında iken, en yaşlı katılımcının 56 yaşında olduğu görülmektedir. Nitekim yaş grubu dikkate alındığında, ileride refleksif seviyesinin oldukça yüksek olduğu görülecek olan görüşmeci kitlesine, ağırlıklı olarak Türkiye'nin neoliberal yıllarında karşılık gelen bir yetişme ve çalışma süreci içerisinde oldukları da buradan rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen kitlenin 'cinsiyet' özelliklerine bakıldığında yoğunluğun bayanlarda olduğu görülmektedir. Toplamda görüşülen 20 kişiden 16'sı kadın, 4 katılımcı ise erkektir. Araştırmaya % 80 kadın görüşmeci, % 20 ise erkek görüşmeci katılmıştır. Birinci bölümde 'yöntem ve teknik bölümünde' ve de araştırmanın alanında karşılaşılan zorluklar ve sınırlılıklar bölümünde değinildiği üzere çalışmanın ağırlıklı olarak kadın bir profille görüşülerek sürdürülmesi tesadüf değildir. Çünkü daha öncesinde 'bir zorluk olarak' ifade edilen, erkeklerin 'çocuğun eğitimi ile daha çok annesi ilgileniyor' söylemi çalışmanın örneklem grubunun bu şekilde oluşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan tablonun araştırma eksenince bir handikap olarak görülmesinin de nedeni budur.

Görüşmecilerin 'eğitim durumlarına' dair verdikleri cevaplarda ise akademik açıdan eğitim düzeyi açısından da yüksek bir grupta karşılaşıldığını ortaya koymaktadır Katılımcıların %15'inin yüksek lisans mezunu, % 70' inin lisans mezunu, % 15'inin lise mezunu ve sadece % 5'inin de (sadece bir kişinin) ilkökul mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcıların akademik düzeyleri açısından %85 itibariyle lisans derecesi ve üstüne sahip olması görüşmecilerin hem refleksif kapasiteleri hem de neoliberal nitelikteki iş kapasitelerinin neden yüksek olduğunu anlatabilen niteliktedir. Çünkü söz konusu neoliberal çalışma biçiminde eğitim önemli bir kriter olmaktadır. Nitekim eğitim düzeylerinin artışı görüşülen kişilerin bilinçleri ve mesleki kriterleri açısından önemli bir referans değeri niteliğinde olmaktadır. Aynı zamanda görüşmecilerden yalnız birinin ilkökul mezunu olduğu görülmekte ve bu da yine neoliberal koşullara özgü eğitim seviyesi adına ortaya konulanları destekler nitelikte bir veri olmaktadır.

Çalışmada görüşmecilerin '*meslek*' sorusuna verdikleri cevaplar ele alındığında, görüşmecilerin çoğunun kariyer niteliği olan uzman meslekler grubunda yer alan meslek gruplarından olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek gruplarının öğretmen, idareci (okul müdürü ve müdür yardımcısı), hemşire, öğretim görevlisi, hizmetli ve ev hanımı olduğu ortaya çıkmaktadır. Görüşmeciler mesleği dikkate alındığında en çok karşılaşılan meslek öğretmenlik mesleğiydi ve bu oranda % 35'lik (7) bir dilime sahipti. Katılımcılardan öğretmen olanların içerisinde %70'i (14) devlet okulunda görev yapmasına rağmen çocuğunu bir özel okula gönderdiği de nicel veriler içinde gözden kaçmayan önemli bir detay özelliği taşımaktadır. Edinilen bu veri eğitimcilerin de daha çok neoliberal nitelikteki bir eğitimi, yani özel okul eğitimini kendi çocukları adına tercih ettiğini gözler önüne sermektedir. Araştırmacıların mesleki profillerine bakıldığında mesleki özelliklerinin ağırlıklı olarak uzman bir meslek profili görüntüsü sunduğunu söylemek de mümkündür.

Görüşmecilere yönelttiğimiz sorulardan biri de '*eşinizin eğitim durumu*' dur. Bu soruda elde ettiğimiz verilerde yine görüşmecilerin kendilerinde görüldüğü gibi eşlerinin de eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu gözler önüne sermektedir. Katılımcıların eşlerinin 13'ü üniversite, 5'i lise, 1'i yüksek lisans ve yine 1'i ortaokul mezunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim seviyesi ele alındığında 14'ünün lisans ve lisansüstü olması yine neoliberal koşullardaki eğitimin ve eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmecilerin eşleri dikkate alındığında ilkokul mezunu olanda hiç çıkmamıştır.

Meslek konusunda yönelttiğimiz bir diğer soru da '*eşinizin mesleği nedir*' sorusudur. Katılımcıların eşlerinin %40'ının (8) gelir düzeyi yüksek esnaf, % 20'sinin (4) öğretmen, % 10'unun (2) hemşire, %5'inin (1) doktor, %5'inin (1) mühendis, %5'inin (1) memur, %5'inin (1) paramedik, %5'inin (1) tekniker ve %5'inin (1) hizmetliden oluştuğu görülmektedir. Eşlerin mesleki profilleri de yine mesleklerin çoğunun nitelikli uzmanlık derecesi gerektiren meslekler olduğunu gözler önüne sermektedir. Eşlerin çalışma pozisyonları dikkate alındığında niçin neoliberal koşullara özgü yaşam dizayn edildiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü görüşmecilerin %95'i gibi büyük bir oranda kadın-erkek çalıştığı görülmektedir. Bu durum evin neden gelenek ötesi döneme geldiğini anlatan önemli bir veri niteliğindedir. Çalışan annelerin oranı yükselmiş geleneksel dönemdekine aksine oranları büyük miktarda artmıştır.

Araştırma için görüşmecilere yöneltilen bir diğer önemli soru da katılımcıların ‘gelir düzeyi’ sorusu olmaktadır. Araştırmanın alanında karşılaşılan kitlenin ortalama gelir düzeyi 10000 lira olarak karşımıza çıkmıştır. Ortaya çıkan sonuç özel okul tercih eden ebeveynlerin ortalama gelirler düzeylerinin Türkiye’deki ortalama gelir düzeyinin üstünde olduğunu göstermektedir. Nitekim tüm bu göstergelerde gelirin sahip olduğu içerik koşullarının özel eğitim için neden önemli bir referans olduğunu ortaya koyan cinstendir. Çünkü gelir düzeyi özel eğitime erişim için en temel bariyer niteliğindedir.

Araştırmanın demografik verilerinden bir diğeri de katılımcılara yöneltilen çocuk sayısıdır. Katılımcıların %60’ının 2, % 30’unun 1 ve %10’unun da 3 çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Burada katılımcıların yaşlarını dikkate aldığımızda 30-40 yaş aralığında sahip olunan çocuk sayısının 1 olduğu görülmektedir. Yine burada çıkan en yüksek değerin 2 çocuk sahibi olanlar olmasını neoliberal hayatın çıktılarıyla ilintili olan refleksif kapasite ile ilişkisinin oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü sahip olunan refleksif kapasite görüşmecilerin evi kurgulama ve de çocuk planlaması yapma hallerine oldukça yüksek boyutta etki etmektedir. Görüşmecilerin hane büyüklüğü de bunun isbatı niteliğindedir.

Gör. No	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Eş Eğitim Durumu	Eş Mesleği	Gelir (TL)	Çocuk Sayısı
G-1	K	41	Üniversite	Hemşire	Üniversite	Matematik Öğretmeni	12 bin	2
G-2	K	29	Üniversite	Okul Öncesi Öğretmeni	Üniversite	Paramedik (112)	6 bin	2
G-3	K	45	Lise	Ev Hanımı	Lise	Esnaf	5 bin	2
G-4	K	36	Üniversite	Memur (İdareci)	Üniversite	Doktor	15 bin	2
G-5	K	42	Lisans Üstü	Sekreter	Üniversite	Memur	7 bin	1
G-6	K	46	Üniversite	İngilizce Öğretmeni	Üniversite	Reklamcı	10 bin	1
G-7	K	42	Lise	Hizmetli	Lise	Aşçı	6 bin	2
G-8	K	29	Üniversite	Matematik Öğretmeni	Lise	Esnaf	7 bin	1
G-9	K	38	Lisans Üstü	Öğrt. Görevlisi	Üniversite	Öğretmen	8 bin	1
G-10	K	38	Lise	Ev Hanımı	Lise	Esnaf	5 bin	2
G-11	K	37	Üniversite	İngilizce Öğretmeni	Üniversite	Mühendis	12 bin	2
G-12	K	35	Üniversite	Halkla İlişkiler	Üniversite	Esnaf	10 bin	1
G-13	K	30	Üniversite	Matematik Öğretmeni	Üniversite	Esnaf	10 bin	1
G-14	K	33	İlkokul	Hizmetli	Ortaokul	Yardımcı Personel	7 bin	2
G-15	E	48	Lisans Üstü	Öğretmen (Yönetici)	Lisans Üstü	Hemşire	10 bin	3
G-16	E	50	Üniversite	Öğretmen (Yönetici)	Üniversite	Kimya Öğretmeni	12 bin	3
G-17	K	52	Üniversite	Sınıf Öğretmeni	Üniversite	Tekniker	9 bin	2
G-18	E	56	Üniversite	Sınıf Öğretmeni	Lise	Turizmci	12 bin	2
G-19	K	34	Üniversite	Hemşire	Üniversite	Sınıf Öğretmeni	10 bin	2
G-20	E	37	Üniversite	Öğretmen (Yönetici)	Üniversite	Hemşire	10 bin	2

Tablo 2 : Araştırmaya katılanların demografik özellikleri.

Tüm ortaya konulan demografik nitelikler karşımızda duran kitlenin eğitim koşulları, gelir düzeyi, meslek koşulları ve refleksif özellikleri açısından araştırmanın kurgusuyla çok yakından ilişkiselliği olduğunu ortaya koyan cinstendir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında söz konusu kitleye dair yapacağımız derinlemesine analizler çerçevesinde sürdürülecektir.

4.2. Araştırmanın Bulgularına Dair Nitel Veriler

4.2.1. Sahip Olunan İş ve Çalışma Koşullarının Nitelikleri Açısından Görüşmeciler

Araştırma açısından özel okul ebeveynlerinin çalışma koşulları en önemli noktalardan birisi olarak düşünülmektedir. Burada ebeveynlerin neoliberal yaşamdaki çalışma koşullarının özel okul tercihlerini nasıl etkilediği konusunda veriler elde edebileceğimiz beklentisi olmaktadır. Çünkü neoliberal iş ve çalışma koşullarında ebeveynlerin çok yoğun ve uzun süreli çalışma koşulları çocuklarına yeteri kadar vakit ayıramamalarına, onlarla yeterince ilgilenememe durumlarına yol açmaktadır. Giddens'in deyimi ile gelenek ötesi dönemde 'süreksizlerin' var olması, yaşantıların değişken olması karşımıza çıkmaktadır. Burada ebeveynlerin neredeyse hepsinin söylediği '*çok yoğun çalışma temposu içerisindeyiz, sabah çıkıp akşam geliyoruz, koşturuyoruz, her şeye yetişmeye çalışıyoruz, nöbetler ve fazla mesailerim oluyor*' cümleleri ile karşılaşmaktayız. Demografik verilerde de belirttiğimiz gibi katılımcıların birçoğunun 8- 5 mesai ile çalıştığı görülmektedir. Görüşmecilerin neredeyse tamamına yakın bir çoğunluğunu çalışan ebeveynler oluşturmaktadır. Ve iş ve çalışma saatleri açısından değerlendirildiğinde ebeveynlerin sabah erken evden çıkıp akşam saat 5 buçuk 6'ya kadar olan zaman diliminde iş başında oldukları görülmektedir. Görüşmeci 6 ve 14'ün belirttiği gibi katılımcıların neredeyse hepsinin iş ve çalışma hayatları çok yoğun seyretmektedir. İşin hafta sonuna sarkabildiğini belirten görüşmeci 2 özel sektöre vurgu yaparak çalışma koşullarının işverenin isteğine bağlı olarak çalışma saatlerinin değişiklik gösterebileceğini belirtmiştir. Buradan elde edilen veri neoliberal yaşamda özel sektör çalışanların işverenin isteğine bağlı koşullarda çalışmak zorunda bıraktığı görüşün desteklemektedir. Bu durum söz konusu neoliberal yaşamın 'esnek iş ve esnek zaman' politikasının somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkatimizi çeken bir noktada; görüşmeci 12'nin belirtmiş olduğu '*bayağı bir koşturmacalı bir hayatımız var küçük yerde yaşamamıza rağmen*' cümlesidir. Burada yoğunluğun sadece büyük kentlerde yaşanmadığını, küçük şehirlerde dahi çalışma tempolarının değişmediğini, aslında küreselleşmenin de somut örneğini gösteren ve 'zaman ve uzam'ın yok oluşuna kanıt oluşturabilecek bir veri elde ettiğimizi vurgulayabiliriz. Görüşmecilerin iş hayatlarının '*çok yoğun*' olduğu görüşü neredeyse tüm görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır. Hafta içi fazla mesai saatlerinin

olması ve hafta sonlarına bile sarkan işlerin olmasından bahsedilmesi görüşmecilerin nerdeyse tüm hafta yoğun olduklarını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Görüşmecilerin iş konusunda bahsettikleri bir konuda ‘*az sayı ile çok iş yapma*’ düşüncesi kurulmuş bir düzen içerisinde çalışıyor olmalarından kaynaklı olarak yoğun olduklarıdır. Söz konusu bu durumun neoliberal ekonomi politikaları dahilinde seyrettiğini söylemek yerinde olacaktır. Çalışanların iş yükü ve çalışma saatleri arttırılmıştır. Burada ebeveynlerin çalışma sürelerinin nerdeyse 9 saat olduğu görülmektedir. Ve bu sürede görüşmecilerin iş ortamından ayrılamadıkları da verilen cevaplardan net olarak anlaşılmaktadır. Neoliberal hayatta iş nitelikleri genel olarak yorucu ve stresli olarak belirtilmiştir. Çalışılan işin ebeveynlerin tüm zamanını aldığı ve neredeyse eve zaman kalmadığı düşünceleri yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin eşi ve çocuklarıyla iletişimi, paylaşımları, buldukları ortamlar, bireyin icra ettiği meslektan doğrudan etkilenmektedir. Burada sadece bireyin yaşam sürdürdüğü fiziksel ortamın veya standartların değiştiğinden değil, bireyin bizzat kendisinin, düşüncelerinin seçimlerinin, amaçlarının değişime uğradığı görülmektedir. Başarılı bir iş geçmişine sahip olan bir birey çok yoğun iş temposuna ayak uydurmak zorunda kaldığı için sosyal rollerinin hepsini başarıyla yerine getirememeye kaygısı yaşamaktadır. İşgücünün artmasıyla iş hayatının dışında kalan yaşama yeterli zaman ayıramadığını düşünen anne babaların sayısı giderek artmaktadır. Burada yine dönüşümlü olarak seyreden iş hayatı ve özel hayat durumunun birbirini hem olumlu hem de olumsuz etkilediği görülmektedir. Babalık veya annelik rollerini hakkıyla yerine getiremeyeceğini düşünen anne babalar söz konusu iş hayatı yoğunluğundan yakınmaktadırlar.

4.2.2. Neoliberal İşlerde Çalışan Ebeveynlerin Sahip Olduğu İşler ve Hayatlarıyla İlişkiseliliği

Çalışmamız açısından önemli olan demografik verilerden birisi görüşmecilere yönelttiğimiz meslek sorudur. Görüşmecilerin yanıtlarından hareketle neoliberal işlerde çalışan ebeveynlerin çalışma koşullarının hayatı algılama biçimleri ile yakından alakalı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan görüşmecilerin sahip oldukları mesleklerin hayat algılama biçimleri açısından önemli veriler sunacağı kanısındayız. Neoliberal yaşamda sahip olunan mesleğin kendine has ‘esnek, değişken, kısa veya

uzun zamanlı, süreksiz” olması gibi özelliklerinin ebeveynlerin hayatı algılama biçimlerini doğrudan etkilediği ‘iş nasılsa hayatta öyle, iş hayatın ta kendisi’ yönlü söylemlerle ebeveynlerin işlerinin hayatlarının merkezinde olduğu düşüncesini açıkça ortaya koyduğunu göstermektedir. Sahip olunan çalışma koşullarının hayatı algılama biçimlerini doğrudan etkilediğini söylemek mümkün olmaktadır. Çalışma şartlarının hayatın üzerinde belirleyici yönünün yüksek olması neoliberal hayatın neoliberal bireylerinin yaşamlarını sahip oldukları mesleklerin olanaklarına göre kurguladıklarını ve yaşamı mesleklerinin kendilerine tanıdığı imkanlar veya imkansızlıklar doğrultusunda sürdürdüklerini ortaya koymaktadır. “Ekonominin sembolik olan her şeye hükmettiği bu dünyada yaşamlarımız ve yaşam alanlarımız da bu koşulların birer ürünü olmaktan başka bir şey değildir” (Harvey’den aktaran Şahin, 2016, s.151). İşin getirdiği belirsizlik ve risklerin yaşamı kurgulama ve algılama biçimlerini doğrudan etkilediğini belirtirken ebeveynlerin “refleksif” düşünmelerine de yol açtığını söylemek mümkün olmaktadır. Görüşmecilerin söylemlerinden hareketle çalışma koşullarının neoliberal koşullarda seyrediyor olması ebeveynlerin gelecekle ilgili kaygı ve belirsizliklere kapıldığını göstermektedir. Kaygı ve belirsizliklerden kaynaklı olarak da ebeveynlerin sürekli olarak gelecekle ilgili risk unsurları ile karşı karşıya kaldıkları görüşünün ebeveynler arasında yaygın olduğu saptanmaktadır. Gelecekteki riskleri engellemek için bugünden ihtiyatlı davranmaya çalıştıkları düşüncesinin görüşmeciler arasında yaygın olduğu görülürken bu refleksif düşüncenin giderek yaşamlarının her alanlarında var olduğu da görüşmecilerin yaşamı algılama biçimlerinin ortak noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İş koşullarının getirdiği belirsizlikler daimi olduğundan gündelik hayatın belirsizlikleri olarak algılanmaya başlanmıştır. Çalışma şartlarının iyi ya da kötü olması gündelik hayatın seyrini belirleyen temel faktör haline dönüşmüştür. “Söz konusu dönüşümlerle birlikte bireyde gelişen kaygı, kuşku ve güven duyguları artık toplumsal hayatın olası risklerle başa çıkma mekanizmaları olarak görülmektedir” (Giddens, 1994, s.96).

Esnek, geçici, uzun zamanlı, güven hissettirmeyen çalışma koşullarında kontrollü bir yaşam sürdürülemediği, yaşanan koşullardan dolayı ebeveynlerin hayatı yaşamak ve algılamak istedikleri boyutta değerlendiremedikleri görülmektedir. Her ne kadar belirsizlik ve risklerden uzak durulmak istense de neoliberal hayatta bunun asla

mümkün olamayacağı umutsuzluğu da görüşmecilerde yaygın olarak görülen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle yoğun iş temposundan kaynaklı olarak beliren kaygı ve belirsizlik unsurları ile karşı karşıya kaldıkları görülen görüşmecilerin neredeyse tamamının enerjilerini iş yerinde tükettiklerini belirttikleri görülmektedir. Eve ve ailesine, çocuklarına yeterince enerjilerinin kalmadıklarını bununla beraber vakitlerinin de olmadıklarını ifade etmeleri neoliberal çalışma koşullarının aslında yukarıda bahsettiğimiz “umutsuzluğun nedenini” açıklar nitelikte olmaktadır. Sahip olunan iş yoğunluğundan evde ailesi ile yeterince vakit geçiremediklerini ifade eden görüşmecilerin eşi ve çocukları ile ilgili olarak yine bu çalışma koşullarından kaynaklı olarak yeni belirsizlik ve risklerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

İlk olarak devlet kurumlarında çalışan ve çok yoğun çalıştığını ifade eden ‘görüşmeci 1’ iş yoğunluğundan kendi evine çok enerjisi kalmadığından ya da iş yerinde kötü bir şey yaşandıysa ister istemez moralinin bozulduğundan ve bu durumun eve yansıdığından bahsetmektedir. ‘Görüşmeci’ konuşmasında üzülen ve sahip olduğu iş koşullarının yoğunluğu ve stresinden eve geldiğinde kendi ailesine, çocuklarına karşı sabırlı olamadığından, tahammül sınırının azaldığı ifadelerini kullanmaktadır. Burada görülen neoliberal çalışma şartlarının ebeveynlerin gündelik hayatlarında aslında iş koşullarının ev, aile yaşantılarını bu derece etkiliyor olmasından son derece rahatsız olduklarını söylemek yerinde olmaktadır.

Görüşmeci 1(K, 41) : “...çok yoğun olduğumuz günlerde eve çok enerjim kalmıyor, ya da kötü bir şey yaşandıysa ister istemez moralim bozuluyor, çocuklara tahammül sınırı azalıyor, sabrı burada tüketmiş oluyoruz yani...”

İş koşullarının yaşamını nasıl şekillendirdi konusundan kendisini ve yaşadıklarını çok iyi derece ifade edebilen ‘görüşmeci 4’ün sahip olduğu çalışma koşullarının onun hayatına ne yönde etkilerinin olduğu konusu içerisinde önemli detaylar barındırmaktadır. Onun ifadeleri neoliberal hayatın nasıl seyrettiği konusunda bilgi veren önemli ifadeler olarak öne çıkmaktadır. Görüşmeci gününün çoğunun iş hayatında geçtiğinden bahsederken iş hayatını tüm hayatının yoğunluğu olarak ele almakta bu bağlamda da işi hayatını yaşamının merkezine koyduğunu açıkça belirtmektedir. Yoğunluktan sadece zorunlu yapması gereken şeyleri yapabildiğini iş dışında sosyal hayatı, tatil ya da dinlenme için vakit bulamadığından yakındığı

görülmektedir. Kendisine bile ayıracak vakti olmadığını üzümlere beyan eden görüşmeci en çarpıcı açıklamasının ibadetleri bile yapacak zaman yok şeklinde olduğu görülmektedir. Kendisini dine, ibadetlere önem vermeye çalışan birisi olarak tanımlayan fakat ibadetleri bile yapacak zamanım yok diyerek görüşme esnasında öz eleştiri yapan görüşmeci beyanlarını neoliberal çalışma koşullarının yaşamda ne kadar belirleyici olduğunun somut verisi olarak değerlendirebilmekteyiz. Zira görüşmeci sağlık sorunları ve zorunlu yapması gerekenler dışında bir şeyler yapamadığından bahsederken neoliberal koşulların çalışanlara bu fırsatları sunmadığının da vurgusunu yapmaktadır.

Görüşmeci 4(K, 36): “Tabii ki günümüzün çoğu iş hayatında geçiyor onun yoğunluğu var. Özel hayatımızda mecbur olmadığımız sürece çok fazla tatile de vakit ayıramıyor, dinlenmeye de vakit ayıramıyor. Yani zorunlu işler yapıyor yapıyor, zorunlu davet varsa, zorunlu yemek, bayram ziyareti, varsa tatil, varsa bir hafta yine çok yoğun. En çok bizim özel hayatımızda sağlık sorunları oluyor. Özel hayatımızda ama eskisi gibi dingin bir hayat yok. Kendimize ayıracak vaktimiz yok. Zorunlu ibadetlere sadece bir kısım vakit ayırabiliyor, ziyaretlere sağlık şeylerini, onun dışında okumaya mesela ben kitap okumayı çok seven bir insanım ama artık kitap okuyamıyorum. Bakıyorum ve bunun eksikliğini çok çok duyuyorum ve çok üzümlüyorum. Bu büyük bir eksiklik benim için gerçekten, vakit bulamıyorum”.

Neliberal çalışma koşullarının üretmiş olduğu belirsizlik ve risklerin bireylerin hayatlarını derinden etkilediği görülürken görüşmeciler açısından iş koşullarında yaşanan belirsizliklerin yaşamlarının belirsizlikleri olduğunu söylemek mümkündür. Burada ‘görüşmeci 9’un “...ben eşimi dahi görmüyorum, o geliyor ben gidiyorum...” söylemi sahip olunan iş niteliğinin aile, karı- koca yaşamını da derinden etkilediğini gözler önüne serdiğini gösteriyor. Aile ilişkilerinin, aile içi sohbet, aile bireylerinin birbirlerine zaman ayırması durumlarının bu koşullarda yok olmaya başladığı da görüşmeci beyanlarından aleni olarak anlaşılmaktadır. İş merkezli bir hayat kurgulanıp mecburi bir şekilde ona hayatların uyarlanması söz konusu iken, yaşamın çalışma koşulları doğrultusunda değerlendirilebildiği görülmektedir. Yine aynı görüşmeci çocuklarına da yeterince zaman ayıramamasından bahsetmesi, ebeveynlerin en değerli varlıkları olduğu bilinen çocuklarının da aslında iş koşullarından dolayı geri planda kaldıklarını ifade etmektedir.

Görüşmeci 9(K, 38): “Vallahi zaten bir şeyin içine kapılıyoruz. Onun içinde debelenip duruyoruz. Yani bunu he yani ben çoğu zaman eşimi de görmüyorum. Ben akşam çalışmaya gidiyorum. Benim gitmediğim günlerin akşamında o gidiyor. Yani O bir şey yani bir kalıbın içindeyiz. Ne birbirimize görüşüp sohbet edebiliyoruz, ne çocuğumuzla doğru düzgün ilgilenebiliyoruz, rutin yani artık sıkıcı boğucu işlerin içindeyiz”.

Neoliberal yaşamın iş ve çalışma merkezli olduğunu ifade eden örnek görüşmeciler sunmuş olsak da burada yaşamın tamamen para merkezli işlediğini açıkça ifade eden katılımcılardan birisi olan ‘görüşmeci 13’ün beyanlarının ekonominin bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediği, nasıl değiştirdiği ve gelenek ötesi dönemde bireylerin kişisel özelliklerinin hangi niteliklerde gerçekleştiğini ortaya çıkaran zengin bir veri olduğunu söylemeliyiz. Görüşmeci 13’ün artık insani özelliklerin, sevgilerin, mutlulukların, ölümün dahi para odaklı düşünüldüğünden bahsetmesi insani değerlerin giderek para odaklı olduğunu, paraya indirildiğini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda ‘görüşmeci 13’ün beyanlarında teknolojiye vurgu yaparak insanların her şeyi teknolojik araç gereçlerle yapmak istemesinden kaynaklı olarak kendi yeteneklerini giderek körelttiğine değinmesi teknolojinin insanı bir anlamda da tembelleştirdiğini göstermektedir.

Görüşmeci 13(K, 30): “Tamamen para odaklı ilerliyor. Yani çünkü, çünkü değil örnekler vereyim; her şey para odaklı. Sevgiler, mutluluklar, insan ilişkileri, her şey ölüm bile para odaklı ilerliyor artık şuan. Hiçbir duygumuzun paradan, hiçbir duygumuzun paradan sıyrarak yaşayamıyoruz. Her şeyimiz para odaklı. Çok olumsuz yerlere gidiyor. Yani mutsuzluğa doğru gidiyor dünya. Gidiyor ve yapay zekâ dönemine geçiyoruz zaten. Hep basit her şey basitleşecek. Yani insan basitleşecek. İnsanı ilkel hale döndürüyoruz. Her şeyi makineler yaptırıyoruz, makinelere yaptırıyoruz. Ve diyor ki bunu bu yapıyor zaten. Hesap makinesi bile en basitinden hesap makinesi hesaplıyor diyor. Ben neden onunla uğraşayım? Alıyoruz elimize. Bir tane telefon numarasını ezberimizde tutamıyoruz, tutmuyoruz. Diyoruz ki telefonda var. Yapay zeka ve teknolojiye olan gelişimler insanı ilkele geri döndürüyor. İnsan yeteneklerini kullanmamaya başlıyor.”

4.2.3. Geç Modern Bireyler ve Çocukları Bağlamında Bir Değerlendirme

Neoliberalizm insanları evrensel rekabet ilkesi doğrultusunda yönetme eğiliminde olan ve toplumlarda baskın rol oynayan bir akılsallık biçimi olarak burada karşımıza çıkmaktadır. Nitekim görüşmecilere yöneltilen çocukları bağlamındaki

sorularımıza verilen beyanlarından hareketle neoliberalizmin sadece iktisadi bir ideoloji değil, genel bir akılsallık, bireylerin kendileriyle kurduğu ilişkileri belirleyen bir norm olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Neoliberal yaşamda bireylerin de neoliberal koşullara uyum sağladıkları ve çocukları hakkında da neoliberal değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Görüşmecilerin özellikle iş ve çalışma şartları üzerine kurulu bir hayatta ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme, onlarla ilgilenme, sağlık, güvenlik, yeme- içme, arkadaş, bakıcı, eğitim ve benzeri konularda çocuğu yaşama hazırlamak ve yaşamın belirsizlik ya da risklerinden çocuğu korumak amaçlı sergiledikleri tutumlarda neoliberal yaşamın belirleyici rol oynadığını belirttikleri görülmektedir. Burada ilk olarak neoliberal hayat şartlarının belirleyici en temel faktörü olan ‘iş ve çalışma koşullarının ebeveynlerin çocuklarına yeterince vakit ayıramadıkları ile ilgili olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu durumu dile getiren ebeveynlerden biri olan görüşmeci 11’in çalışma koşullarının annenin çocukları ile ilgilenmesine, çocuklarına yeterince vakit ayırmasına engel olduğu ile ilgili ifadeleri üzüntü ile beyan ettiğine şahit olunmuştur. Görüşmecilerin birçoğunun beyan ettiği gibi sürekli bir yoğunluk ve koşturmaca içerisinde olduğundan hayatın asıl yaşanılabilir kısmının kaçırıldığı da hemen hemen tüm katılımcılar tarafından beyan edilen bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin bir yandan yaşanan bu koşturmadan kendi ve özellikle çocukları adına üzüntü duydukları görülürken bu duruma çocuklarının da alışmaları gerektiği düşüncesinin yaygın olduğu da görülmektedir.

Görüşmeci 11(K, 37) : “Yani hedefiniz bir şeyler yetiştirmek ve bir şeylere yetişmek bir yere yetişmek sürekli. Hayatın bence yaşanılabilir kısmının birçoğunu da kaçıırıyoruz bu nedenle. Ben çocuklarıma yeterli vakit ayırabileceğime, ayırabildiğimi düşünmüyorum daha doğrusu. Ayrıca kendime vakit ayıramıyorum hobilerime sürekli bir stres sürekli bir baskı altındayız. Aslında bunu iş sağlıyor. Bu rutin hayat, bu rutin iş kesinlikle her şeyimize yansıyor, ruhsal durumumuza bile”.

Neoliberal hayatta bireylerin kapitalist düzene ayak uydurduğu burada tekrar karşımıza çıkmakla birlikte görüşmeci 12’nin ‘kapitalist uygulamalara ve kendilerinin o uygulamalara adapte oldukları ile ilgili beyanı dikkatimizi çekmektedir. Görüşmecilerden yine birçoğunun yapmış olduğu ‘kapitalist dünyada yaşıyoruz, kapitalist olduk’ ifadelerinde neoliberal uygulamaların kapitalist seyrini açıkça ifade ettikleri ve bireylerin bu uygulamaların farkında olarak eleştirel söylemlerde

bulunsalar da aslında bu sistemin bir parçası olduklarını kabullendikleri görülüyor. Görüşmecilerin söylemlerinden hareketle tüketim odaklı bir sistem kurulduğundan ve alma odaklı nesiller yetiştiğinden bahsedilmesi de neoliberal bireylerin tüketim toplumunu oluşturduğunu doğrular nitelikte karşımıza çıkıyor. Burada söz konusu tüketimin daha çok bireylerin çocukları adına, onları mutlu etmek adına gerçekleştiği ifadesi ve bu ifadelerin görüşmecilerin neredeyse hepsinin ortak fikri olduğunun görülmesi neoliberal bireylerin çocuklarını mutlu etmek için daha çok materyalist düşündüklerini tarafımızca ortaya koyuyor.

Görüşmeci 12(K, 35) : “Artık tamamen alma odaklı, kapitalist düzende yaşayan bir dünya var. Ve biz de buna her anlamda ayak uyduruyoruz artık. Uydurmak zorundayız çağa. Bu işte gerek cep telefonlarından gerek iPhone'lar şey tabletlerden. Bizler bunlarla büyüdük. Şu an evlatlarımıza, çocuklarımıza bu düzenin gerektirdiğini en iyisini yapmak için uğraş veriyoruz”.

Görüşmecilerin beyanlarında birçoğunun çocuklarının her zaman her şeyin en iyisine, en güzeline sahip olmasını arzu ettikleri görülürken çocuklarının yetişme sürecinde mevcut şartlar yüzünden kaygı ve tedirginlik yaşadıklarını da belirttikleri görülmektedir. Özellikle sanal ortam ve dijital dünyanın olumsuz etkilerine değinen görüşmecilerin ortak fikirlerinin sanal ortamın çocukları için tehdit edici ciddi bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Globalleşen dünyada Çocuk yetiştirmenin zorluklarına değinilmesi de yine ebeveynlerin çocukları ile ilgili ciddi kaygılar yaşadıklarını gözler önün sermektedir. Görüşmeci beyanlarında dünya çapında yıkıcı güçlerin varlığından söz edilmiş olması da yine görüşmecilerin neoliberal yaşamdaki korkularının hangi boyutta seyrettiği ile ilgili bize bilgi sunmaktadır.

Görüşmeci 16(E, 50) : “Vallahi ilk öncelikle ben kendi çocuklarıma bizim iyi özelliklerimizi aşılamaaya çalışıyorum her fırsatta. Dünya nereye giderse gitsin, insan sosyal bir varlıktır. Yani insani özellikleri kaybetmemeleri adına fidanları aşılamaaya çalışıyoruz. Ama bunda ne kadar başarılı oluyoruz? Kaygılıyım. Yani çünkü dış etkenler çok fazla. Yani siz bir şeyler çalışmaya çalışıyorsunuz. Ama birileri de onları yıkıyor. Vallahi yıkıcı güçler en başta sanal ortam, dijital dünya. Yani dijital dünya eğer ebeveynlerin kontrolü dışında olduğu takdirde evinizde bir canavar besliyorsunuz. Gidişat bu ve benim korkum en başlıca da korkum bu. Yani sadece kendi çocuklarım için değil. Okuldaki öğrencilerin içinde aynı korku yaşıyorum. Efendim evdeki kapı komşumun çocukları için de aynı korku yaşıyorum. Yani aynı mahalledeki çocuklar için de aynı korku yaşıyorum. Yani kendi sadece kendi çocuğum için değil”.

Görüşmecilerin nerdeyse tamamının ifadelerinden hareketle ebeveynlerin çocukları ile gelecek kaygılarının olduğu gözlenmektedir. Neoliberal hayatın belirsizlik ve risklerinin ‘refleksif’ bir yapıda gerçekleştiği beyanlarda açıkça görülmektedir. Gelecekte nasıl bir insan olacak, nasıl bir dünyada yaşayacak, hayatın belirsizlikleri ve riskleri ile baş edebilecek mi sorularına cevap aradıkları ve bu konuda da aslında umutsuz bir tablo çizdikleri görülmektedir. Kendi geleceğini kendisi kuramayan, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayamayan bir nesil yetiştiği ile ilgili görüşlerinde ayrıca görüşmeciler arasında yaygın olduğu görülmektedir. Yine gelenekselliğin kalmadığı ve değerlerin yitirmeye başladığı görüşüne sahip olan görüşmeci 9 düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir.

Görüşmeci 9(K, 38) : “Dünya geriye gidiyor, geriye gidiyor. Yani eskiden herkes bayram olsun başka bir durum olsun özeniyordu. Evet ödenecek durumda gitgide kötüye gidiyoruz. Ya bu para kazanma olsun, yaşantı olsun, aile olsun kesinlikle değerlerimizi kaybediyoruz. Bu bayram tatilinde farkına vardım. Benim bütün arkadaşlarım tatile gitti. Hiçbir aile kavramı yok. Geleneksel bozuluyor. O da işte çok çalışmaktan geliyor. Aslında kimseye de bir şey demek istemiyorum. Çok çalışınca insan diyor ki: Hazır bir fırsat buldum, o yoğunluğu atabilmek için bir yer değiştirmem lazım. Büyüklerin yanında insanlar çok rahat edemediği için bence. Yine işinin yoğunluğuna bağlıyorum bu durumu”.

Çocuk merkezli kurgulanmış yaşantıların çokça olduğu görülürken görüşmeye katılan görüşmeci 11’in çocuk merkezli yaşadığını beyan etmesine rağmen bu durumu aslında çok doğru bulmadığını ve aslında anne babaların kendi egoları için çocuklarını iyi bir meslek sahibi yapmaya zorladıklarını ifade etmesi, aynı zamanda görüşmeye katılan ebeveynlerin neredeyse tümünün çocuğu için nitelikli bir meslek tercih ettiğinin görülmesi tarafımızca görüşmeci 11’in aslında görüşünü doğrular nitelikte bulunmaktadır. Nitekim görüşmecilere yönelttiğimiz sorularda elde ettiğimiz demografik verilerde ebeveynlerin kendi mesleklerinin de nitelikli meslekler grubunda olduğu görülmektedir. Ayrıca görüşmecilerin çocukları için tasarladıkları gelecekte iyi bir meslek sahibi olabilmeleri için ‘eğitim’ sürecine çok önem verdikleri karşımıza çıkmaktadır. Nitekim çalışmamızın amacı neoliberal dönüşümler bağlamında velilerin eğitime bakış açılarının ne yönde olduğunu ortaya çıkarmaktır. Burada neoliberal dönüşümlerden kaynaklı olarak neoliberalleşen bireylerin, ebeveynlerin neoliberal hayatta çocuklarının geleceklerinin iyi olması, özellikle iktisadi anlamda gelir düzeyi

yüksek olan nitelikli bir mesleğe sahip olması düşüncelerini taşıdıkları görülmektedir. Bireyin öne çıkarıldığı dünyada eğitimin öneminin giderek artmış olduğu görülmektedir. Özel okulların sayısının artması ve özel okul öğrencilerinin kontenjanlarının giderek artması neoliberal bireylerin yine özel okula rağbet ettiklerini ve eğitime önem verdiklerini göstermektedir.

Görüşmeci 11(K, 37) : “Aslında merkezinde gibi gözüküyorlar. Ne yaparsak, manevi ve maddi olarak aslında onların hep rahat etmesi için yapıyoruz. Ama bir çocuğun da hayatın merkezinde olmasını çok doğru bulmuyorum. Çünkü siz ne kadar iyi olursanız olun onlar iyi olacaklardır. Elimden geldiğince ben onların kendi seçimlerine saygı göstermeye çalışıyorum. Gelecekte de büyük ihtimalle böyle olacak. Örneğin veliler Güzel Sanatlar liselerine yönlendirmelerinde genelde hep sakınca görürler. Çocuklarına ne olacak ne bitecek diye ama benim oğlumun teki akademik anlamda çok başarılı ama ileride bunun mutluluk getirip getirmeyeceğini yaşayıp göreceğiz. Yani aslında aileler çocuk üzerinden egolarını tatmin etmeye çalışıyorlar. Yani orada aslında önemli olan çocuğun iyi bir kariyer yapması ya da doktor olması değil. Oğlum veya kızım Doktor diyebilmek gibi geliyor bana. Biz onu böyle yetiştirdik, biz yaptık. O bizim. Evet, bizim başarımız diye düşünmek”.

4.2.3.1. Neoliberal İşlerde Çalışan Bireyler İçin Çocuğun Anlamı / İhtiyatlılık ve Paranoya Boyutu

Geleneksel toplumlarda da çocuğun değerinin çok fazla olduğu bilinirken toplumsal yaşam biçimleri ve kültürlerin bu konuda belirleyici olduğu düşünülmektedir. Görüşmecilerin beyanlarından hareketle geleneksel dönemde de çocuğun anne babası için çok önemli olduğu görülmekte iken, görüşmecilerin beyanlarından hareketle neoliberal bireylerde çocuğun anlamının çocuk yetiştirme süreçlerindeki farklılıklarda belirginleştiği düşünülmektedir. Neoliberal bireylerin çocuk merkezli bir hayat yaşadıklarını beyan eden görüşmecilerden görüşmeci 6; kendisi için çocuğun anlamını ‘kalbinin başka bir vücut içinde gezmesine izin vermek’ cümlesi ile tanımlaması çocuğunun kendisi için hayatının anlamı olduğunu ifade etmektedir.

Görüşmeci 6(K, 46): “Benim hayatımın anlamı çocuğumdur. Bir kitapta okudum anne olmak böyle bir şey kalbinize bir vücudun içinde gezmeye izin vermek annelik demektir. Yani senin gözün görüyor ama bir şey yapamıyorsun. Benim için çocuğum en değerli varlığım, ondan başka hiçbir şeyim yok”.

Görüşmecilerden görüşmeci 8’inde ebeveynlerin neredeyse tümünün belirttiği gibi çocuk merkezli bir hayat yaşadığı “...*çocuk bizim evimizde onun için yaşama kaynağım gibi bir şey oluyor. Bir etkinlik yapacağımız zaman ailesel bir şey yapacağın zaman çocuk hasta olur mu, çocuk şöyle olur mu, çocukla böyle olur mu, çocukla gidilebilir mi hep, çocuk üzerinden bir etkinlik yapmaya çalışıyoruz yani...*” şeklinde beyan edilmiştir. Çocuğu hayatın merkezine koyarak onlar için yaşanması, onlar için yaşam standartlarının iyi olması görüşmecilerin ortak amaçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu söylemlerden hareketle görüşmeci 12’nin çocuk için “...*Çocuk gelecek demek. Çocuk umut demek, çocuk demek mutluluk demek...*” cümlelerinin araştırmaya katılan tüm anne babaların yine ortak düşüncelerinden biri olduğu görülmektedir.

Neoliberal bireylerin çocuklarını yaşamlarının merkezine koyduğu görülürken yaşamlarının tamamen çocukları tarafından yönlendirildiği de beyanlarda açıkça ifade edilmiş olmaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerin ifadelerinde günümüzün en güncel çocuk yetiştirme problemlerinden birisinin mükemmel anne baba olmaya çalışmak olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bundan yıllar öncede çocuklar toplum için anne babalar için en değerli varlıklardı elbette, fakat son zamanlarda bu durumun ötesinde bir şeyler yaşandığı somut olarak görülmektedir. Çocuk merkezli bir yaşam kurgulayan ebeveynlerin çocukla ilgili özellikle ‘refleksif’ düşüncelerinin çok fazla olduğu görülmektedir. Gelenek ötesi toplumda bireylerin sürekli bir ‘risk ve belirsizlik’ içerisinde yaşamalarından kaynaklı olarak sürekli ihtiyatlı olma eğiliminde oldukları görülmektedir. Görüşmelerde ebeveynlerin özellikle çocukları ile ilgili ‘gelecek’ kaygılarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Burada görüşmeci 8’in çocuklarının ‘geleceği için ilerisini düşünemiyorum, ilerisi çok kötü’ beyanları ebeveynlerin çocuklarının geleceği konusunda çok endişeli olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Görüşmecilerin beyanlarından belirsizlik ve risklerle dolu bir yaşam içerisinde olduklarından kaynaklı olarak gelecekte yaşanmasından korkulan durumlardan kaçınmak ve onlar için önlem alma ihtiyacı hissettikleri ve yaşantılarını da bu doğrultuda kurguladıkları açıkça belirgin olmaktadır. Nitekim görüşmeci 8 ‘in gelenekselde güvenilen akraba ve yakınların dahi gelenek ötesi toplumda güven arz etmediğini açıkça belirtmesi ebeveynlerin en yakınlarından dahi tedirgin olabildiklerini, onlardan dahi sakınma ‘ihtiyatlı’ davranma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Görüşmeci 8(K, 29): “İlerisini düşünemiyorum. İlerisi çok kötü. Ya gitgide düzeleceğimize gitgide kötüleşiyor yani dünya. Düşmanlık oluyor, düşmanlık. Mesela akrabalar bile kendi şey yapıyor kendine düşman oluyorlar. Kız kardeşler bile birbirlerine düşman olarak bakıyorlar. Evet. Akrabalar neden geçinemiyorlar? Kıskançlık ve toplumsal bozulma. Kıskançlık. Eğitim eksikliği herhalde”.

İhtiyatlılığı yaşanması muhtemel olaylara karşı alınan tedbirler olarak ifade etmek mümkünken neoliberal bireylerin bu ihtiyatlılık durumlarını yaşamın her alanında sergiledikleri de beyanlarında açıkça görülmektedir. Furedi’e göre ihtiyatlı olma, çevre yönetimi bağlamında gelişmiştir. İhtiyatlı olma ilkesi giderek artmış, daha önce bahsedildiği gibi toplumun diğer alanlarına da yansımıştır (Furedi, 2001, s.155-158).

Risk ve belirsizlik faktörlerinden kaynaklı olarak insanda gelişen ihtiyatlılık duygusunun ebeveynlerin yaşamlarının her alanında kendini gösterdiği aşıkardır. “Serbest piyasa koşullarının toplumun her alanına yansması sadece ekonomik boyutta değil bireyi toplumsal alanların hepsinde kaygı duygusundan kaynaklı olarak ihtiyatlı hale getirmiştir” (Furedi, 2001, s.156). Toplumda bireylerin daha önce hiç olmadığı kadar ihtiyatlı hale geldikleri görülmektedir. İçilen su, yenilen gıda şurada dursun, kamusal alanlardan tutunda geleneksel toplumda en çok güven duyulan kişi ve kurumlar dahi ihtiyatlı davranılması gereken unsurlar olarak görülmeye başlanmıştır. Görüşmeci 8’in beyanlarında “...*en yakınların dahi düşman olması...*” sözü bu durumu açıklar nitelikte bir veri olmaktadır. Bütün bu ihtiyatlılık duygusundan kaynaklı olarak, insanın sahip olduğu en büyük değer olan çocuklarının da bu ihtiyatlı olma ilkesinden direkt etkilendiğini söylemek kaçınılmazdır. Zira söz konusu olan belirsizlik ve riskler en çok korunaksız bir varlık olan çocukları etkilemektedir.

Görüşmecilerin bir çoğunluğunun dünyanın, dolayısıyla çocuklarının geleceği ile ilgili tedirginlikler yaşadığını belirtirken görüşmeci 1’in gelecekle ilgili kaygılarından ziyade ‘bugün’den kaygılı olduğunu belirtmesi yine katılımcıların gelenek ötesi dönemde yaşanan tüm toplumsal olaylardan etkilendiğine vurgu yapar niteliktedir. Birçok görüşmecinin günümüz olumsuzluklarını ‘*gıdaların bozulması, genetiği değiştirilmiş yiyecekler, çocuk istismarı, bulaşıcı hastalıklar, tehlikeli sanal oyunlar, sosyal medyada yayınlanan zararlı yayınlar, yaşam alanlarının çok kalabalık ve güvensiz olması, çocuk kaçırılması... vb*’ şeklinde ifade ettiği görülmektedir.

Gündelik hayatta sıkça kullanılan ‘risk altında’, ‘güvenli olmayabilir’ gibi olumsuz söylemlerin artmasının sorunları ve yaşanan olumsuz olayları ebeveynlerin çok vahim bir durum değerlendirmek durumunda bıraktığı görülmektedir. “Sürekli risk unsurlarına vurgu yapılarak güvenliğin yüceltilmesi ideolojik ortam oluşturarak, insanı insan düşmanı bir entelektüel haline getiriyor. Bu durum insanları birbirine yabancılaştırıyor” (Furedi, 2001, s.14). Görüşmecilerin beyanlarından hareketle bu durumun ebeveynler arasında yaygın gerçekleştiği görülmektedir. nitekim ihtiyatlı olma ve koruma içgüdüleriyle hareket edilmesi bireylerin toplum içerisindeki samimi ilişkilerini büyük boyutta etkilemektedir. Ebeveynlerin ve çocuklarının kendisini risk altında görmesi, toplumda yaygın bir ruh halini almış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 1(K, 41): “Gelecekle ilgili değil, şu günle ilgili kaygım var, çocuklar çok küçük, kendilerini koruyamıyorlar artık eskisi gibi insanlar eskisi kadar iyi niyetli değil, insanlar kötü bir de hastanede olduğumuz için çok vaka görüyoruz abuk sabuk saçma sapan şeyler görüyoruz şu günle ilgili sıkıntım var, çocuklarım küçük kız çocuğu. ondan yana sıkıntım var. Bu istismar konusunda ilerisi için daha o kısma geledim şuan küçük oldukları için koruma kollama kendilerini koruma. Çok saçma sapan şeyler duyuyoruz. Çocuklar kaçırılıyor, çocuklar kayboluyor. Bugün şu yaşları beni tedirgin ediyor”.

Araştırmamızda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun çocuğu kısıtlamak istememesi fakat günümüz şartlarının buna elverişli olmamasından kaynaklı olarak çocuklarını hep bir gözlem altında tutmak zorunda kaldıkları da yine görüşmecilerin ortak beyanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşmeci 9(K, 38): “...Ben bizden kurtulunca bir lise üniversitede çok rahat yaşayabileceği düşünmüyorum. Biz ona her şeyi göstermiyoruz çünkü. Korumak adı altında. Şimdi üniversiteye gittiği zaman hayal edemiyorum yani yapamaz, çok zorlanır. Belki psikolojik bunalıma bile girer yani. O derece koruma altında. Bu da benim elimde değil. Çok şey gördüğüm için ne yazık ki. Ya ben okulda mesela okuluma öğrencilerimin birbirine yaptığı davranışlar, konuşmalar, yalan söylemeler, hırçınlıklar, gereksiz yere birbirlerini hırpalamalar ya bunların, bilmiyorum bunlar beni çok korkutuyor. Yani özellikle hadi yaşam ne yazık ki psikolojik olarak yıpratabiliyor maalesef.

Nitekim burada neoliberal yaşamın olumsuzluklarının ebeveynlerin çocuklarını sürekli bir muhafaza altında tutmaları şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Öyle ki bu ihtiyatlı davranma durumunun ileri düzeyde ‘paranoya boyutunda’ gerçekleştiğini

görüşmeci 9'un beyanlarından anlayabilmekteyiz. Anne babaya bağımlı çocuklar yetiştirildiğinin açıkça kanıtı olan bir veri olduğunu düşündüğümüz açıklamanın 'ebeveyne bağımlı çocuklara, kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere dönüşeceğini de belirtmek yerinde olacaktır. Görüşmeci 9'un beyanlarında bu kaygıya da yer verdiği görülmektedir. Görüşmecilere yönelttiğimiz çocukları ile ilgili sorularda yine teknolojinin zararlı yönlerine vurgu yapan ebeveynlerden biri olan görüşmeci 9'un teknolojinin zararlı yönlerini *korkutucu, ürkütücü olduğunu şeytan* olarak değerlendirdiği görülürken görüşmecilerin birçoğunun yine aynı konudan yakındığı ifadelerde yer almaktadır.

Görüşmeci 9(K, 38): Hani bir anda hırçınlaşabilir bir anda kızabilir ama burada şu bitti. Kimse kimseyi sevmek zorunda değil, ama herkes herkese saygı duymak zorunda kısmı bitti. Bu beni çok korkutuyor. Evet evet güvenlik. Tabii ki. Teknoloji ben zaten bir şeytan olarak görüyorum. Bizim evimize 5 yıl sonra girdi internette televizyonda. Yani oğlum 5 yaşındaydı girdiğinde ve hala biz akşamları televizyon açmıyoruz. Ne yazık ki tablet ve telefonda kaçırıyoruz ama sınır koymaya çalışıyoruz. Bu da yabancıların bizim çocuklarımıza, özellikle Türk çocuklarına çok güzel yansıttığını farkına varıyoruz. Yani belki kendi çocuğumdan değil ama dışarı ki çocuklardan”.

Değişen dünyaya ayak uydurabilmek, çağın gerisinde kalmak istememe düşünceleri ile ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmek istediklerini görmekteyiz. Fakat burada aslında belirtmek istediğimiz ebeveynlerin yaşamın belirsizlik ve risklerinden dolayı çocuklarına çok ihtiyatlı davranmaları ve bu durumu insanı ilgilendiren her konuda yansımaları olmaktadır. Öyle ki bu durumun ebeveynlerin yaşamlarında çocukları ile ilgili en ufak şeylere dahi yansıdığını beyanlarda açıkça görebilmekteyiz. Zira bu konuda detaylı ifade veren görüşmeci 9'un ifadeleri de yeterli veri niteliğinde görülmektedir.

4.2.3.2. Kendilerinin Yetişme Sürecindeki Çocuklukları ve Kendi Çocuklarından Farklılıkları

Araştırmamızın bu kısmında geleneksel dönemle gelenek ötesi dönem arasında ebeveynlerin kendi yetişme dönemleri ile çocuklarını yetiştirdikleri dönem arasındaki farklılıkları ortaya çıkaran zengin veriler elde ettiğimiz düşünülmektedir. Zira en genç görüşmecimiz (29) ile en yaşlı görüşmecimizin (57) kendi çocuklukları hakkında benzer şeyler söylemesi neoliberal dönüşümün Türkiye’de özellikle 2000’li yılların sonrasında belirgin hale gelmeye başladığını destekleyen bir veri olmaktadır.

Görüşmecilere yöneltilen kendi çocuklukları ile çocuklarının yaşantıları arasındaki farkı tanımlamaları sorusuna verilen cevaplarda ‘*biz daha çok özgürdük, onlar özgür değil, biz daha çok doğal ortamda büyüdük onlar dört duvar arasında, bizim çocukluğumuzda biz sokaktan eve girmezdik şimdi çocuklarımızı sokağa çıkaramıyoruz, bizim zamanımızda bu kadar çeşit yoktu, çocuklarımız bolluk içinde beğenmiyorlar, biz anne babamıza bağlı değildik ama şimdiki nesil bizlersiz bir şey yapamıyor...*’ şeklinde söylemlerin yaygın olduğu görülmektedir. ‘Özellikle biz sokakta oynardık, çocuklarımız oynayamıyor’ şeklindeki beyanı ile güvenlik vurgusuna dikkat çeken görüşmeci 19’un kendi çocukluğunda gece yarısına kadar sokakta kalabileceğini, fakat şimdi çocuğu için aynı durumun asla mümkün olmadığını belirtmesi neoliberal ebeveynlerin ne kadar belirsizlik ve risk unsuru ile karşı karşıya kalma korkusuyla önleyici davranışlarını gösteren bir başka veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim burada kendi anne babasının gece yarısına kadar sokakta kalmasına izin verdiği anlaşılan görüşmecinin, kendi çocuğu için bunu gerçekleştiremediğini beyan etmesi tarafımızca bu konuda dönemler arasındaki farkı yine açıkça ortaya koymaktadır.

Görüşmeci 19(K, 34): “Arada dağlar kadar fark var. Çünkü şey biz sokağı gece yarısına kadar oyun oynarken şimdi onları hep arkalarında takip halindeyiz. Bir şey mi oldu? Hani bir zarar mı geldi? Eee bazen diyorum işte servisten iniyor sadece okulda yürümeyi unutuyorlar çocuklar oynamayı unutuyorlar. Bunların sebebi bir kere şey olabilir teknoloji de etkiliyor, birinci etkeni olabilir demi? Güven kalmadı işte etraftaki çevreye güven yok”.

Yine anne babaların hassasiyetleri ve çocukları ile ilgilenme durumları açısından konuyu ele aldığımızda görüşmecilerin kendi çocukluk süreçleri içerisinde anne babalarının şimdiki anne babaların yaptığı kadar çocukları ile ilgilenmediklerini, çocukların biraz daha doğal, korkusuz, anne babaya bağımlı kalmadan büyüdüklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca karşımıza çıkan ifadelerin bir diğeri de yeni nesil çocuklarının ‘kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz’ şeklinde büyüdükleridir. Ebeveynlerin yaşam şartlarından kaynaklı olarak çocuğu tehlikelerden korumak istemelerinin ve bunu birçok ortamdan çocuğu kısıtlayarak yapmak zorunda kalmaları çocukların kendi başlarına hareket edebilme yeteneklerini köreltmektedir. Burada karşımıza çıkan bir diğeri ifade de görüşmeci 9’un çocuğu ile ilgili aşırı korumacı ve ihtiyatlı olmasından kendisinin de yakınması ve bunun için terapi aldığını dahi belirtmesidir.

Görüşmeci 9(K, 38): “Ya inanılmaz kaygılanıyorum. Beni yarın kaygılandırıyor ilerisini seneleri bırak yani çok çok kötü bir yerdeyiz. Oğlum 7 yaşında. Ben onu kesinlikle dışarıya tek başına çıkartamıyorum. 4 yaşında tek başına servise binen çocuk şimdi binemiyor, korkuyor. Biz de korkuyoruz. Bizim korkumuz ona yansıyor açıkçası. Beni ne tedirgin ediyor? İnsan davranışları tedirgin ediyor. Gitgide işte değerlerimizin azalmasıyla insanların tavırları kişilikleri insanlıkları değişiyor. Mesela bu yüzden dışarıdaki insan insana değil bir canlıya bile çok kolay zarar verebiliyor, o korkutuyor”.

Araştırmamıza katılan görüşmecilerin birçoğunun ifadelerinden hareketle teknolojinin de gelenek ötesi dönemde çok yaygın olması ve ebeveynlerin bundan hem memnuniyet duyması hem de teknolojinin bu kadar ilerlemiş olmasından kaynaklı olarak kendilerinin yine tedirgin olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kendi zamanlarında ‘*cep telefonu, tabletler, bilgisayarlar, internet, sosyal medya, online oyunlar, ulaşım vb*’ gibi unsurların olmadığını fakat yeni nesilde bunların çok yaygın olmasından kaynaklı olarak çocukların birçok olumsuz uyarıcı ile baş başa kaldıklarından bahsedilmektedir. ‘*Geleneksel değer yargılarından uzaklaşmak, doğal ortamlardan kopmak, hazırca insanlar haline dönüşmek*’ gibi durumlar da tarafımızdan görüşmecilerin birçoğunun ortak beyanı olarak değerlendirilmektedir. Görüşmeci 16’ın ‘*...biz ata eşeğe binerdik, oyuncak arabamızı, bisikletimizi kendimiz tamir ederdik. Şimdiki çocuklar eşek nedir at nedir bilmiyor*’ söylemleri doğal ortamlardan ne derece uzaklaşıldığını da gösteren bir veri niteliğinde görülmektedir. Burada görüşmeci 5’in beyanları yaşanan durumu daha net ifade eder nitelikte bulunmaktadır.

Görüşmeci 5(K, 42): ‘...ilerlerken teknoloji artarken endüstriyel yaşam devam ederken biz tabii ki yapaylaşıyoruz. Doğal ortamdan çıkıyoruz. Onlara yetişelim derken birçok değer yargılarını kaybediyoruz. Zamanı kaybediyoruz yetişmek için zaman hızlanıyor yani zamanı çok daha hızlı yaşamak zorundayız hızlı yaşarken de birçok şeyi kaçıırıyoruz. Artı getirdiğinin yanında bence eksisi daha fazla. Çünkü vakit kalmıyor yani. Hiçbir şeye vakit kalmıyor. Şimdi biz evdeki eşyalara hizmetkarlık yapıyoruz, o eşyaları alabilmek için imkanları artırabilmek için ne yapıyoruz daha çok para kazanıyoruz. Aslına bakarsan birçok şekilde gereksiz şeyler yapmış oluyoruz yani. Yaşam şartları yükseliyor. Bir de şimdi yani gidip geldiğiniz çevre ile beraber sen de onların düzeyinde olmak, o düzeyin sende de olmasını sağlayabilmek için yaşıyorsun yapıyorsun. Bu da her türlü senin her şeyini etkiliyor engelliyor, psikolojimiz bozuluyor’.

Neoliberal bireylerin yaşamları ile ilgili ifadelerinde geleneksel yaşamdan tamamen uzaklaşıldığı ve bu durumun toplumsal yapı için hiç iyi olmadığı görüşleri

yer almakla beraber görüşmeci 4'ün ayrıntılı ifadelerinin neoliberal bireylerin yaşamları ve kendi çocuklukları ve şimdi çocuklarının yaşadıkları durumla ilgili zengin bir veri olduğu düşünülmektedir. Toplumun sahip olduğu kültürel özelliklerinin, alışkanlıklarının giderek değişmesine yol açan 'yerinden çıkarma' faktörleri ve toplumsal hayat için üretilen sistematik bilgi gelenekselliğinin önüne geçmiştir (Giddens, 1994, s.22).

Görüşmeci 4(K, 36): "...Belki dünya kuruluşundan beri geçmiş daha çok aranıyor, dünya kötüye gidiyor denilebilir. Geçmişteki büyüklerimiz de aynılarını söylüyor ama şu anki geçmişe bakınca çocukluğumla geleceğime baktığım zaman kaygılarım var. İyi gitmediğini bende büyüklerimizin söylediği gibi söyleyebiliyorum. Eğitim olsun, sağlık olsun huzur olsun, aile hayatı olsun, görgü olsun her anlamda kötüye gidiş var. İbadetler olsun dindarlık arttı gibi geliyor ama eski insanlar daha dindar, dini daha güzel yaşadıklarını düşünüyorum. Eğitim hayatının daha kaliteli olduğunu düşünüyorum. Şu an teknoloji gelişti, hayatımıza girdi ama eğitim kalitesi düştü, bilgiler kalıcı değil hiçbirisi. Şimdi fotokopi ile internetten indirme ile her şeyi yapılırken Eskiden biz kütüphaneden gidip yıllık ödevler hazırlardık. Onu alıp kitapta kendin yazıya dökerek geçirirken bile biz de bir şeyler kalıyordu. Çünkü beyin zihin onu yazarken bile öğreniyorduk".

Görüşmecilerin kendi yetişme süreçleri ile ilgili sorularımıza verilen cevaplarda günümüz ebeveynlerinin her ikisinin de çalışmış olduğu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızın demografik veriler kısmında elde ettiğimiz mesleki bilgilere bakıldığında 20 görüşmeciden sadece 2'sinin (annenin) çalışmadığı görülmektedir. Neoliberal yaşamda kadınların iş hayatında daha çok yer almasının karşılığı olarak yorumlayabileceğimiz veride çalışan annelerin kendi çocukluklarında çalışmadıkları, eve geldiklerinde annenin kendilerini karşıladığı şeklinde beyanları olduğu görülmektedir. Bu durumun 'annenin iş hayatında yer alması' da çocukların bakımı ile ilgilenecek birine ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Burada görüşmeci 4'ün '*eskiden hepimiz evdeydik, annemizin yanındaydık*' cümlelerinin ve kendilerinin çalıştıkları için evde kalamadıklarını belirtmeleri de görüşmecilerin kendi çocuklukları ve çocuklarının yaşadığı süreç arasındaki farklardan birini daha ortaya koyduğu görülmektedir.

Görüşmeci 4(K, 36): "...hepimiz evdeydik, evde annelerimizin yanındaydık çalışan anneler arttığı için bu ihtiyaçlar doğdu. Doğal olmayan ortamlarda yetişen Çocuklar bakıcıların yanında yetişen çocuklar evet okul çok güzel

bakıcıdansa ben de diyorum yani toplu eğitilmiş insanlarla beraber alması iyi ama ben onların hepsinin Suni olduğunu düşünüyorum doğal sokak ortamı yok, doğal anneler yok, öğretmen herkes böyle kaygılarımın sebebi yani bunlar...”

4.2.3.3. Görüşmecilerin Çocuklarının Eğitimi Üzerine Görüşleri ve Eğitim Sürecine Yükledikleri Anlamlar

4.2.3.3.1. Ebeveynler Açısından Eğitimin Önemi

Günümüzde bilgi toplumu, bilgi teknolojileri, yaşam boyu öğrenme, e-öğrenme, öğrenme toplumu gibi küresel söylemlerden yola çıkarak ‘eğitim öğretime’ çok önem verildiğini söyleyebiliriz. Fakat küreselleşme sürecinin toplumsal yaşamın birçok alanı gibi eğitim ve öğretim sistemini de etkilediği araştırmamızda ortaya çıkarılmak istenmektedir. Bu konuda görüşmecilerden elde ettiğimiz zengin veriler de araştırmamızı destekler nitelikte olmaktadır. Neoliberal ebeveynlerin kendi hayatları ile ilgili değerlendirmeleri yaparken neoliberal hayatın çocukların eğitimi ile ilgili etkilerine tanık olmuştuk. Neoliberal politikaların toplumun tüm dinamiklerini etkilediği görülürken söz konusu politikalar bağlamında ‘eğitim’in de değişip şekillendiği görülmektedir. Neoliberal bireylerin çocuklarının eğitimine çok önem verdiğini daha önceki başlıklarımızda belirtmiş olsak da görüşmecilerin çocuklarının eğitimine ne kadar önem verdiklerini bir kez daha vurgulamamız yerinde olacaktır. Zira çocukların eğitimi konusunda nerdeyse araştırmaya katılan tüm görüşmecilerin ‘*çocuğumun iyi bir eğitim almasını istiyorum, her şey onun iyi bir eğitim alması için, eğitim çok önemli*’ şeklinde söylemlerinin bu konuda ortak söylemler olduğu görülmektedir. Burada görüşmeci 12’nin ‘*eğitim her şey*’ ifadesi görüşmeciler tarafından eğitimin ne kadar önemli algılandığını ifade eden bir veri olarak değerlendirilmektedir. Burada görüşmeci 9’un çocuğun yetişmesinde eğitimin önemini ve okuldan beklentilerinin neler olduğunu ortaya koyan ifadeleri neoliberal politikalarla birlikte okul ve öğretmenden beklentilerin neler olduğu konusunda bize zengin veriler sunmaktadır. Bu bağlamda eğitim çok önemli kılınmakta ve beklentilerde o yönde artış göstermektedir. Nitekim görüşmeci 9’un ifadeleri eğitim konusunda çocuğu ile ilgili sürecin okula bağlı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Görüşmeci 9(K, 38): “Geleceği. Gelecekteki yaşantısı, kişiliği, insanlığı, yetiştirdiği öğretmene, sınıf öğretmenine, davranış yani hayatının şekillenmesi okula bağlı”.

Görüşmecilere yönelttiğimiz sorulara verilen cevaplarda eğitimin ebeveynler için ne kadar önemli olduğunu daha iyi ifade edebilmek adına eğitimi kötü olan bir çocuğun yaşamını betimlemeleri bu konuda neden bu denli hassas olduklarını ifade eder nitelikte bulunmaktadır. Zira eğitimsiz bir bireyin toplum için de ne kadar zararlı olabileceği ebeveynler tarafından göz önünde bulundurulmaktadır. Görüşmecilerin ortak fikirlerinden biriside yine eğitimin her anlamda gerekli, şart olduğudur. Dikkatimizi çeken bir diğer noktada görüşmecilerden ‘öğretmen’lik mesleğini icra edenlerin eğitimin yanında öğretime de vurgu yaptıklarıdır.

Görüşmeci 17(K, 52): “...şimdi okula gitmeyen ya da eğitimi almayan ya da okulunu sevmeyen bir çocuğunu düşündüğümüz zaman da eve geldiğimiz zaman okula gidecek gayet güzel ama eve gelecek derse alakası yok. Onunla alakası yok bununla alakası yok. Nereye gidecek bu çocuk zamanı geçirebilmek için, dışarıya gidecek. Dışarıda zaten okula giden ya da ders çalışan çocukla beraber olmayacak. Dışarıda da kendisi gibi bir arkadaşla beraber olacak. Çünkü iyi olan çocuk zaten dersini çalışıyor. Ne olacak onunla birlikte olduğu zaman bir kere yanlış yaptığı zaman yanlış artık bir daha ikinci yaptığı zaman üçüncü de artık dönüş olmuyor. Onun hayat felsefesi oluyor. Çünkü daha kolay bir yaşam oluyor adam birinden gidiyor bir para alıyor bakıyor ki hiçbir şey olmuyor a gayet iyi çabalamadım etmedim aldım. İkinci diyor ki ha ben iki adamı daha soyabilirim üçüncüye diyor ki ama ben dükkan da soyabilirim. Çünkü artık onun hayat felsefesi oluyor yaşam tarzı oluyor...”

Tüm görüşmeciler açısından eğitimin çok önemli olduğu görülmektedir. Ancak çocuklarının eğitimini bir amaç haline getiren, tüm kazançlarını çocuklarının eğitimi için harcayacağını beyan eden görüşmeci 1 eğitim öğretim konusunda ailesinin çok hassas olduğunu ve bu konuda ellerinden gelen her şeyi yapmak istediklerini beyan etmektedir. Görüşmeci çocuklarının eğitimi için çalıştıklarını ve amaçlarının eğitim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ailenin sahip olduğu gelir miktarı ve aile ortamında her şeyin çocuğun eğitimine endeksli olarak düzenlendiği görüşmecinin ifadelerinde açıkça anlaşılmaktadır.

Görüşmeci 1(K, 41): “Yani şöyle söyleyeyim. İnsanlar bu devirde ev alayım, araba alayım gözüyle bakıyor. Ama eşimde ben de en başından beri anaokulundan beri biz bütün yatırımımızı eğitime yapacağız diye karar verdik. O yüzden eğitim bizim için öncelikli. Çünkü çocuk eğitildiği zaman, bu eğitimi aldığı zaman zaten kendini iyi geçindirebilecek duruma gelecek. Onun için bütün özel mülklerden önce eğitim geliyor bizim için. Güzel bir üniversiteye

götürecek kadar akademik bir eğitim önemli. Öğretim kısmı da önemli. Onu da elimizden geldiği kadar vermeye çalışıyoruz”.

4.2.3.3.2. Eğitim Açısından Ebeveynlerin Risk Algıları

Neoliberal politikalarla birlikte toplumda toplumsal alanların neredeyse hepsinde yeniden şekillenen görüş ve düşünceler gelecek kaygılı ‘refleksif’ olmaya başlamıştır. Bu durumun toplumun en önemli dinamiklerinden olan ‘eğitim öğretim’ de de aynı kaygı ile ortaya çıktığı görülmektedir. *İyi bir hayat için iyi bir eğitimin şart olduğu* düşüncesi tüm görüşmecilerin ortak beyanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada *görüşmeci 9’un eğitim olmazsa olmaz geleceği için eğitim şart* söylemleri eğitimin gelecekteki hayat ve yaşam şartlarının iyi olması için gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim almamış bir çocuğun gelecekte nasıl biri olacağına dair görüş ve düşüncelerini açıkça ifade eden görüşmeci 18 eğitilmemiş veya kötü eğitilmiş bir çocuğu nasıl bir gelecek beklediği ile ilgili görüşleri yine eğitime verilen önemi ortaya koymakta ve bu konuda ailelerin kaygıları hakkında bilgi vermektedir. Zira kötü eğitilmiş bir çocuğun kötü bir geleceği olacak, ailesine ve topluma zarar verecek düşüncelerinden kaynaklı olarak ebeveynlerde kaygılar oluştuğu görülmektedir. Görüşmeci 10 *eğitim almamış bir çocuğun çok cahil olacağını ve her şeyi yapabileceğini* beyan etmesi eğitimin görüşmeciler açısından şart olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Görüşmecilerde çocukları ile ilgili kaygılara maruz kalmamak ve onların iyi bir geleceğe sahip olması için eğitim öğretim konusunda özellikle hassas oldukları görülmektedir. Burada düşüncelerimizi görüşmeci 18’in beyanları da desteklemektedir.

Görüşmeci 18(E, 56): “Evet. Eğitimi kötü olan çocuk gelecekte topluma her türlü tehlikeyi oluşturacak potansiyele sahiptir. Her türlü yanlış yola girebilir. Dolayısıyla bunun geri dönüşü de yoktur. Yani yanlış eğitimin geri dönüşü yoktur. Biliyorsunuz bir alışkanlık kazanıldığı zaman o kazanılmış alışkanlığı değiştirmek çok zordur”.

Ebeveynlerin risk algılarından kaynaklı olarak yine eğitim konusunda ihtiyatlı olmak istedikleri de karşımıza çıkmaktadır. Geleceğin kötü olacağı düşüncesinin ebeveynlerde risk unsurları oluşturduğu ve eğitim öğretim konusunda kendilerini tedbirci davranmaya zorladıkları görülmektedir. Zira dünyanın gidişatı konusunda görüşmecilerin birçoğunun karamsar olduğu görüşmeci 9’un ifadelerinde olduğu gibi karşımıza çıkmaktadır. Gelecek kaygısı, yaşanan günü etkilemekte ve görüldüğü üzere ebeveynlerde sürekli bir ihtiyatlılık duygusu geliştirmektedir. Toplumda yaşanan

olayların ebeveynleri derinden etkilediği görülürken söz konusu bu durumun eğitim öğretim sürecine de yansıdığı açıkça görülmektedir. Görüşmeci 9'un olaylardan etkilenecek çocuğunu okul servisine bindirememesi, bu durumla ilgili kaygı ve belirsizlikler yaşaması ebeveynlerin okul ve personelinden ekstra güven ve ihtiyatlılık geliştirmesi beklentisi yönünde karşımıza çıkmaktadır. Burada kaygı ve belirsizliklerin aza indirilmesi için yine okuldan ve okul çalışanlarından beklentiler 'güven ve ihtiyatlı ortamlar' sunması olarak değerlendirilmektedir.

Görüşmeci 9(K, 38): "...çok ya inanılmaz kaygılandırıyor. Beni yarın kaygılandırıyor ilerisini seneleri bırak yani çok çok kötü bir yerdeyiz. Oğlum 7 yaşında. Ben onu kesinlikle dışarıya tek başına çıkartamıyorum. 4 yaşında tek başına servise binen çocuk şimdi binemiyor, korkuyor. Biz de korkuyoruz. Bizim korkumuz ona yansıyor açıkçası. Beni ne tedirgin ediyor? İnsan davranışları tedirgin ediyor. Gitgide işte değerlerimizin azalmasıyla insanların tavırları kişilikleri insanlıkları değişiyor. Mesela bu yüzden dışarıdaki insan insana değil bir canlıya bile çok kolay zarar verebiliyor, o korkutuyor".

4.2.3.3.3. Ebeveynler Açısından Eğitimin Ticari Boyutu

Neoliberal çalışma koşulları içerisinde ekonominin ve paranın ebeveynlerin yaşamlarının merkezinde olduğunu vurgulamıştık. Burada karşımıza çıkan neoliberal politikaların eğitim sektörüne yansması ile eğitim öğretim faaliyetlerinin de bir ücret karşılığı alınabilir olduğu düşüncesinin görüşmeciler arasında yaygın olduğudur. Özel okulların açılıp, yayılmasıyla söz konusu düşüncenin de ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Neoliberal iş ve çalışma koşullarına uygun imkanlar sunduğu belirtilen özel okulların özellikle zaman açısından 8-5 eğitim vermesi ebeveynler tarafından cazip karşılandığı görülmektedir. Bu durum görüşmeciler arasında '*para veriyorum çocuğum 8-5 okulda oluyor bunu devlet okulunda bulamıyorum*' düşünceleri ile yaygın olduğu karşımıza çıkmaktadır. Burada görüşmeci 5'in beyanları bahsedilen durumu açıkça ifade eden zengin bir veri olarak değerlendirilmektedir. Neredeyse tamamının ilk tercih sebebi olarak özel okulların çalışanların işe başlama ve iş bitiş saatlerine göre eğitim-öğretim vermesi özel okulu görüşmeciler için cazip kılmaktadır. Eğitimin tam gün olmasından kaynaklı olarak özel okullar tercih edilir hale gelmiştir. Burada iş hayatına katılan anne-babanın neoliberal çalışma koşulları içerisinde uzun süreli işlerde çalışma gerçekleştirdiği için eve yeterince vakit ayıramadığı bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Burada görüşmeci 5'in beyanlarında kendi çocuğu ile ilgilenilmesi için para ödediği hatta bunu ticari bir dille söylediği de karşımıza

çıkılmaktadır. ‘Eğitimi para karşılığı satın aldığını’ söyleyen görüşmecinin bize eğitimin bir metaya dönüştüğünü kanıtlayan önemli bir veri sunduğu görülmektedir. Belli bir ücret ödendiği için de beklentilerin olduğu ifadesi de araştırmamız açısından çok önemli olarak değerlendirilmektedir. Zira görüşmecilerin birçoğunun para ödedikleri için özel okuldan beklentilerinin biraz daha fazla olduğunu kabul ettikleri de görülmektedir. Ödenen ücret okul ve öğretmenden beklentiler açısından belirleyici rol oynamaktadır.

Görüşmeci 5(K, 42): “...Çocuklarımız çalışma hayatı içerisinde eve gelmemeleri lazım. Neden gelmemeleri lazım evde bir hanım veya bakıcı olması lazım. Biraz da aile yapılarının değişmesi bu çekirdek aileye girilmesi evde kapıyı açacak bir büyüğün olmaması. Biz aslında onları kazanalım derken onları okula hapsediyoruz. Bir de ekonomik olarak biraz daha çocuğumla ilgilenilsin istiyorum çünkü çocuğumdan daha fazla beklentilerim var. Devlet de bu kadar imkanı bulamayabilirim yani ben özel okuldan daha fazla ilgi ve alaka isteyebiliyorum. Çünkü bir ticari kaygı var özel okullarda ticari kaygı var. Sonuçta bir alış veriştir. Ben onlardan eğitim satın alıyorum”.

Özel okullarda eğitimin ticari bir olay olarak düşünüldüğünü açıkça ortaya koyan verilerden bir tanesi de görüşmeci 11’in beyanlarıdır. Burada ebeveynlerin özel okula bakış açılarını *para veriyorum nazım daha çok geçer* ifadeleri ile açıklayan görüşmeci okula bakış açısının ticari yönde olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Görüşmeci 11(K, 37): “Genel olarak evet para verince nazının geçmesi diye düşünüyorum, yani bu açıkçası biraz çok amiyane bir tabir oldu ama. Evet para verip nazının geçmesi çünkü çocuklar evde bir prenses ve prens olarak yetiştiriyorlar ve okula gidince kendileri gibi birçok ailenin prensinin ve prensesinin orada olduğunu görüp kendilerinin tek olmadığını anlıyorlar ve parayla da bunu kapatabileceklerini düşünüyorlar, gerçekten sıkıntı burada. Benim seçme nedenim dediğim gibi çocuğumun biraz daha kişiliği ile alakalıydı bu. Ayrıca benim çalışıp da çalışma saatlerim ve hani bakım ücreti gibi oldu biraz bakım hizmetleri gibi oldu benim için evet”.

Burada özel okullarda velilerin bir müşteri olarak değerlendirildiğini beyan eden görüşmeci 13’ün beyanları dikkatimizi çekmektedir. Özel okulda öğrencilerin öğretmeni kolayca suçlayabildiğini velilerinde buna inanıp öğretmeni kolayca yargılayabildiğini belirtmesi ödedikleri ücretten dolayı kendilerinde bir hak gördüklerini açıkça ortaya koymaktadır. Özel okul yöneticilerinin de bu şikayetlere

kayıtsız kalmadıklarını ifade eden görüşmeci müşteri terimini kullanarak yaşanan durumun ticari bir kaygıdan kaynaklı olarak gerçekleştiğini açıkça dile getirmektedir.

Görüşmeci 13(K, 30): “Çocuk diyor ki öğretmen bana bugün çok kızdı ben hiçbir şey yapmadım. İşte veliler bu ne yapıyor veli de seni düşünmeden hareket ediyor, şikayet ediyor ve haklı veli neden haklı? Müşteri çünkü. Özel okul hemen halledelim hemen çözelim bir şeyleri çözelim duruma geliyor. Veli tepkisini belli etmeli, çocuğu güzel yemek yemiyorsa tepkisini belirtmeli. Çocuk özel eğitim almıyorsa tabii güzel tepkisini belli etmeli ki kaldı ki bunu devlet okulunda bile belirtmeli. Ama devlet okulunda bir kalkan var. Kalkan var ve onu geçemiyor veli ne yapıyor o yüzden özel okul seçiyor”.

4.2.3.3.4. Okul ve Öğretmenden Beklentiler

Neoliberal hayata ayak uydurulması adına eğitim öğretime önem verildiği düşünülürken görüşmecilerin ifadelerinde çocuklarını çok yönlü eğitmek istedikleri de dikkati çekmektedir. Bu yüzden ebeveynlerin okul ve öğretmenden beklentilerinin de giderek artış gösterdiği dikkati çeken önemli faktörlerden birisidir. Ebeveynlerin ifadelerinde ‘*çocuğum satranç kursuna gidiyor, müzik kursuna gidiyor, spor kursuna gidiyor, özel ders aldırıyorum...* vb’ beyanların çok olduğu görülürken söz konusu bu çalışmaların belli bir para karşılığı gerçekleştiği de açıkça ifade edilmektedir. Burada dikkatimizi çeken ebeveynlerin çok yönlü bir çocuk yetiştirmek isterken aslında eğitim için ciddi paralar harcadıkları ve para ödedikleri için de okul ve öğretmenden beklentilerinin yüksek olduğudur. Bu noktada görüşmeci 1 in ifadeleri dikkati çeken örneklerden birisi olmaktadır. Görüşmeci 1 çocuklarının ücret karşılığı dersler aldığını ve çocuğun onlarla meşgulken ebeveynlere de boş zaman kaldığını ifade etmektedir. Görüşmeci 1’in beyanlarında “çocuk derslerle meşgulken kendilerine zaman kaldığı”nı ifade ederken ve bir bakıma yine ebeveynlerinde burada kendilerine bu sayede boş zaman satın almanın çabasında oldukları dikkati çekmektedir.

Görüşmeci 1(K, 41): “...büyük kızımdan bunu fark ettim 9 yaşında ve bireyselleşti artık. Kendi tercihleri var. Onun programları var. Hafta sonu basketbol kursu var, yok piyano kursu var. O tarz şeylere giderken zaten otomatikman bana boş alanlar açılmaya başladı...”

Araştırmamıza çok büyük katkı sağladığını düşündüğümüz öğretmen katılımcıların paylaşımlarının tezimizi destekler nitelikte olduğu görülmektedir. *Ebeveynlerin okul ve öğretmenden beklentilerinin değiştiği* konusu araştırmamıza katılan öğretmen ebeveynlerin beyanlarından açıkça anlaşılmaktadır. Devlet okulunda

dahi velilerin beklentilerinin farklılaştığı vurgusunu yapan görüşmeci 15'in bu konudaki beyanları okullarda yaşanan durumu açıkça ortaya çıkarır nitelikte bulunmaktadır. Görüşmecimizin beyanlarında yine ebeveynlerin akademik başarı ve meslek odaklı beklentilerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Burada eğitimin önemi çocuğun potansiyeli ve yeteneklerinin önüne geçmiş durumdadır. Ebeveyn beklentisi tamamen akademik olduğundan, çocuğun buna elverişli olup olmamasına bakılmaksızın zoraki bir beklenti içerisinde bulunduğu görülmektedir. Yine görüşmecinin beyanlarından hareketle burada öğretmen ve idarecileri zor duruma düşüren olaylar yaşanmakta olduğu açıkça görülmektedir.

Görüşmeci 15(E, 48): "...Bizi yoran faktörler maalesef Türkiye'de Eğitim sistemimizin bir türlü oturmuyuşu. İkincisi velilerimizin çok fazla çocukların üstüne düşmesi, onları kollaması, öğretmenleri öcü gibi görmesidir. Bir kısmı en büyük sıkıntı da şikayette bulunması. Öğrencimizin başarısı için başarısı için bir sıkıntımız yok bizim. Başarısız olabilir bilemeyebilir, çalışmayabilir o normal. Kişiden kişiye değişir. Herkes her şeyi anlayacak diye bir şey yok. Ama sözel sayısal olabilir yani çocukların gelişim şeyleri var. Onlar da sıkıntı yok ama veli konusunda özür dilerim Ben kendi okulumda özellikle 5 ve 6 larda müzik etkinliği, sanatsal etkinliklerin çok fazla yapılmasını istiyorum. Böyle de konuşuyoruz seçmeli dersleri seçtirmek için ama sanki veli bir sene içerisinde Kaymakam olacakmış gibi matematikleri Fenleri yani onları seçiyorlar. O da bizi üzüyor. Yani tabii veliye o anlamda da çok fazla müdahale edemiyoruz..."

Bu konuda görüşlerimizi destekleyen bir diğer görüşmeci 17'nin beyanları da araştırmamız açısından önemli görülmüş ve alıntı yapılmasına değer bulunmuştur. Zira 34 yıllık bir öğretmen olduğunu söyleyen görüşmeci 17'nin gözlemlerinin araştırmamız açısından çok büyük değer arz ettiği düşünülmektedir.

Görüşmeci 17(K, 52): "Şimdi bize yani benim çalışma şartlarında yani iş hayatımda yani ben çok fazla olaylardan etkilenmemeye çalışıyorum. Ama burada beni en çok üzen velilerimizin hele bu yeni nesil çünkü ben 34 yıllık öğretmenim yeni nesil velilerimizin öğretmenden çok fazla beklentilerinin olması, bu beni çok rahatsız ediyor. Yani onlar sınıfta çocuklarının sadece kendi çocuklarına tutulmuş bir özel öğretmen olarak gözüyle bakıyorlar. Bir bütüncül olarak bakamıyorlar ve bu da onlar için sıkıntı yaratıyor. Biraz sabırsızlar, bu sabırsızlıkları çocuklara yansıyor bir anda hemen her şeyin olmasını istiyorlar bir anda hemen işte çocuk özgüven kazansın, bir anda sorumluluk kazansın bir anda başarılı olsun".

Burada yine araştırmamızı destekleyen görüşmeci 11’inde beyanları paylaşılmaya değer görülmektedir. Zira ebeveynlerin beklentileri konusunda dert yanan görüşmeci bu durumdan Őikayetçi olduğunu da açıkça belirtmekte ve bu konuda öğretmenlerin mağduriyetini ifade etmektedir. Bir veli olarak değerlendirme yapan görüşmeci 11; özel okul velisi olarak etrafında gözlediği özel okul velilerinin görüş ve düşüncelerini bizimle paylaşmış ve birçoğunun ücret ödedikleri için kendilerini okul ve sınıf yönetiminde söz sahibi hissettiklerini beyan etmiştir. Burada eğitimin biraz daha veliye ve öğrenciye yönelmiş olduğundan bahseden veli söz konusu neoliberal dönüşümlerin burada ne kadar etkili olduğunu kanıtlayan zengin bir veri olarak düşünülmektedir.

Görüşmeci 11(K, 37): “şimdi devlet okulundayım. Devlet okulu ile özel okulun aslında benzer yönleri, ğretmen için benzer yönleri ve farklı yönleri var. Özel okulda veliler genellikle, yani birçoğu diyeyim daha doğrusu, bir ücret ödeyip her Şeyi yaptırabileceklerini düşünüyorlar. Özel okulda iş kaybetme korkusu var. Ama devlet okulunda maalesef eğitim sisteminin biraz daha veliye ve öğrenciye yönelmesiyle aslında bizde farklı yönden farklı sorunlar yaşıyoruz. İşimizi kaybetmiyoruz. Ama sürekli soruşturma, Şikayet, bir serzeniş aynı Şeyler aslında biz de yaşıyoruz”.

4.2.3.3.5. Eğitimden Kariyer Beklentisi

Nitelikli mesleklerin ön planda olduğunu demografik verilerimizde elde etmiştik. Özellikle nitelikli mesleklere sahip olan anne babaların çocukları için mesleki anlamda beklentilerinin de nitelikli meslek gruplarından olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin beyanlarından hareketle ebeveynlerin eğitime önem verdikleri görülürken bir taraftan da büyük bir çoğunluğun eğitimi çocuklarının iyi bir meslek edinmesi, saygın, iyi gelir getiren nitelikli mesleklerden birisini yapabilmesi için önemsediği karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin eğitim ve meslek olgularını bir arada kullanmış olmaları iyi bir meslek için iyi bir eğitimin gerekli olduğu düşüncelerine sahip olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Burada görüşmecilerin eğitimli insanla gelir düzeyi yüksek insan arasında bir bağlantı kurduğu görülürken, burada eğitimden beklentilerin geleneksel hedef davranışlardan daha farklı olduğunu da açığa çıkardığı düşünülmektedir. Bu düşüncelerimizi destekleyen görüşmecilerden biri olan görüşmeci 8 *eğitimi tam olarak gelir düzeyi yüksek olan bir mesleğe kavuşmak olarak algulamakta ve çocuğun iyi bir mesleğe sahip olması için iyi bir eğitim alması gerektiğini* savunmaktadır. Sahip olunan mesleğin hayatı belirleyen en önemli faktör

olduğuna vurgu yapan görüşmeci 8 ancak iyi bir eğitimle iyi bir yerlere gelineceğini ifade ederken burada iyi bir yerlerin ‘*maaşı dolgun bir mesleğe sahip olma*’ olarak nitelendirdiği beyanlardan açıkça anlaşılmaktadır. Bu konuda görüşmecilerin *ocuğumun istediği mesleği yapmasını isterim fakat iyi kazanmasını da isterim* yönündeki düşünceleri eğitimin meslek anlamında beklentilerin yine yüksek olduğunu göstermektedir. *İyi bir eğitimle bol kazanç getiren meslekler edinilebilir* düşüncesi görüşmeciler arasında yaygın bir görüş olmaktadır. Bu bağlamda okullardan ve öğretmenlerden akademik anlamda yüksek beklentilerin olduğunu görülmektedir. ‘Akademik anlamda ne kadar iyi olunursa, mesleki anlamda da o kadar iyi meslekler edinilir’ görüşü anne babaların akademik anlamda okula bakış aıların ne yönde olduğunun göstergesi olarak düşünülmektedir.

Görüşmeci 8(K, 29): “Eğitim hayatını çok çok etkileyecek bir kural. Bence iyi bir eğitim olursa iyi bir yerlere gelecektir. Ama iyi bir eğitim olmaz boş verirse şu an adamlar asgari creti niversite mezunu insana veriyor. Üniversite mezunu olarak işte asgari ücret alıyorsun sen öbür tarafta lise mezunu olduğun zaman adam direktman sana iş vermiyor ya üstün bir yeteneğin olacak, ona göre sen de iş bulacaksın. Yani biz iş bazlı. Maalesef ki Türkiye'nin ekonomik şartlarında bu farz yani. Tek başına çalışmak artık bir aileyi geindiremiyor. En az iki kişinin iş bulup çalışması lazım. İş hayatları ne kadar kaliteli olursa hayatı da o kadar iyi idam edecektir. İş hayatının kaliteli olabilmesi de tabii ki okulunun kaliteli olması gerekiyor. Eğitimini kaliteli alması gerekiyor”.

Eğitim sürecinin çocuğun geleceği, gelecekte yapacağı mesleği belirlemesi için çok önemli olduğu görüşü tüm görüşmecilerin ortak beyanı olarak görülmektedir. İyi bir okulun eğitimi ile iyi bir mesleğe sahip olunabilir düşüncesi ile ebeveynlerin okul tercihi yaptıkları görülmektedir. Burada okulların akademik başarısının belirleyici rol oynadığı görülmektedir. ebeveynlerin bu konuda çok kaygılı ve seçici olduklarını ortaya koyan görüşmecilerden görüşmeci 1'nin çocuğunun eğitim sürecini yıl yıl takip ettiği görülürken söylemlerinden ve görüşme anındaki telaşından bu konuda çok kaygılar yaşadığı anlaşılmaktadır. Çocukları için meslek kaygısının daha anaokulundan başladığını anladığımız görüşmeci 12'in beyanlarında iyi bir okul vurgusu yapılmakta ve bu konuda okuldan beklentilerin fazla olduğunu ortaya çıkmaktadır.

Görüşmeci 12(K, 35): “Eğitim her şey. Eğitim çok şey. Çok nemli. Tabii ilk eğitim ailede başlıyor. Bu eğitimi bizler ebeveyn olarak en iyi şekilde vermeyi

hedefliyoruz. Fakat bir yere kadar. Bizden sonra artık okul devreye giriyor. Bu anaokuluyla da oldu onu geçtik. İlkokul boyutu geçti. Şuan ortaokuldayız. Bu anlamda da her geçen yıl aşama kaydederek sonuca yaklaşıyoruz. Hedef iyi bir üniversite, iyi bir okul, iyi bir gelecek için hani mutlu bir şekilde kendisinin de istediği alanda yönlendirebileceğimiz bir meslek seçmesinde yardımcı olacağız açıkçası”.

4.2.3.4. Özel Okulu Tercih Sebepleri ve Özel Okula Yükledikleri Anlamlar

Neoliberal politikaların eğitime yansımaları boyutunda detaylı veriler elde ettiğimiz bir diğer başlığımızda ebeveynlerin özel okul tercih sebepleridir. Görüşmecilerin özel okul tercih sebeplerini ifade ederken yaptıkları açıklamalarda neoliberal politikaların eğitime nasıl yansıdığı açıkça karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki başlıklarımızda neoliberal hayatta ebeveynlerin eğitime verdikleri önem ve eğitimden beklentilerinin neler oldukları konusunda değerlendirmeler yapmış olsak da, görüşmecilerin özel okul tercih sebepleri, okuldan ve öğretmenden beklentileri bu başlığımız altında ayrıntılı olarak irdelenecektir. Özel okulların artış sebeplerinden birinin talebe bağlı olduğu bilinirken, özel okul taleplerinin daha çok sundukları imkanlardan kaynaklı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Araştırma yorumlarına geçmeden önce özel okulların artışı ile ilgili vermiş olduğumuz istatistiksel verilerde özel okulların özellikle 2000’li yıllardan sonra hızla artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Burada öncelikle dikkatimizi çeken nokta görüşmecilerin çalışan anne – babalar olarak akşama kadar evde bulunamayışı, bundan kaynaklı olarak da çocuklarının akşam ebeveynleri işten dönene kadar güvenli bir ortamda bulunmasını istemelerinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan görüşmecilerden %90’ı çalışan anne babalar olmaktadır. Burada görüşmeci 2’nin *“Benim en büyük nedenim eve anne babaya çok büyük bir iş kalmaması açıkçası. Hani öğretmen okulda öğretsin anne-baba evde anne babalığını yapsın gibisinden. Çünkü evde destekleyecek vakit yok”* beyanı bu konuda beklentileri açıkça ortaya koymaktadır.

Görüşmecilerin beyanlarından hareketle özel okulların tercih sebeplerinden birinin sınıflarının az sayıda olması, çevre, statü bakımından ve sosyo-ekonomik yapı açısından velilerin eşit düzeyde olmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin ifadelerinden hareketle kendileri ve çocuklarının buldukları ortamlarının toplumsal statülerine uygun olmasını tercih ettikleri görülmektedir. Bu konuda ekonominin yine ön plana çıktığı görülürken, özel okuldan sadece ekonomik gelir düzeyi yüksek olanların yararlandığı gerçeği de ortaya çıkmaktadır. Ekonomik gelir düzeyi benzer

kişilerin faydalanabildiği bir kurum olarak özel okullar belli bir ücret karşılığı hizmet vermektedir. Bundan da sadece bu ücreti karşılayabilenler faydalanabileceği için bu durum şartları karşılayabilen ebeveynlere cazip gelmektedir. Burada görüşmeci 12'nin beyanları söz konusu bu durumu daha açıklayıcı nitelikte görülmektedir.

Görüşmeci 12(K, 35): “Az önce dediğim gibi daha belli sayıda öğrenci grubu var sınıfında. Sosyal çevre, statü, ailenin gelir düzeyi, sosyo ekonomik yapısı. Birebir herkesin aynı değil ama bir ortalama var, bir standart var bu anlamda. Artı güvenli bir ortam ve gerektiğinde istediğim zaman ben ulaşabiliyorum. Gerektiğinde onlar bana ulaşabiliyorlar. İletişim yönü daha güçlü. Bu anlamda bundan dolayı da tercih ediyorum özel okulu”.

Görüşmecilerin beyanlarından hareketle ‘güvenlik, yemek, öğretmen ve idarecilere kolay ulaşım ve okuldan her an bir muhatap bulabilme’ hallerinin onlar için son derece etkenlerinin önemli olduğu görülmektedir. Geç modern dönemlerin gelenek ötesi hale gelen hayatlarında maruz kaldıkları belirsizlik ve risk unsurlarından hareketle olmalı ki görüşmecilerin yine çok ihtiyatlı davranarak çeşitli yaptıkları tarafımızca dikkati çekmektedir. Buna dayalı olarak da görüşmeci 4'ün beyanlarının özel okullarda bu beklentinin neyden kaynaklandığını açıklar nitelikte olduğu görülmektedir. Özellikle görüşmeci 4'ün kullandığı “...ilginin daha fazla olması gerekir. Çünkü onların bir de ekonomik yönü olduğu için müşteri memnuniyeti bırakmak zorundalar...” beyanı özel okulların para karşılığı eğitim verdiğini ve yine velilerin kendilerini bu konuda bir müşteri gibi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Görüşmeci 4(K, 36): “İlginin daha fazla olması gerekir. Çünkü onların bir de ekonomik yönü olduğu için müşteri memnuniyeti bırakmak zorundalar. Bırakmak için de çok daha fazla ilgi ve alakalı olmak zorundalar. Bu da bizi özel okullarda farklı kılıyor ve yönlendiriyor”.

Görüşmecilerin ifadelerinde özel okulların öğrenciyi hayata ‘neoliberal hayata’ daha iyi hazırladığı, rehberlik ve bireysel ilginin daha fazla olduğu, bunun yanında özellikle görüşmecilerin yabancı dil beklentisinin yüksek olduğu görülmektedir. Yabancı dil ve akademik başarı beklentisi özel okul ebeveynlerinin ortak beklentileri arasında yer almaktadır. Bunun yanında sosyal etkinliklerin de özel okullarda fazla olması yine görüşmeciler açısından cazip görülmektedir.

Görüşmeci 12(K, 35): “Evet özel okuldan beklediğim ilk önce öğrencinin yönlendirilmesi. Yetenekleri doğrultusunda çocuğumun keşfedilmesi. Bizim

göremediğimizi onlar bizden daha fazla vakit geçirdiği için öğrencilerimizle. Bunun farkına vararak veliye ulaştırılması, yönlendirilmesi. Ee bir ışık tutulması, yol gösterici olmasının ve bu aile ile de birleştiğinde öğretmen kendi fikrini söyleyecek öğrencimiz ve bir de biz ailesi ortak bir yerde hem çocuğumuzu tanıyan ve kendisi bireyler olduğumuzdan daha iyi sonuçlar ortaya çıkabileceğini düşünüyorum şahsen. Eğitim, Eğitim seviyesi. Mesela bu anlamda yabancı dil özel okulda tercih etmemi etkileyen nedenlerden biri yabancı dil. 1 tane değil ikincisi var. Yeri geliyor 3. seçme imkânına sahipsiniz. Artı artık ölçme değerlendirme sınavla çocuklarımız değerlendiriliyor. Bu anlamda da daha özel daha bireysel düzenli takip altındalar. Bu takipte okulda birebir yapılıyor. Bu anlamda da tercih ediyorum. Çünkü bizler her anlamda yanlarında olup yetişemiyoruz, takip edemiyoruz. Bizim yerimize takip eden öğretmenleri var...”

Beyanlarda karşımıza çıkan bir noktada özel okul ebeveynlerinden olan görüşmeci 11’in kendi deneyimlerinden bahsederek özel okulda şahit olduğu veli profillerini bizimle paylaşması olmaktadır. Görüşmeci kendisinin olmasa da özel okul velilerinin birçoğunun para karşılığı okul ve öğretmene nazlarının geçtiğini ifade etmesi görüşmecinin kendi yaşamış olduğu bir deneyim olmakla birlikte araştırmamız içinde zengin bir veri konumunda görülmektedir.

Görüşmeci 11(K, 37): “...Genel olarak evet para verince nazının geçmesi diye düşünüyorum, yani bu açıkçası biraz çok amiyane bir tabir oldu ama. Evet para verip nazının geçmesi çünkü çocukları evde bir prenses ve prens olarak yetiştiriyorlar ve okula gidince kendileri gibi birçok ailenin prensinin ve prensesinin orada olduğunu görüp kendilerinin tek olmadığını anlıyorlar ve parayla da bunu kapatabileceklerini düşünüyorlar, gerçekten sıkıntı burada. Benim seçme nedenim dediğim gibi çocuğumun biraz daha kişiliği ile alakalıydı bu. Ayrıca benim çalışıp da çalışma saatlerim ve hani bakım ücreti gibi oldu biraz bakım hizmetleri gibi oldu benim için evet”.

Görüşmecilerin ücret ödedikleri için kendilerini daha söz sahibi hissettiklerini ifade eden görüşmecilerden birisi de görüşmeci 14 olmaktadır. İşitme engelli kızı olduğunu ifade eden görüşmeci çocuğunun bu özel durumu için okul ve öğretmenden daha fazla ilgi bekleyebildiğini açıkça ifade etmiştir.

Görüşmeci 14(K, 33): “...Ben çocuğumu zaten söyledim, sürekli söylüyorum, işitme engelli ve ben özel okula belli bir miktar para ödüyorum diyerek gönderiyorum çocuğumu. Ve o parayı ödediğim içinde yani öğretmenleri de daha iyi ilgileniyor ve ben de onlardan daha rica edip onunla daha iyi ilgilenmesi gerektiğini söyleyebiliyorum meselâ. Bu da bana cazip geliyor”.

SONUÇ

Tarih boyunca uygulanan tüm eğitim sistemleri ekonomik siyasal ve toplumsal gelişmelerden etkilenmiştir. Günümüzde de bu durum neoliberal dönüşümlerle gerçekleşmektedir. Tüm sektörlerle uzanan neoliberal elin eğitim alanını da devletten bağımsızlaştırdığı görülmektedir. Devletin özel eğitimin önünü açmasıyla eğitim geniş bir pazar haline gelmiştir. Neoliberal dönüşümlerle birlikte eğitimin sektör haline gelmesi eğitimin özelleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. Devletin eğitim alanından çekilmesi ile özel okul, dersane, vakıf üniversiteleri yaygın hale gelmiştir. Bu bağlamda eğitim belirli bir ücret karşılığı alınıp satılabilen bir metaya dönüşmüştür.

Neoliberal dönüşümlerle toplumda sosyo- kültürel ilişkilerin değişmesi eğitime yeni görevler yüklerken, diğer yandan eğitim de toplumsal değişimin bir faktörünü oluşturur hale gelmiştir. Eğitim hakkı herkes için ilkesi burada geri plana atılmış ve ancak ekonomik gücü olan eğitim hakkından yararlanabilir düşüncesi yaygın olmaya başlamıştır. Nitekim ebeveynlerin sosyal statü, ekonomik gelir düzeyi, kendi yaşam standartları ile benzer standartlara sahip kişilerle aynı kurum altında olmak istemeleri özel okul tercih sebepleri olarak karşımıza çıkmıştır. Burada neoliberal bireylerin okulun kendi statülerine uygun koşullar sağlamasını arzu etmesi; geleneksel okul algısının tamamen değişmiş olduğunu ve okulun alışılmış fonksiyonlarından farklı işlevler görmeye başladığını göstermiştir. Ekonominin eğitim sürecine yansımaları alışılmış veli anlayışını değiştirmiştir.

Neoliberal dönüşümler ile birlikte kadınlar iş hayatında daha çok yer almaktadır. Bundan kaynaklı olarak da veliler arasında özel okullar özellikle neoliberal çalışma koşulları ve saatlerine uygun olmalı beklentisi yaygın olmaktadır. 8-5 çalışan anne babaların tercihleri çocuklarının evde olmadıkları zaman diliminde okulda olmasını istemeleridir. Burada gerçekleşen beklenti çocukların ebeveynleri olmadan güvende olmalarının sağlanması, yeme- içme ihtiyaçlarının okul tarafından karşılanmasıdır. Ayrıca ebeveynler evde çocukları ile çok ilgilenemeyecekleri düşüncelerinden kaynaklı olarak öğrencinin eğitim-öğretimi, ödevleri tamamen okulda yapmasını ve bu konuda velisini yormamasını talep etmektedir. Bu durumda özel okul çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılaması gereken bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Eğitime bu hizmetleri ve bu şartları sağlayan işlevler yüklenmiştir.

Velilerin hayatı algılama biçimleri tamamen ekonomik merkezli olmaktadır. Ekonominin yaşamın merkezinde olması, eğitim alanında da ekonomik güç ile elde edilen imkanların çeşitliliğinin artmasına yol açmıştır. Burada öğrencilerin teknolojik ve kültürel tüm imkanlardan para karşılığı yararlanabilir olması yine bu konuda da velilerin beklentilerinin yüksek olmasına yol açmıştır. Söz konusu beklentiler yine öğrencilerin yeteneklerine göre değil para veriyorsam o hizmeti almalıyım şeklinde gerçekleşmektedir.

Ebeveynler açısından çocukları çok önemli olmakla birlikte, çocuklarının mutluluğu için her şeyi yapmak istedikleri ortaya çıkmaktadır. Ebeveynler aslında bu durumun çocukları için sağlıklı bir düşünce olmadığını bilincindedir, fakat çocuklarının her dediklerinin yapma eğiliminden de kendilerini alıkoyamamaktadırlar. Yeni neslin istediği her şeyi anne- babasına yaptırıyor olması da yine velilerin okul algısını ve okula bakış açılarını etkileyen bir unsur olmaktadır.

Gelenek ötesi hale gelen bireyler yaşanan olaylar, belirsizlik ve riskler ebeveynleri derinden etkilemektedir. Söz konusu tehdit ve tehlikelere maruz kaldığını veya kalabileceğini düşünen ebeveynler çocuklarını olası bu durumlarla karşı karşıya bırakmamak için refleksif hallerine özgü davranışlar geliştirmektedirler. Geleceği iyi kurgulama kaygısı anne- babaların eğitim alanında da ihtiyatlı davranmak istemelerine yol açmaktadır. Eğitim öğretimin ücret karşılığı elde edilebildiği düşüncesinin rahatlığıyla söz konusu ihtiyatlılık, okula ve öğretmenlere kadar yansımıştır. Velinin ihtiyatlı davranma eğilimi eğitim- öğretim sürecinde kendisini söz sahibi hissetmesine kadar ileri gidebilmektedir. İdareci ve öğretmene her an ulaşabilirim düşüncesi okul ve öğretmen algısının nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Anne babalarda özel okula gönderiyorum, para ödüyorum ve bunun karşılığında okulda çocuğum güvenli olmalı, eğitim öğretim için okulun sahip olduğu fiziksel imkanlar muhteşem olmalı, davranış bozuklukları bir şekilde görmezden gelinmeli veya yaptırımı olmamalı, öğretmenler her an ulaşılabilir olmalı, öğrenci okula göre değil okul öğrenciye göre şekillenmeli, okul kuralları esnek olmalı, bireysel farklılıklara çok önem verilmeli gibi görüş ve beklentiler çok yaygın olmaktadır.

Neoliberal hayat koşullarına neoliberal bireyler yetiştirilmeli düşüncesi veliler arasında yaygın hale gelmiştir. Bu bağlamda da özel okullardan ‘ücret karşılığı hizmet

alıyoruz' düşüncesiyle beklentiler artmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle veliler özel okullarda yabancı dil eğitimine ayrı bir önem vermektedirler. Bu konuda yine öğrencinin yetenekleri belirleyici olmamaktadır.

Ebeveynlerin kendi çocukluk süreçleri ile çocuklarının yaşantıları arasında çok büyük farklar olmaktadır. Ebeveynler Eğitim öğretim sürecinde okula yalnız başına yürüyerek gitmiş, sokakta oynamış, çok önemli bir durum olmadıkça anne babaları okula gitmemiş, eğitim sürecine anne babaları dahil olmamış olmak istememiştir. Eti senin kemiği benim mantığı öğretmenlerle iletişim sürecinde uygulanmıştır. Gelenek ötesi toplumda durumun böyle olmadığı ortaya çıkmıştır. Anne babalar eğitim öğretime çokça dahil olmuş, belirsizlik ve risklerden ötürü daha korumacı, şüpheli, ihtiyatlı hale gelmiştir. Öyle ki söz konusu ihtiyatlılık boyutu çocuklarının temel ihtiyaçlarını dahi karşılar hale gelmiştir. Eğitim öğretim sürecinde de bu durum çocuğun konforunu yükseltmek amacıyla okul ve öğretmenden beklentileri hat safhaya çıkarmıştır. Ne yazık ki neoliberal ekonomik uygulamalar alışılmış veli görüşlerini değiştirmiş neoliberal ebeveynler ortaya çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

- Aga, N. (2009). Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi ve 21. Yüzyılda Eğitim Biliminde Yönelimler.
- Akgemci, E. (2015). Neoliberalimin Laboratuvarında Direniş: ‘Şili’nin Kışının Penguenleri’.
- Akalın, U. (2004). Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Akşin, S. (2000). "Düşünce Tarihi (1945 Sonrası)", Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye Tarihi 1980-1995, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Aktan, C. C. (1994). Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat. Ankara: Takay Matbaacılık.
- Aydın, H. (2006). Eğitimde Modern ve Postmodern Sistemler, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı: 33, Kasım 2006, s. 60-69.
- Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2012a). Siyaset Arayışı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Beck, U. (2005). Siyasallığın İcadı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Birkök, C. (2013). Eğitim Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşımlar,(Ed.Mimar Türkkahraman ve İbrahim Keskin), Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Bozaslan, M. ve Çokoğullar, E. (2015). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1990). What is neoliberalizm?, Kalkeden Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2007). Yeniden Üretim, Heretik Yayınları, İstanbul.
- Delibaş, K. (2012). Risk Toplumu ve Siyasal Eylem: Risk Olgusunun Türk Siyasetine Yansıması. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(1).

- Ercan, F. (2006). Eğitimde Neoliberal Dönüşüm, Wordpress.com.
- Eroğlu, O. (2005). Neoliberal Politikaların Eğitime Etkileri, Ankara.
- Freeman, M. (2016). Neoliberal Politikalar Ve İnsan Hakları, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:17, S.2.
- Furedi, F. (2001). Korku Kültürü: Risk Almanın Riskleri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Furedi, F. (2013). Paranoyak Anne-Babalık: Uzmanları Dikkate Almamak Çocuğunuz İçin En İyisi olabilir, İz yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (1994). Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2010). Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum,Say Yayınları, İstanbul.
- Güler, A. (2004). Türk Eğitim Politikalarının Tarihsel Süreci, Yeryüzü Yayınevi, Ankara.
- Gümüş, S. (2019). Pedagog dergisi, Sevil Yavuz Yazıları, İstanbul.
- Gündüz, M. (2013). Modern Eğitimin Doğuşu Ve Alternatif Eğitim Paradığmaları, Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl: 2013, Eğitim Felsefesi Özel Sayı: 1
- Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi, Sel Yayıncılık/Düşünsel,İstanbul.
- Kartal, M.E. (2015). <https://by552mugesrakartal.wordpress.com/egitim-bilimin-tarihcesi/>.
- Krishnamurti, J. (2012). Eğitim Ve Yaşamın Anlamı, Omega Yayınları, İstanbul.
- Locke, J.(2004). Eğitim Üzerine, Yeryüzü Yayınevi, Ankara.
- Lupton, D. (1999). Risk and sociocultural theory: new directions and perspectives, Cambridge university press.
- Nartgün, Ş. & Kaya, A. (2016). Özel Okul Velilerinin Beklentileri Doğrultusunda Okul İmajı Oluşturma.

Özkazanç, A. (2005).Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce, AÜ SBF Tartışma Metinleri no 85.

Öztürk, A. Ş. (2018). Özel Eğitim Sektörü, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü.

Öztürk, H. (1993). Eğitim Sosyolojisi, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.

Öztürk, Ayşe Betül, (2018). İşbank istatistikleri, İktisadi Araştırmalar Bölümü, Özel Eğitim Sektörü.

Özsoy, A. (2012). Neoliberal Politikalar Ve Eğitim Alanındaki İzdüşümleri: Türkiye'de Eğitim Koçluğu Uygulamaları Üzerinden Eleştirel Bir Okuma Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV Sinema Bölümü, Ankara.

Özyurt, C. (2017). Eğitim Sosyolojisi Yazıları, İletişim Yayınları, Ankara.

Russell, B. (2017), Eğitim ve Toplumsal Düzen, Bgst Yayınları, İstanbul.

Sayılan, F. (2006a). Küresel Aktörler DB ve GATS Eğitimde Neoliberal Dönüşüm.

Sayılan, F. (2006b). Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-liberal Dönüşüm, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, 2006.

Sennett, R. (2010). Yeni Kapitalizm Kültürü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Sennett, R. (2008), Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Şahin, K. (2016). Neoliberal Kentsel Dönüşümün Yeni Mekânsal Alanları Olarak Güvenlikli Siteler: İstanbul Örneği Üzerinden Kapalı Yerleşimlerin Risk Ve Güvenlik Bağlamında İncelenmesi.

Şafak, B. (2009). Modernleşme Ve Eğitim: İki Köy Karşılaştırması.

Şentürk, İ. (2011). Pierre Bourdieu'nun Neoliberalizm Eleştirisi Bağlamında Eğitim Yönetimini Yeniden Düşünmek, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(2)

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2009). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tarihbilimci, (2015). <https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/turkiyede-ekonomik-bunalim-yillari-1960-1980-2/>

Tezcan, M. (2012). Eğitim Sosyolojisi, Anı Yayınları, Ankara.

Thorsen, E. (2009). The Neoliberal Challenge What is neoliberalism?.

Tunç, B. (2012). Eğitimin tarihsel gelişimi ve 21. yüzyılda eğitim biliminde yönelimler. Eğitim Bilimine Giriş (Ed. H. Basri Memduhoğlu ve Kürşad Yılmaz). Geliştirilmiş 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Uygun, S. (2003). Türkiye’de Dünden Bugüne Özel Okullara Bakış, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, s.35.

Uysal, M. Ve Yıldız A. (2014). Eleştirel Eğitim Yazıları, Siyasal Yayınevi, Ankara.

Yalçınkaya, T. Ve Özsoy, E.(2003). “Risk Toplumu: Bilgi Toplumunun Evriminde Yeni Boyut”, II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi İİBF, Kocaeli.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2009). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TABLolar ve GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1. Karabük ve Safranbolu’da yıllara göre kolejler ve yaklaşık toplam öğrenci sayıları.

Tablo 2. Araştırmaya katılanların demografik özellikleri.

Grafik 1: Türkiye’de genel eğitim göstergeleri.

Grafik 2: Bütçe ödenekleri ve ödeneklerin merkezi yönetim bütçesi içindeki payları.

Grafik 3. Türkiye’de yıllara göre özel okul ve öğrenci istatistikleri grafiği.

Grafik 4. Türkiye’de yıllara göre özel okul artış sayıları.

Grafik 5. Eğitim kademesi bazında özel okul sayısı.

EKLER

YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Tarafımıza sunduğunuz bilgiler Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bünyesinde yer alan Sosyoloji Yüksek Lisans programı dahilinde sürdürülmekte olan “ Neoliberal Dönüşümler Bağlamında Öğrenci Velilerin Değişen Okul Algıları ve Okula Bakış Açıları” başlıklı yüksek lisans bitirme çalışması kapsamında kullanılacaktır. Her türden paylaşımınız tarafımızca özel hayatın gizliliği çerçevesince korunacak olup ortaya koyduğunuz kişisel veriler hiçbir kurum ya da şahısla her hangi bir şekilde paylaşılmayacaktır.

Aysun ÇALIK
Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1.Cinsiyetiniz?

Erkek Kadın

2. Yaşınız? (Belirtiniz)

3. Eğitim durumunuz?

Okur- yazar değil Okur- yazar İlk okul
Ortaokul

Lise Üniversite Lisans üstü

4. Mesleğiniz? (Belirtiniz.....)

4.1. (Var ise) Mesleki pozisyonunuz? (Belirtiniz.....)

5. Eşinizin eğitim durumu?

Okur- yazar değil Okur- yazar İlk okul
Ortaokul

Lise Üniversite Lisans üstü

6. Eşinizin mesleği? (Belirtiniz.....)

6.1. (Var ise) Eşinizin mesleki pozisyonunuz? (Belirtiniz.....)

7. Aylık ortalama geliriniz? (Belirtiniz.....)

8. Çocuk sayınız?

1 2 3 4 5 5 üzeri

8.1. Çocuklarınızın yaşı ve eğitim durumu?

1. Çocuk.....

2. Çocuk.....

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Tarih:

Görüşme No:

1. Bize biraz kendinizi anlatır mısınız?

2. Siz ya da eşiniz çalışıyorsa, nasıl bir çalışma temposu içerisindeyiz? Bize biraz anlatır mısınız?

2.1. İş, hayat ve çalışma denince nasıl bir gerçekliğin içinde yaşıyoruz? Bize nedenleriyle anlatır mısınız?

2.2. Çalıştığınız yerde işin niteliği ne gibi koşullarda seyrediyor? Bize biraz anlatır mısınız?

2.3. Eşinizin işinin eve sirayet eden bir tarafı var mı? Biraz bahseder misiniz?

3. Dünyanın gidişatını dikkate alınca sizce dünya nasıl bir yere doğru gitmektedir?

3.1. Gelecek sizi kaygılandıran bir faktöre mi dönüşmekte yoksa sizi umutlandırmakta mıdır? Duygularınızla ilgili olarak anlatır mısınız?

4. Dünya ve gelecek bağlamında anlattıklarınızı çocuğunuzla ilgili olarak düşünecek olsak onunla ilgili kaygılarınız var mı? Yaşadığınız kaygıları bizimle paylaşır mısınız?

5. Sizin için çocuğun anlamı nedir? Bize biraz anlatır mısınız? (Çocuğun hayatınızdaki yeri nedir?)

5.1. Çocuğunuzun sizin hayatınızdaki anlamı nedir? Bize biraz anlatır mısınız?

6. İçinde bulunulan dünyanın koşulları sizin çocuğunuzu yetiştirme biiminize yansıyor mu?

6.1. Çocuğunuza dair çok ihtiyatlı olduğunuzu düşünüyor musunuz?

7. Bir ocuğun eğitimi size ne ifade etmektedir? Bize biraz anlatır mısınız?

7.1. Eğitimi kötü olan bir çocuğu gelecekte sizce ne bekliyor? Bize biraz anlatır mısınız?

8. Çocuğunuz devlet okuluna gidecek olsa ne gibi eksiklikler ya da koşullar yaşayacak bize biraz anlatır mısınız?

9. Neden zel okul? Bize nedenlerini biraz anlatır mısınız?

9.1. Bir zel okuldan beklentileriniz nelerdir?

9.2. Özel eğitimi cazip kılan nedir?

9.3. Çocuğunuz zel eğitim almasaydı nelerden mahrum kalırdı? yada özel eğitim çocuğunuza devletten farklı olarak neler sunuyor?

10. Kendinizin yaşadığı çocuklukla çocuğunuzun yaşadığı çocukluğu karşılaştıracak olsanız bize neler söylerdiniz?

11. ocuklarınızın eğitim sürecine dair tavırlarınızı düşününce, ebeveynlerinizle aranızdaki farklılıklar nelerdir? Bize biraz anlatır mısınız?

11.1. Bu tarifini yaptığımız farklılıklar sizin eğitim sürecinizde nasıl bir şekildeydi? Biraz anlatır mısınız?

12. Ebeveynlerinizin sizinle ilgili yetiştirme sürecini düşününce, siz onlara göre çocuklarınıza karşı kendinizi nerede görüyor ve nasıl algılıyorsunuz? Benzer bir ebeveynlik yaptığınızı düşünüyor musunuz? Nedenleriyle birlikte açıklar mısınız?

13. Düşünecek olsak, çocuğunuzun olmadığı bir hayat sizin için ne ifade eder? Bize biraz nedenleriyle birlikte açıklar mısınız?

ÖZGEÇMİŞ

04.04.1985 Tokat, Zile doğumlu. 2011 yılı On dokuz Mayıs Üniversitesi, Fransızca Öğretmenliği mezunu. 2011 yılı On dokuz Mayıs Üniversitesi Yabancı Diller Eğitim ve Araştırma Merkezi İngiliz dili Öğreticisi mezunu. Özel Okullarda 9 yıllık İngilizce Öğretmenliği tecrübesi var. Aktif olarak özel bir okulda İngilizce Öğretmenliği yapmakta.